

ƏLİSƏFA AZAYEV

VAHİMƏ

(Povest)

Bakı — 2010

Azayev Ə.
Vahimə (povest)
Bakı, Gənclik, 2010, 243 səh.

Tanınmış yazıçı-hüquqşünas Əlisəfa Azayev «Vahimə» povestində vaxtilə Sumqayıtda milli münaqişə zəminində baş vermiş olaylardan, bu hadisələrdən sonra başı bəlalar çəkən, işini, ailəsini itirən bir gənc müstəntiqin fəjjesindən söz açıb.

Povest dedektiv janrda yazılısada, orada təsvir olunan mühit, hadisələr, personajlar bizə tanış və doğmadır.

© Azayev Ə. 2010

PROLOQ

Səhərin gözü hələ açılmamışdı, alaqaranlıq idi. Polis nəfəri həyəət qapısı önündə hənirti hiss etdi. Qapıya yaxınlaşanda gözlərinə inanmadı. Zərif, yaraşığılı bir qız bənizi ağarmış halda, hədsiz qorxu içində ona baxmaqda idi.

—Salam...

—Salam...

—Sabahınız xeyir...

—Aqibətiniz xeyir...

—Mən başçının qəbulunda olmaq istəyirdim...

Polis nəfəri istər-istəməz heyretini gizlədə bilmədi:

—Elə indi?!. Hələ səhər açılmayıb.

—Hə... — Qız insana yaşamaq eşqi bəxş edən gözəl baxışlarını məchul bir nöqtəyə dikdi: — Bilirsiniz... Mən necə deyim... Neçə gündü hədsiz qorxu, həyəcan içindəyəm... Məni nəse, kimsə gecəli-gündüzlü izləyir, rahatlıq vermir, ölümlə hədələyir...

—...

—Siz məni düzgün başa düşün... Mən yalan danışmıram... Həqiqəti deyirəm...

Qızın sözləri, həyəcanı özünü qorxmaz, cəsur hesab edən silahlı polis nəfərinə bir andaca sirayət etdi:

—Bilirsiz... Necə deyim... Mən indi sizə qapı aç, sizi içəri buraxa bilmərəm... Sonra başqa yerə yoza bilərlər...

Qız onun sözlərini dilsiz baxışları ilə təsdiq edə-edə pıçıldadı:

—Bəli... Sizi qınamıram, haqlısınız... – O qeyri-iradi demir qapıya söykəndi. Hiss olunurdu ki, taqətsizdir, güclə ayaq üstə dayanır... – Ancaq mənə də başa düşün... Məni amansız qara ölüm izləyir... Biz üç bacı idik... Əvvəl müəmmalı şəkildə biri... Sonra da ikincisi dünyasını dəyişdi... Onlar hər şeyi mənə danışılar... Bu gecə o qorxunu, vahiməni mən də yaşadım... Qapımızı döyürdülər. Güclə buraya qaçıb gəldim... Həmin qorxunc kölgə düz buraya qədər mənə izləməkdə idi...

Polis nəfəri istər-istəməz onu içəri buraxıb, qayğı göstərdi. Hiss elədi ki, qız oturduğu yerdə titrəyir. Ona çay süzdü, təsəlli verdi:

—Qorxmayın... Başçının qəbulunda olarsınız... Bu əhvalatı mən də reişə danışaram... Lap istəsəniz sizə arxa olaram... Sizi qoruyaram...

...Bir azdan qəbul başladı. Gələnlər hamısı əvvəl ümumi şöbə müdürünün yanında, sonra da başçının otağında oldu. Növbə ona çatanda soruşdular:

—Sizi eşidirik....

—Mən hər şeyi sonra deyəcəyəm...

Bu an həyəcanlı səslər eşidildi:

—Onu tutun, yıxılır...

—Özündə deyil...

—Bəlkə xəstədir?

Həqiqətən də qız özündən getmişdi. Onu ayılmaq

üçün həkim çağırması oldular. Gözlərini açanda bir daha pıçıldadı:

—Mən ... qorxuram...

Başçı narahat halda soruşdu:

—Axı nədən?!

—Biz... üç bacı idik... Əvvəl müəmmalı halda böyük bacım dünyasını dəyişdi. Sonra da ortancıl. İndi də deyəsən növbə mənimdir... Onlar hər şeyi mənə söhbət etmişdilər... Həmin dəhşətli qorxu hissi neçə gündür məni də tərk etməyib. Bu gecə isə lap qapımız döyüldü... Səhərə kimi yatmamışam... Güclə buraya qaça-qaça gələ bildim. Mənim vəziyyətimi təsəvvür edin. Amanın günüdür... Mənə kömək edin... – Qız yenidən hönkürüb ağlamağa başladı.

Başçı bu sözlərdən, qızın hıçqıra-hıçqıra aramsız göz yaşları tökməsindən təsirlənmiş halda göstəriş verdi:

—Rəisi, prokuroru, hakimi çağırın... Qoy gəlsinlər... Müzakirə edək. Bir şey fikirləşərik. Hiss olunur ki, onun həyəcanı səbəbsiz deyil... Bu məsələ məni də düşündürdü... Ara verməyən ölüm hadisələri... Çox qəribədir... Buna səbəb nə, kim ola bilər?!

I FƏSİL

QORXULU GECƏ

İnsan hər çətinliyə, zülmə dözür — haqq sözmüş. Sərdar o vaxt uzaq Sibirə səbəbsiz getməmişdi. Qanlı münəqişəli Sumqayıt hadisələrində heç nədən onu da təqsirləndirirdilər. Qaçıb canını qurtarmaqdan başqa əlacı qalmadı. Yoxsa heç nədən ölüm cəzasına məhkum olunanlardan biri də o olacaqdı. Artıq indi heç kimə sirr deyil ki, o dəhşətli hadisəni, çaxnaşmanı yaradanlar, törədənlər də ermənilər özləri olmuşdular. Yoxsa neçə illər ərzində qazandıqları pulları əmanət banklarından belə tələsik ala bilməz, yaşadıqları evləri qabaqcadan satmazdılar. Bir sözlə, vaxtında təşkilatlanmış, mütəşəkkil qruplaşma öz işini məharətlə həyata keçirmişdi. O isə müstəntiqlərin sorğu-sullarına cavab verməkdən cana doymuş, yorulmuşdu. Özü də nəinki Moskvadan gələnlərin, elə erməni əsilli özümüzünkülərin də... İmkan düşən kimi qaçıb başını qurtarmaqdan başqa əlacı qalmadı. Əli qandallı, silahlı nəzarətçilərin diqqətindən yayınıb qaçmaq hər oğulun işi deyil. O isə ayaqyolunun kiçik pəncərəsindən sürüşüb çıxmışdı. Onlar xəbər tutanda isə artıq gec idi... Havaya aramsız atəşlər açılanda, tanımadığı sürücü oğlanla qandallı döyəcləməkdə, onu açmağa səy göstərməkdə idilər...

Beləcə uzun yollar keçib, piyada neçə kilometr yol qət edib axır ki, sərhədi keçə bildi. Sonra da gah maşınla, gah qatarla Rusiya çölləri, düzənləri, meşələri ilə hərəkət edərək Uzaq Şərqi, şimala tərəf hərəkət elədi.

Məskunlaşdığı ərazi kasıb, imkansız bir yer idi. İlk günlər həvəslənib o qədər qızıl almışdı ki... Sonradan başa düşdü ki, çətin bunları buradan çıxara bilər. Hamısını dəyər-dəyməzə satdı. Başa düşdü ki, burada çox da ləngiyə bilməz. Axtarışdadır. Pasport rejimi növbəti dəfə yoxlananda birtəhər aradan çıxdı. Yoxsa duyuq düşəcəkdilər.

Arada bir ticarətə də qurşandı. Üç nəfər idilər. Şəriklərinin biri erməni idi. O qədər qanı qaynamışdı ki, heç nədən şübhələnmirdi. Pula gedən nə olsa alıb-satırdılar. Pis də qazanmırdılar. Bir gün isə lap müflisləşdilər. Bir maşın kartofu borc alıb aparmaq istəyəndə, sahibləri razılaşmadı, pul qaytarılanadək girov kimi onlardan birinin yanlarında qalmasını tələb etdilər. Əvvəl kimse onları aldadıb, pulu gətirməyibmiş.

Püşk atanda o da sadələvhəsinə inandı. Demə, bu onların köhnə kələyi imiş. Hər üç kağıza onun adı yazılıbmış. Bunu lap sonralar bildi. Ona kimi isə... Onlar gedəndən sonra neçə gün gözləsə də, qayıdıb gələne oxşamadılar. Qardaşlar lap qəzəblənmişdilər. Hey onu söyür, töhmətləyir, təhqir edirdilər. Bir yana baxanda onları da bir o qədər qınaya bilmirdi, haqlı idilər. İnsan söz verdi, gərək sözünə əməl edə.

Bir gün isə sərxoş qardaşların ağır qərarını eşitdi. Onu öldürmək istəyirdilər. Biri güllələməyi, digəri asmağı, üçüncüsü isə qarlı Tayqaya, Sibir meşələrinə buraxmağı təhkid edirdi. Hirsle — «boğun» — deyəndə, onların — «tı

molçı, niqodyay!» — qəzəbli sözlərini eşitdi. Qətiyyəni güzəştə getmək istəmirdilər. Hiss olunurdu ki, bu yersiz oyun onları qəzəbləndirib, kimlərə dərs vermək istəyirlər. Gərək elə onun başında çatlayaydı. Sözsüz ki, bu erməni hiyləgərliyinin nəticəsi idi. Eloğlusu da bu tələyə düşüb.

Axşamüstü baltalı, silahlı «UAZ» maşınına doluşanda, onu da itələyib öz aralarında əyləşdirəndə hiss elədi ki, daha axırıdır. Sərt sözlər eşidilirdi:

- Qorxursan?! Çudaq!
- Pulın yerini də, canını qurtar...
- Şerti pozmaq olmaz...

Daha deyə bilmədi ki, onun nə təqsiri. Onu da aldadıblar. Lakin başa düşdü ki, artıq yalvarıb-yaxarmaq anları arxada qalıb. Oğru qanunlarının geriyyə oxunuşu olmur. Qərar icra olunmalıdır. Bundan sonrası isə ancaq İlahinin, böyük yaradanın əlindədir. Yersiz hərəkəti bu amansız hökmü bir az da tezləşdirərdi. İnsan isə yaşamaq istəyir, son ana kimi... Ancaq amansız ölümü beləcə lal, sakit, sükut içində gözləmək insan övladına yaraşmır axı. O çarpışmalı, mübarizə etməlidir. Elə bil ki, bu oyunda öz günahını gördüyü üçün hələ səbirli idi. Susur, taleyin hökmünə ümid bəsləyirdi. Ona qayğı göstərən qardaşlar belə qəddarlıq edərdilərmisi?! Lakin özü də hiss edirdi ki, qərar qətidir, geriyyə yol yoxdur. Təsəvvür edəndə ki, bir azdan alqanı bu göz işlədikcə uzanan, ucsuz-bucaqsız ağ, şaxtalı qarlı ərazinin bir hissəsinə səpələnəcək dəhşətə gəlirdi.

Yenə qəzəbli səslər eşidilirdi:

- Paren, bir dillənsənə!
- Ölüm hökmün verilib! Smertnik...
- Heç qorxmursan?! Çudak...

Elə bu an sürətlə gedən maşın qəfil qarşılarna çıxmış nəhəng ayıya necə çırpıldısa, hərəsi bir tərəfə düşdü... O, ani fürsətdən istifadə edib, al qanı axa-axa sıx meşəyə tərəf qaçmağa başladı. Qolundan, qıçından əzilmiş, yaralanmışdı... Arxadan tükürpədicə qəzəbli səslər hələ də eşidilməkdə idi:

—Stoyte!

—Dayan! Kuda?!

—Vurdum! Budu sterlyat...

Aramsız güllələr atılsa da, bu sözlər artıq onda gülüş doğurdu. Yaralanmış qəzəbli ayı isə onlara hücum etməkdə idi. Əvvəl birinin bağırtısını eşitdi:

—«Oy mama»...

Sonra da ikincisinin, üçüncüsünün... Çığırışır, bağırdılar:

—«Uxodi!»

—«Ujas!»

O isə qalın qarda arxasına da baxmadan bata-bata, tənənfəs, tər-qan içində qaçır, sürünürdü...

Beləcə, nə qədər, necə kilometr yol getdiyi yadında deyildi. Artıq sərt şaxtadan donurdu. Gecənin qaranlığında qeribə bir yerə gəlib çıxmışdı. İri, qara daş, qaya parçası hesab elədiyi təpə sən demə, köhnə bir tikili, ovçular daxması imiş. Daxmanın qapısını güclə açıb sürünərək özünü içəri saldı. Əllərini hovxurmaqdan, barmaqlarını ağzına salmaqdan yorulmuşdu. Barmaqları artıq donurdu... Güclü şaxtanın təsirindən nəfəs ala bilmir, burun pərləri az qalırdı ki, bir-biri ilə birləşsin...

Daxmanın qapısını güclə bağlayıb, ala qaranlıqda soyuqdan qorunmaq üçün bir şey axtardı... Əvvəl əlinə isti

valinka – keçə çəkmə keçdi. Dərhal islanmış ayaqqabılarını çıxarıb onu geyindi. Sonra da köhnə, çirkli bir odeyal... Tozu burnuna dolsa da, heç nəyə fikir vermədən onun altına girdi. Saman doldurulmuş döşəyin üstə sanki cənnətə düşmüşdü. Qəlbən İlahiyə minnətdar idi ki, bu ucsuz-bucaqsız qarlı-şaxtalı meşəlikdə, beləcə, onu hidz etmişdi...

Səhərə yaxın ayılıb yeməyə bir şey axtardı. Neçə gün idi ki, onu aç saxlamışdılar. Yenicə tapdığı quru çörək parçalarını, köhnə kifli suxarını acgözlüklə gevələyirdi ki, qapı ağzında hənirti hiss etdi. Qəlbən acı, təsəvvürə gəlməz ağır bir anlar yaşadı: «İlahi, sən özün kömək ol... Deyəsən bu əclaflar yenə də arxamca gəliblər»... Səsi çıxmasa da, amansız qorxunun, həyəcanın təsirini yaşamaqdaydı. Burada yalın əllə silahlı adamalara nə edəcəkdiki? Lakin doğru deyirlər ki, həyat həddən ziyadə şirindi. Suda boğulan ələcsiz qalanda saman çöpünə də olsa əl atır. İndi o da... Təslim olmaq istəmirdi... İçəridəki ağaca, demirə, baltaya əl atsa da, sonradan hiss etdi, gördü ki, yox, bura gələn, onu izləyən heç də onlar deyil. Bir az keçmiş hər tərəfə ağır sükut, sakitlik çökdü.

Səhər qapını açmaq istəyəndə, nə qədər çalışsa da, faydasız oldu. Qapının gözlüyündən baxanda lap dəhşətə gəldi. İri, boz bir ayı qapının önündə yatmışdı. Buradan çıxmaq müşğül iş idi. Ayı donquldandıqca içəridə az qala qorxudan özünü unutmuşdu. Ayı isə hirsələnmiş halda gah əlləri üstə qalxıb qapını cırmaqlayır, gah da top kimi yumurlanaraq özünü daxmaya çırpırdı... Bu qüvvətli zərbələrdən bina az qalırdı bir andaca uçub-tökülsün... Bütün bunlara baxmayaraq o, bayaqki silahlı insanlardan ehtiyat elədiyi kimi, bu qızmış, yaralı ayıdan ehtiyat etmirdi, onun sakitləşəcə-

yinə ümid bəsləyirdi. Gözləməkdən başqa əlacı yox idi.

Hiddətlənmiş, qəzəbli ayı aramsız donquldamaqdan, nəre çəkməkdən, ovçu daxmasına çırpılmaqdan demək olar ki, özü də taqətdən düşdü... Düz üç gün onun ölüsünə də yaxınlaşa bilmədi... Qorxurdu ki, birdən özün bicliyə qoya bilər. Amma bir gecə orada qəribə səslər eşitdi. Dinşədi. Canavarlar leşi sökürdülər...

Səhər açılan kimi onu baltalayıb, hissə-hissə içəri daşdı. Ola bilsin ki, yaza kimi burada qalacaqdı. Çiy əti necə də acgözlüklə yeyirdi. Ayı piyi əsl mənada dərman idi. Kürkü də soyuqdan qorunmaq üçün karına yaxşı gəlirdi... Daha dünya vecinə deyildi, yavaş-yavaş mühitə uyğunlaşır, özünə gəlirdi. Bir gün də ətrafı görmək üçün uca bir şam ağacına dırmaşanda bala ayı ilə qarşılaşdı. Bəlkə də onun yetim qalmasına onlar səbəb olmuşdular. Yanından əl çəkmirdi. Min bir hoqqa çıxarırdı. Sanki bala ayı onun şəxsində özünə bu kimsəsizlikdə bir həmdəm tapmışdı. Ayı balasının beləcə tezəcə insana mehİR salmasını bilməzdi. Bəlkə də buna səbəb ona verdiyi quru çörək parçaları səbəb olmuşdu. Adını da «Borya» qoymuşdu. Hey səsləyirdi:

—«Borya, gəl də».

Sanki bu kimsəsizlikdə danışmaqdan, ünsiyyətdən ləzzət alırdı.

Bir gün yenə də uca şam ağacına çıxanda yerində donub qaldı. İlahi, kəramətinə şükür! O xilas ola bilərdi! Haradasa, lap uzaqlarda əvvəl seyrək, sonra da havaya qalxan gur tüstü topası gördü. Özü də elə bil ki, bu tüstü topası hərəkət edirdi. Bundan çox sevindi:

— «Bu paravoz tüstüsüdür, Borya, getdik».

Burada neçə gün olduğunu xatırlamırdı. Cəld əlinə

baltanı alıb ovçu daxmasından çıxanda, son dəfə gözləri yaşarmış halda ora nəzər saldı. Hər yanda bir tör-töküntülük vardı... Qapını bağladı... Ondan sonra da azıb-təzən ola bilər, bura pənah gətirə bilərdilər...

O, qıllı ayı balası ilə nə qədər yol getdiyini xatırlamırdı. Nə qədər tələssə də gecəyə düşdülər. Xeyli yol getsə də mənzil başına çatı bilmirdi.

Birdən güclü fit səsinə dıxsındı. Yaxınlıqdan keçən yük qatarı idi. Yüklənmiş taxta, şalban aparırdı. Nə qədər yüyürsə də ona çatı bilmədi. Ayı balası öz-özünə donquldandanda, onu qucaqlayaraq səsləndi:

—Narahat olma, Borya... Əsas odu ki, biz xilas olduq... Dəmir yoluna çatdıq... Bu həyat, yaşamaq əlamətidir...

Özünə münasib yer axtarırdı ki, dincini alsın. Kələyi kəslmişdi. Qəfildən peyda olmuş nəhəng, boz ayının nəril-tisinə yerində donub qaldı. Elə bil ki, Borya bu təhlükəni hiss etmiş kimi nəhəng ayının böyrünə-başına keçir, onu sakitləşdirir, yaxınlaşmasına imkan vermirdi. Əlacsız qalıb yaxınlıqdakı şam ağacına dırmaşdı. Bir neçə saat da burada keçirəsi oldu. Nəhəng ayı xeyli müddət ağacın yanında fırlandı, donquldandı, ancaq həddən ziyadə iri, ağır olduğu üçün ağaca çıxı bilmirdi. Yorulub elə ağacın dibində yatdı.

Xoşbəxtlikdən, şam ağacının eləsini seçmişdi ki, qatar gələndə oradan üstünə tullanı bilsin. Bu nə qədər riskli olsa da, başqa yolu yox idi, can şirin şeydi. Düşdüyü şərait ona risk etməyi öyrətmişdi. Növbəti qatar gələndə istəyinə asanlıqla nail ola bildi. Balaca ayı balası isə buna cəhd etmədi. Ağacdən cəld aşağı tullanaraq qatarın arxasınca qaçmağa başladı, sonra da iri nəhəng qıllı ayı.

Deyəsən erkək idi... Ancaq daha təhlükə sovuşmuşdu. O xilas olmuşdu... Daxili bir sevinc içində vaqonların üstü ilə tullana-tullana axırınıc vaqona tərəf qaçdı. Balaca ayı hələ də qatarın arxasınca qaçmaqda idi. Ucadan səsləndi:

—Borya!.. Salamat qal!..

Vaqonlardakı şalbanların üstü qarla örtülmüşdü. Hava soyuq, şaxtalı idi. Qatar sürətini artırdıqca hiss elədi ki, burada qalsa tamam donacaq. Əlacsız qalib maşinistə tərəf süründü. Maşinistin təlaş dolu çığırısını eşitdi.

—Smotri! Ujas!..

Yaşlı maşinist, ürəkli adam idi. Qapını açıb onu içəri buraxsa da, əlindəki iri dəmir parçasını hazır saxlamışdı. Hey soruşurdu:

—Vı kto?!

—...

—Sprəşivayu!.. Vı kto?! Podsudimiy?!

Artıq soyuqdan tam donduğu üçün danışmağa təqəti yox idi. Güclə pıçıldaya bildi:

—Veriti mne... Net... Ya qrajdanin.. Məni meşəyə atıblar...

—Za çto?!

—Borcumuz vardı... Dostlarım xəyanət etdilər... Vermədilər... Onlar da qəzəbləndilər...

Maşinistin ona rəhmi gəldi. Sonra onların verdiyi isti çayı, spirti içə-içə başına gələnləri danışmağa başladı.

Kişi soruşdu:

—Kak tvoya imya?

—Sardar.

—Kuşayte... – Qarşısına qoyduğu salaya, çörəyə işarə etdi. – Kolbasa da var... Acsan, doyunca ye... Ancaq

məndən incimə... Səni bu görkəmdə heç yana apara bilmərəm. Növbəti stansiyada milisə təslim etməliyəm.

—Başa düşürəm...

Bu an güzgüyə nəzər salanda az qaldı ki, özü-özündən qorxsun. Üz-gözünü tük basmışdı, əsl səfil günündə idi. Bir yandan da əynindəki qıllı ayı dərisindən olan kürkü... Yaxşı ki, maşinist köməkçisi onu görəndə qorxudan özündən getməmişdi.

—Aliyev... Zemlyak...

O başa düşdü ki, maşinist bu anda gülümsəyə-gülümsəyə bir vaxtlar Siyasi Büro üzvü olan həmyeplisinə olan hədsiz məhəbbətini, hörmətini ifadə etmək istəyir: – On nastoyaşiy mujçina... Unas bıl...

Bu barədə radio da eşitmişdi ki, Uzaq Şərqdə dəmir yolu çəkilir. Siyasi Büro üzvü tikintiyə baxmaq, nəzarət etmək üçün oraya səfər edib. Yerində lazımı köməklik edib, dəyərli göstərişlər verib.

Kiçik bir stansiyada qatar dayandı. Onlar yerə düşəndə stansiyadakılar ona hədsiz heyrət, qorxu içində baxır, soruşurdular:

—On kto?!

—Zaklyuçenni?..

—Dikiy?..

Bu an stansiyada hamı həyəcanlı halda qaçmağa başladı. Təəccüblü idi. Hətta maşinistlər də. Heyrət içində ətrafa baxanda yerində donub qaldı. Ayılar ona tərəf yaxınlaşmaqda idilər.

Maşinist səsləndi:

—Davay!.. Bıstro... Nə durmusan?!.. Bu dəqiqə parçalayacaqlar!..

O isə hədsiz qəhərdən artıq gözləri dolmuş halda pıçıldayırdı:

—Borya!.. Mənim əzizim... Gəl bura, gəl bura... Artıq mən səndən ayrılı bilməyəcəyəm... Necə olsa səni aparacağam...

Balaca ayı ona çatıb qucağına atıldı, iri, nəhəng qıllı ayı isə uzaqda dayanıb, əllərini yellədə-yellədə əsl tamaşa göstərir, sanki deyirdi: «Onunla işiniz yoxdur... Sakit olun... Ona toxunmayın... Axırınıza çıxaram...»

Bu vaxt çağırışa gələn milis nəfərləri onu itələdilər:

—Отпустите... Рədd ol... Tamaşa göstərir... Neqodyay...

—Qoyun onunla bir əməlli-başlı vidalaşım...

Onu bir müddət milis şöbəsində saxlayanda da, ayılar onların başına oyun açdı. Qəzəblənmiş milis zabiti onlara atəş açdı... Gecənin bir aləmində kameranın gözlüyündən ona baxan bala ayının yaşarmış gözlərini görəndə, heç özü də bilmədən elə bir fəryad qopartdı ki, rəis onun yanına gələsi oldu. O, qəzəbli halda deyirdi:

—Ya çelovek... Qramotniy... Budet pisat... Düz Moskvaya yazacağam!

Rəis həyəcanlanmış halda soruşdu:

—Zaçem?!.. Zaçem?!

Əlacsız qalıb yaralı bala ayını onun yanına buraxdılar. Prokurorluğa, məhkəməyə də onu balaca ayı ilə birgə apardılar. Erkək ayının nəyəsi isə hələ də uzaqlarda ehidilməkdə idi.

Balaca ayını ondan almaq üçün çoxları minnətçi düşsə də, vermədi. Onun hesabına əməlli-başlı pul yığır, dolanırdı. Artıq erkək ayı da əhlilləşən kimi idi. Daha ondan qorxmurdu...

Artıq xeyli pulu vardı. Tamaşalar hesabına toplamışdı. Belə meydan tamaşalarında ayılar bir oyun çıxarır, meydan sulayırdılar ki... Bir gün onları «Ural» maşınına mindirib yola düşdü. Doğma yurda qayıtmaq fikrində idi. Artıq çox sular axmış, ara sakitləşmişdi... Respublika müstəqillik əldə etmişdi...

Sərhəddi keçəndə bir qıy-qışqırıq düşdü ki... Hər iki tərəfdən atəş açılmaqda idi. Güclə qaçıb canını qurtardı. Ayıların hara getmələrindən xəbəri olmadı. Bir müddət onlar üçün çox darıxdı, qəribsədi. Amma nə edə bilərdi.

II FƏSİL

QANUNSUZ OV

... Sərdar evə çatanda həyat yoldaşı Zəminənin gileyli baxışları ilə qarşılaşdı. Qadın ötən illər ərzində çox dəyişilmiş, qaradınməz olmuşdu. Sanki əvvəlki adam deyildi. Bunun səbəbi onun üçün həm aydın idi, həm də yox. Aydın olan o idi ki, amansız ayrılıq öz dəhşətli işini görmüş, onları bir-birindən xeyli soyutmuşdu. Aydın olmayan isə o idi ki, ona qaranlıq qalan mətləblər vardı. Xüsusilə bacanağı Fətinin axşamdan xeyli keçmiş qapını döyüb Zəminəni çağırması kişini hiddətləndirdi. Hətta bu an qadın özü narazı halda dilləndi:

—Bu əclaf da gəlməyə vaxt tapdı da... Allah xeyir eləsin... Görəsən yenə nə var...

Soyuq bir səslə dilləndi:

—Bəlkə heç o deyil.

—O olmamış kim olacaq ki.

Zəminə başına şalını atıb həyəətə çıxanda onu qapı önündə gördü. Həqiqətən də gələn Fəti idi. İçəri girmək istəyəndə qadın onun yolunu kəsən kimi oldu:

—Dayan... Gecənin bu vaxtı hara?!

—Elə söhbət edəcəkdim.

—Sözünü elə burada da deyə bilərsən.

Kişi duruxub qalanda, qadın gileyləndi:

—Deyəsən yenə də dəmsən, içmişən?

—Hə... İçərəm də... Heç bilirsənmi bacın nə edib?

—Nə edib ki?!

—Ayrılmaq... Boşanmaq üçün məhkəməyə ərizə verib, iddia qaldırıb...

Qadın hirsələnmiş halda, ikrah hissi ilə gülümsədi:

—Verəcək də... Bəs nə eləsin?! Belə yaşayış olar?!

Qısqanmağın da bir həddi var axı. Daha ona peş çəkmədiyini adam qalmadı...

Zəminə demək istədi ki, onsuz da bizim daşımız ağırdır. Gözəlliyimiz hamının gözüne girir, ürəyin sızır. Qadın ürəyinə gələni deməsə də, bu üç bacının – Zəminənin, Əminənin, Nərminənin gözəlliyi el-obada dildə-ağızda gəzərdi.

Geri qayıdıb gələndə, artıq bayaqdan öpülüb-oxşanılan, əzizlənən, sığallanan Zəminə indi başqa bir qadın olub, əri üçün tam başqalaşmışdı. Bir sözlə yersiz qısqancılıq öz ağır, gəmirici təsirini göstərməkdə idi. Hətta bunu qadın da duyubmuş kimi gülümsər halda soruşdu:

—Hə... Nolub ki?..

—Heç nə...

—Burnunu sallama, yoxsa bu yaramazın vaxtsız gəlişi sənə toxundu?

—Yox...

—Düzünü de... Yoxsa onu tanımırsan?.. Yeznəmiz də olsa, hərəkətini, vaxtı-vədəni bilən deyil.

—...

—Süləndinin biridi də...

—...

—Yaxşı, qurtar...

Tərs kimi o da əliboş gəlmişdi, evdə də elə bir azuqə, hazırlıq yox idi. Sərdar bir azdan yerindən qalxıb, qoşalülə tufəngini axtaranda, patrondaşı götürəndə Zəminə narahat halda dilləndi:

—Gecənin, bu vaxtı hara gedirsən?

—Elə bir az fırlanacağam.

—Qanunsuz ov etməyə?!

—Qanunsuz nə üçün olur?

—Axı ov mövsümü hələ başlamayıb. Özü də artıq buralar qoruq elan edilib, ov etmək qadağandır.

Əri dillənməyəndə, susub qalanda, sanki onu sancır-mış kimi dedi:

—Yoxsa orada da ov edib, Anyanı qonaq edirdin?

Sərdar özünü elə apardı ki, sanki bu sözləri eşitmədi. Onun məhəbbət oyunları çoxlarına məlum idi. Bu erməni qızına ürəkdən vurğun idi. Çoxları elə təsəvvür edirdi ki, Sərdar ailəsini qoyub Rusiyaya ancaq bu məqsəd üçün gedib.

—Sən canın, düzünü de, orada görüşə bilirdinizmi?

—Yox...

—İnanan daşa dönsün.

—Qurtar bu söhbəti.

—Hə... Xoşuna gəlməz də...

—Dedim ki, qurtar da.

Qadın onun bu sözlərindən narazı halda susanda, əri mızıldandı:

—Bəs bu patronların bir neçəsi... Boşdu... Onları kim atıb?..

—...

—Fəti?!

—Tutaq ki, hə...

—Qələt edib.

Artıq əsəblər gərilmək üzrə idi. Zəminə yerində dirşəklənib kövrəlmiş halda pıçıldadı:

—İndi belə deyərsən də... Onsuz da biz bəxti qarayıq... Uşağı da qoymadın olmağa. İndi hansı üzle gəlmisən?!

Bu çox ağırlı söhbət idi. Gərək heç bu məsələyə toxunmaydı. Hər ikisinin ürəyini ağrıtdı, haldan çıxardı. Sərdar az qaldı ki, tufəngi ona tuşlayıb, onu bir dəfəlik susdursun.

Həqiqət belə olmuşdu. Sərdarın neçə uşağı olsa da, çox yaşamır, dünyasını dəyişirdi. Həkimlər də bunun səbəbini daha çox ərindən görsə də, Zəminə ayrılığa razılıq vermirdi. Deyirdi, papaq deyiləm ki, gündə bir başa qoyulam. Qismətimdi, dözməliyəm. Növbəti hamiləlik isə çox qalmaqallı oldu. Belə ki, onlar neçə aydan bəri birbirindən soyuyan kimi olmuş, ər-arvadlıq münasibətində deyildilər. Anya şeytan xisləti ilə araya girmişdi. Hətta ondan Sərdarın uşağı olduğunu deyirdilər. Lakin bunun nə dərəcə düz olduğunu heç kim bilmirdi. Elə Zəminə özü də... Acı, ağır Sumqayıt hadisələri, onun tutulması... Gecə nəzarətçilərin əlindən qaçaraq evə gələndə, son anda birbirlərinə sığındılar, münasibətdə oldular... Göz yaşları, acı təəssüf, şirin məhəbbət içində keçən bu anların bəhrəsinin övlad bəxş edəcəyini bəlkə də heç biri gözləməirdi. Ancaq bu xoş xəbəri Sərdar telefonda eşidəndə diksinən kimi oldu. Bilmədi ki, bu sərxoşluqdan oldu, yoxsa uzun ayrılıqdan... Narazı, kinli bir səsle mızıldandı: «Belə olsa...

Onda... İndi kimi inandıra biləcəksən... Gör aradan neçə ay keçib...». Qadının təkidlə günləri, həftələri, ayları da hesablayıb dönə-dönə ona deməsi, inandırması ağına batmadı, onu bir o qədər sevindirmədi, açmadı. Sonradan ərinin uzun müddət ona zəng çalmaması, arayıb-axtarmaması qadını düşündüresi oldu: «Geri qayıdanda qalmaqal salacaq...» Həkimin müayinə vaxtı ona: «Oğlan uşağıdı, saxla» deməsi də bir nəticə vermədi. Ərinin xırdaçılığını, xasiyyətini bilirdi. Bəlkə də onunla əlaqədə, münasibətdə olduğunu, yaşadığını da unutmuşdu. Sonradan günü qara ola bilərdi. Odur ki, uşağı itirmək, azad olmaq üçün nə oyunlardan çıxmadı. Gah dərman qəbul edir, gah tullanırdüşür, ağır işlər görür, bu yolla hamiləliyə son qoymaq istəyirdi. İndi odur ki, əri eşitsin deyə göz yaşları içində pıçıldadı:

—Bax... Hər ikimiz onda günah iş gördük... Əslində o körpəni mən yox, elə sən öldürdün, yox elədin, itirdin...

—Yaxşı, hər şey keçib, arxada qalıb. Sən yat, mən bir az fırlanıb, gələcəyəm.

—Gəlməsən də olar...

—İndi belə oldu?.. – Əri onun bu sözlərinə gülümsəyərək otaqdan çıxdı. Onu həyət qapısından yola salan Zəminə yox, ala itləri oldu. Həyat yoldaşı ondan incik düşmüş halda yerindən də tərpənməmişdi.

Sərdar məhəllələrindən çox da uzaqlaşmamışdı ki, bir anlıq ayaq saxladı. Gecənin sakitliyində evlərinə tərəf nəzər saldı. Ona elə gəldi ki, ağlamaq, hönkürtü səs eşidildi. Hətta it də bir-iki ağız hürdü. Sonra isə hər tərəfə lal bir sükut çökdü. Uzaqlarda heyvan hənirtisi, böyürtüsü eşidildi. Lap diksinən kimi oldu: «Birdən ayılar onun

arxasınca bura gələr... Zıyanlıq edə bilərlər...»

O yol gedə-gedə öz-özünə səksənir, diksinirdi. Bunun daha çox narahatçılıqdan, yoxsa qorxudan olduğunu özü də kəsdirə bilmirdi. Uzaq Şərqi düzəngahlarında, Tayqanın sıx, keçilməz, qarlı-şaxtalı meşələrində gün keçirən, ağrılı, qorxulu, sıxıntılı axşamlar, gecələr, ağır anlar yaşayan bir adam kimi indi beləcə vahimələnməsi ona lap gülməli gəlirdi. Deyəsən yaşadığı həmin qorxu hissi hələ də canından çıxmamışdı. Yol gedə-gedə öz-özünə gülümsədi: «Gərək Zəminəyə özümü çılda etdirəydim... Qorxunu götürəydi». Bu sahədə o təcrübəli idi. Çoxları elə bu məqsədlə onun yanına gələrdi. Elə Fəti də. Bu Fətinin belə tez-tez gəlməsi həmişə onu əsəbləşdirər, haldan çıxarardı. Yazıq qadın hey onu yasalayardı: «Bir sakit ol da... Bir başqası deyil... Bacanağındı da...» Bacanağı isə o vaxt sırası milis nəfəri işləyirdi. O hər dəfə qapılarına gələn günün səhəri, həmin həftə, ay bir cəncələ düşürdü. Gah həyət-bacada axtarış aparır, gah işdə yoxlama, gah da bir səbəb tapıb onu milisə, prokurorluğa çağırırdılar... Ona görə də həyat yoldaşına acıq gəlsə də, belə anlarda acıqla, hiddətlə deyərdi: «Belə bacanaq mənə lazım deyil... O təmiz xislətli adama oxşamır... Sukadı, agentdi...» Hətta, nə qədər yersiz hərəkət olsa da, bir gün onu qapıdan qovası oldu. Rəisini evdə qoyub, araq almağa getdiyi üçün. Bu yersiz hərəkəti də ağızboşların, sözgəzdirenlərin əlinə yaxşıca imkan vermişdi. Ona lağ edir, bəzəyirdilər. Belə anlarda susa bilmir, çoxları ilə ağızlaşır. Onları nə qınaqyasan, haqlı deyirdilər. Ancaq vicdanı da yol vermirdi ki, bacanağı haqqında onlar, beləcə, yersiz deyib-danışsınlar.

Yenə qəflətən ayaq saxladı. Hava çox buludlu, zil

qaranlıq idi. Artıq gəzə-gəzə gəlib meşənin sıx yerinə çatmışdı. Ancaq bu an lap diksinən kimi oldu. Elə bil ki, arxasınca nəsə düşmüşdü, onu izləyirdi. Əvvəl elə bildi ki, itləridi. Səsləndi:

—Alabaş!..

—...

—Hara cəhənnəm oldun...

Cavab gəlmədi. Həddən ziyadə həyəcanlanmışdı.

Silahını hazır saxlamış halda soruşdu:

—Eyy, kimsən?!

—...

—Səninlə deyiləmmi?!

Ətraf sükuta qərq olmuşdu. Arxaya baxmadan, vahimə içində yoluna davam etdi. Ona elə gəldi ki, qorxunc bir kölgə onu izləməkdədir. Daha da istilənən, hərərətlənən kimi oldu. Hədsiz qara-qorxu öz nəticəsini verməkdə idi. Az qalırdı ki, ürəyi sıxılsın. Titrəyirdi. Düşündü: «Bəlkə ayıdır... yəqin arxamca gəlib...» Titrək bir səslə dilləndi:

—Borya!..

—...

—Daha öldürmə məni...

—...

—Vuracağam?!.

—...

—Gizlənmə!..

—...

—Atəş açacağam!

Bu an o qədər vahimələndi ki... Ona elə gəldi ki, arxasınca gələn, sürünən qara kölgə bu dəqiqə üstünə atılıb onu boğacaq, parçalayacaq... Qaçıb canını qurtarmaq

istəyəndə ayağı ilişdi, üzü üstə yerə gəldi. Hədsiz vahimədən, qara-qorxudan əlindəki silahı belə unutmuşdu. Bir andaca əl-ayağı, pal-paltarı palçığa bulaşdı. Qorxunc kölgə onu hələ də təqib etməkdə idi... Daha özünü saxlaya bilmədi, əlacsız qalib atəş açdı, özü də təkrarən...

Bu an həmin səmtə qəribə, insanı olduqca vahimələndirən, tükürpədicə bir səs eşitdi:

—A... aa... aaa... U... uu...uuu... X...xx...xxx...
F...ff...fff...

Allah, bu nə səs idi! O, əsl mənada yerində donub qalmışdı: «Bu nə ola bilər?! İnsandırımı?! Yoxsa əcayib bir heyvan?!»

Qorxudan həmin yerə yaxınlaşa bilmədi... Orada çox da ləngimədi. Onun üçün çox ağır anlar idi. Həyat yoldaşı Zəminə demişkən, əsl mənada o, günah içində idi. Yoxsa heç vaxt bu qədər vahimələnməz, qorxub titrəməzdi...

Həmin gecə nə vaxt evə gəldiyi, soyunub yerinə girdiyi yadında deyildi. Həyəte girəndə başqa vaxt yanından əl çəkməyən it heç zingildəmədi də. Həyat yoldaşı da gəlişinə laqeyd oldu. Sərdar səsləndi:

—Titrədirəm, məni ovxala...

—...

—Deyəsən, soyuq olub...

—...

—Səninlə deyiləm?..

Həyat yoldaşı incik halda arxasını ona çevirib yatsa da, bir azdan üzünü çevirərək gileyləndi:

—Nolmuşdu... Nə xəbərdi. Bəyəm adam sözünə baxırsan ki... Bu soyuqda da meşəyə gedərlər?

Titrətmə, üşütmə içində pıçıldadı:

—O-v elə soyuq havada olar da... Ancaq de ki... Elə bil mənim qaraçuxam yatıb... Hər şeydən vahimələnir, qorxuram... Bəlkə məni bir çıldıq edəsən... Üzərlək yandırasan...

Zəminə deyinə-deyinə yerindən qalxıb onun dediklərinə əməl edəsi oldu. Bir azdan evi xoş bir tüstü iyi bürüdü. Bu tüstü iyi Sərdara ləzzət verir, onu acgözlüklə qoxulayır, sinəsinə çəkirdi.

—Hə... Əla...

—Xoşuna gəldi?

—Lap ləzzət elədi.

—Axçı...

—Bu söhbəti qurtardıq da...

—Anyanı, erməni qızını yadına salıram da...

Sərdar özünə gəlmiş halda onun bu ehramlarına, gileylərinə:

—Ay Zəminə, sənini yerini heç kim verməz... – deyə bu qayğıya sonsuz öpüşlərlə, nəvazişlə cavab verdi.

Qadın onu yaxına qoymaq istəmədi, ərkyana itələdi:

—Burax... Kənara dur... Qızmışan?... Artıq səhərdi...

—Sən həmişə beləsen də...

—Bəs sən?!

—Mən?..

—Sən!..

Beləcə xoş, acı ittihamlar içində yenə də bir-birlərinə yaxınlaşdılar, küsüb-barışdılar... Xoş, unudulmaz dəqiqələr yaşayırdılar. Elə yaxınlaşmış, qucaqlaşmışdılar ki, sanki bir adam olmuşdular... Sonra qadın üzü üstə uzanmış halda pıçıldadı:

—Hər şeyi yadında yaxşı saxla... Bu gün ayın, günün, həftənin neçəsidir. İstəyirsənsə lap yaz saxla... Birdən yenə də uşağa qala bilərəm. Yaz ki, daha sonra ağzına gələni danışmayasan.

—Bağışla məni...

—Səni çox bağışlamışam, Sərdar... Bunu heç bir qadın etməzdi...

—Bilirəm...

—Bilsəydin vaxtında belə qəddarlıq etməzdin... İndi də biz iki yox, üç olardıq... Hər şeyin öz vaxtı-vədəsi var axı. Yaş da keçir. Həmişə belə cavan, ruhlı olmayacağı ki... Onsuz da erməni qızı Anya sənün ürəyinin heyini alıb, gör necə nəfəs alır, tövsüyorsən...

—Daha məni öldürmə də... Söz bir dəfə olar, qurtarar... Məni Sibir havası haldan saldı...

—Başa düşənlər üçün... Sən uzun ayrılıqdan sonra bu gün, bu gecə mənəmlə bu dillə danışmamalı idin.

—Onu düz deyirsən... Ancaq sevimli bacanaq işləri korladı da...

Qadın başını bulayaraq gülümsədi:

—Gör də... Bu da sənün ağlın... Düşünsən... Yüz il ərəz qalsam da ona baxmaram. Yazıq bacımı da ona getməyə atam məcbur etmişdi. Bu da axırı. Ayrırlılar...

Dan yeri artıq sökülsə də, hava hələ tam açılmamışdı. Qaranlıq idi. Xoş bir yorğunluqdan Zəminə yenice yuxuya getmişdi ki, əri onu sevindirmək istədi:

—Səndən soruşmağı unutmuşam... Dostlarımdan birindən sənün üçün şuba, xəz dəri göndərmişdim... Heç gözüme dəymədi...

Qadın heyret içində soruşdu:

—Nə dəri, şuba? Yox, görməmişəm.

—Ola bilməz.

—Olub.

—Gətirib verməli idilər axı.

—Yox, verməyiblər.

—Səhər şəhərə gedəcəyəm, soruşaram.

—Gözəl idi?

—Nə danışırsan... Əlbəttə ki... Əla xəz dəri... Xallı maral...

Qadın sevinc dolu qəhər içində pıçıldadı:

—Bizə beləsi çətin qismət olar...

—Nə danışırsan... Belə iş olar... O özü də belə adam deyil. Lap arvadının, bacısının, anasının əynində olsa da onu çıxartdırıb sənə gətirəcəyəm.

Zəminə qırışığı açılmış halda soruşdu:

—Birdən bu əla, gözəl xəz dəri... Xallı maral...

Qızının əynində oldu, ondan da alacaqsan?

—Hə... Onu sənin üçün almışam axı.

—İnanan daşa dönsün... Deyirsən də... Bəlkə Anya üçün almısanmış...

—Ay səni... Dedim ki bu söhbəti qurtar da...

Qadının nazlanması, ərinə sataşması səbəbsiz deyildi. Neçə ilin acı, ağrılı, həsrətli günlərindən sonra beləcə xoşbəxt anlar yaşayırdı. Üstəlik də əri onu sevindirmişdi. Bu vaxt heyət qapısı döyüldü. Bu dəfə heyətə kişi özü çıxması oldu.

—Kimsən? — soruşdu.

—...

Cavab verilməsə də qapı hey döyülməkdə idi. Hiddətlə səsləndi:

—Yaxşı, gəlirəm də... Altiaylıq deyilsən ki... Gecənin bu vaxtı da adamı narahat edərlərmi?..

Yazıq Zəminə isə arxadan ərinə sakitləşdirməkdə idi:

—Sərdar, onda ağıl yoxdu. Yoldaşı məhkəməyə şikayət edib, ayrılmaq istəyir... Dərdlidi... Tamam başını itirib... Əlindəki bıçaq nədi, yerə qoy... Sən ağıllı ol, birdən əlindən xəta çıxar, bizi yaman günə qoyarsan...

Sərdar yaxınlaşıb həyət qapısını açdı, ətrafda heç kimi görmədi. Nə qədər ora-bura boylansa da gözünə kimsə dəymədi, şübhələri daha da artdı. Bu nə demək idi. Ona sataşdırlarmı? Yoxsa həyat yoldaşı ona xəyanət etmişdi? Bu da növbəti görüşün baş tutmayan fraqmentlərindən biridi bəlkə?!

—Kim idi? – qadın soruşdu.

—Heç kimi görmədim...

Ola bilməz... Bizi qara basırdı?!... Qapı döyüldü axı... Özü də bir neçə dəfə...

Bu səs, bu narahatçılıq həmin gecə sonra da təkrar olundu. Nə qədər çalışsalar, qapıya yüyürüb tez-tələsik açsalar da, heç nəyə nail ola bilmədilər. Kimsə gözə dəymirdi. Sərdar bu səbəbdən əlinə qoşalülə tufəngini götürmüşdü. Daha dözməyib təkrar yaylım atəşi açdı. Qadın ağlar bir səslə pıçıldadı:

—Gör də...

Əri isə özünü unutmuş halda, ala-qaranlığa üz tutaraq səsləndi:

—Ey, kimsən?!

—...

—Borya!.. Bu sən deyilsən?!

Onlar evə keçəndə daha səs eşidilməyəndə, bu ağır

narahatçılığa son qoyulanda ömür-gün yoldaşı soruşdu:

—Bayaq dedin... Başa düşmədim... Yoxsa indi də bir başqasını tapmısan?.. Borya kimdi?..

—Hə...

—Mənə düzünü de... Zarafat eləmirəm.

Əri başına gələnleri acı qəhər, gözləri dolmuş halda ona danışıqda birdən qəribə bir hənirti eşitdilər. Hər ikisi yenə də həyəətə çıxdı. Səs uzaqdan, meşə tərəfdən gəlirdi. Özü də bu qəribə səs daha çox böyürən, inildəyən, qəzəbli vəhşi heyvan səsinə oxşayırdı. Sanki öz istəklisini itirmiş, indi onu arayıb-axtarır, öz qəzəbini, kinini, hiddətini bürüzə verirdi. Sərdarın canını bir andaca qara-qorxu aldı: «Allah, bəlkə Boryanın başına bir iş gəlib... Hiddətlənmiş erkək ayı arxasınca gəlib... Belə olsa, vay onların halına... Günlərin qara edəcək... Ancaq bu ayı səsinə, nərəsinə oxşamır axı... Bəlkə yaralıdı, bir bədbəxtlik üz verib...

Silahını əlinə alıb meşəyə tərəf necə getdiyini bilmədi. Həyat yoldaşı arxadan onu səs-ləyirdi:

—Bəlkə mən də gəlim.

—Elə bircə bu qalmışdı.

—Qorxuram axı...

—Qorxma...

—Ola bilsin ki, gəlişini bilən var... Səni bu yolla meşəyə çağırırlar...

Qadının bu şübhələri kişini lap vahimələndirdi. Axı onunla belə haqq-hesab çəkmək kimə lazımdır? Bəlkə onun bilmədiyi şeylər var. Odur ki, dedi:

—Onda sən nəse bilirsən...

—Yox... Elə özün dedin ki, orada borca düşmüş-dünüz. Sonra da girov saxladılar... Meşəyə apardılar...

Boryaya da orada rast gəldin.

—Bəli... Bütün bunlar olub...

—Pul şirin şeydi... Bəlkə sağ olduğunu bilib, arxan-
ca gəliblər.

Kişi bu sözlərdən lap istiləndi. Oğru qanunları haq-
qında eşitmiş, oxumuşdu. Reketlər... Razborkalar... Qəd-
darlar... Bu dəstədə də heç kimə ata bilməzsən. Hökmən
cəzanı almalısan. Lap ömrünə bir an qalmış olsa da. Bir
sözlə, dövlət qanunlarından, bəlkə də, yayınmaq olar,
onlardan humanistlik gözləyə bilərsən, oğru qanunlarından
isə yox. Bu qanunların sərtliyi, amansızlığı da elə bundadı.
Oyuna girməyənlərlə onların bir o qədər işi yoxdu. Oyuna
girdin, daha bil ki, özünün deyilsən. Bu qanun-qaydanın
əsiri, əsl mənada qulu olmalısan. Onu pozmaq, yan keç-
mək isə olmaz! Ən sərt qaydalarla cəzalana bilərsən...

O, birdən qorxmuş, diksinmiş halda salavat çevirib
piçıldadı: Bismillahi-r-rəhmanir-rəhim...»

Məhkum olunmasa, uzun müddət məhbuslarla
oturub-durmasa da, onun oğru qanunlarına bələdçiliyi
vardı. Həbsxanada bir müddət yatmışdı. Onlar arağa «odlu
su» deyirdilər. Nakolka döydürmək üçün beş il yatmalı idin.
Oğru adını qazanmağın üçün isə üç il lazımdır. Onlar öz
intihamını alan adama hörmət edirlər. Bir sözlə, qana-qan
prinsipi o dünyada alqışlanır. Məhbəs doğma ev hesab
olunur. Mentləri – rəisləri görməyə gözləri yoxdur. Zeklərin
— məhbusların həyatı çox qalmaqallı keçir. Öyülənlər,
döyülənlər... Burada qəddarlıq, səfalət həmişə öz işini
görür. İnsanlıq ləyaqətini saxlamaq çox az adama nəşib
olur. Alçaldıcı hərəketlər, düşdüyü mühit, qanuni, qanunsuz
göstərişlər çoxlarını sıxıb, sanki acı, ağır bir mənqənəyə

salır. Bu ağır mühitdə insan təbiəti, xarakteri ikiləşir. İstə-istəməz öz iradəsi, istəyi əleyhinə getməli olur. Bəzən zəiflər qüvvətliyə əlində bir oyuncağa dönür. Belə hallarda, qayda-qanun zəif olan yerlərdə belələri nəinki öz şərəf və ləyaqətlərini itirirlər, hətta yaxınlarını bu çirkabə cəlb etməyə məcbur olurlar. Qumarda uduzduğu gənc həyat yoldaşını çağırırsa da, bu səbəbdən onun üzünə çırpılan zərif qadın əlinin təsirindən məhbus sanki özünə gəlir... Bu alçaqlığı özünə dərd edib, sonra da özünü kəndirle boğazından asan zavallıların taleyi çoxlarına məlum idi... İndi o da... Bəlkə Zəminə demişkən, elə onlar da... Onun sağ olduğunu bilib arxasınca gəliblər?!

Bir azdan bütün suallara cavab tapmış kimi pıçıldadı: «Deyərəm ki... Axşam məni izləyən, arxamca düşən... Dağ kəli... Mən dağ kəli vürmüşəm... İri buynuzlu dağ kəli...»

III FƏSİL

DAĞ KƏLİ

... Sərdar səhərin alatoranlığında tanımadığı sürücü ilə vidalaşandan sonra, uzun müddət onun sürdüyü «Ural» maşınının arxasınca baxdı. Özü də hiss etmədən narahatçılıq içində idi. Qarşıdakı bulağa yaxınlaşıb əlini soyuq su ilə yudu, üst-başını qaydaya saldı.

Meşənin sıx yerindən dağlara tərəf yenicə üz tutmuşdu ki, qəflətən diksinən kimi oldu. Elə bil ki, yenə də nəsə onu izləyirdi. Birdən gördü ki, bu, heyvan yox, lap canlı insandır. Hətta qırıq-qırıq dediyi: «Bo...r...ya...» sözləri üçün xəcalet çəkdi... Onun rastlaşdığı adam bir başqası yox, bacanağı Fəti idi. Canfəşanlıqla dilləndi:

—Salam... Salam...

—Salam...

—Sabahın xeyir...

—Aqibətin xeyir...

—Xoş gəlmisən... Həmişə evdə-eşikdə...

—Sağ ol.

Onu qucaqlayıb üzündən öpdü: — Bacanaq... Niyə belə soyuqqanlı olmusan... Gəlişin də bildirməmişən. Burada görüşməyimiz yaxşı deyil axı. Srokunun başa çatması haqqında eşitmişdim. Allah pisə lənət eləsin.

Sərdar bir istədi ona desin ki, o, heç məhkum olun-

mayıb. Deyilənlər yanlış şaiyədi, ancaq nədənsə susub qaldı, dillənmedi.

—Hər şey indi öz axarına düşür. Onda da heç nədən səni incitdilər. Hamısı elə o Anyanın bəlası oldu.

Sərdar incimiş halda dilləndi:

—Bura bax, sən sarı simə vurma. Özündən danış. İndi nə işlə məşğulsan?

—Görürsən də... Kömürçü babayam da...

—Bəs millis... Polis....

—Eh... Əlimdə pul tutdular, ifşa etdilər, uzaqlaşdırıldılar. Yaxşı ki, özümü tutmadılar. Canımı güclə qurtardım.

Sonra Fəti ona qəribə bir hekayət danışdı:

—Eh... başıma nələr gəlmədi... «Azpetrolda» işə düzəldim. Daha doğrusu, onlara — şeflərinə qoruyucu lazım idi. Dedim ki, məndən yaxşısını tapmayacaqsınız, özüm də idmançıyam, karateistəm. Əvvəl işim çox yaxşı gedirdi. Əla əməkhaqqı, yaxşı forma, yemək-içmək... Bir sözlə, kefdə idim... Bir gün isə əsl mənada məni az qala o dünyalıq etmişdilər...

—Nə üçün?

—Demə, yoxlayır, sınaqdan keçirirlərmiş.

—İşə bax da.

—Hə... Gecənin bir vaxtında, alaqaranlıqda, işdən qayıdanda, şefi evə ötürəndə bir neçə adam tökülüşdü üstümə. Vur ki məni vurasan... Bir andaca heç nədən məni şilküt elədilər, ağızımı-burnumu al-qana boyadılar. Bir sözlə, sınaqdan yaxşı çıxmadım.

—Yenə də yaxşı qurtarmısan.

—Hə... Yaxşı ki, öldürmədilər.

Onlar səhərin alatoranlılığında, sakitliyində şəhli çə-

məndə addımlayırdılar ki, Fəti sevincək olmuş kimi yeni bir hekayət danışmağa başladı:

—Sonra da bir müddət məhkəmələrin yolunda qaldım da...

—Nə səbəbdən?

—Səbəbi bu idi ki... Oradan qovulandan sonra «Türkpetrolda» işə düzəldim. Onlar da yaxşı əməkhaqqı verirdilər. Ancaq di gəl ki, bu zalım uşağının yamanca sərt qayda-qanunları vardı. Gələndə hökmən «Xoş gəldiniz», gedəndə «Yaxşı yol» deməli idin. Məni də tanımırısan, rəhmətlik atam öluncə «sabahın xeyir» dedizdirə bilmədi mənə. Deyirdim ey... Yaddaşsız idim. Hərdən bu sözləri demək səhərlər yadımdan çıxırdı, bu səbəbdən yazıq kişi hirsələnirdi. Bunlar da xəbərdarlıq etməklən yoruldular, axırda da işdən qovdular.

—Deyirsən axı... Bayaقدan elə «Xoş gəldin», «Yaxşı yol» sözlərini təkrar edirsən.

—Hə... İndi də o anları unuda bilmirəm. Elə hərdən öz-özümə təkrar edirəm, deyirəm... O vaxt işdən qovulmaq üçün o qədər təkrar etmişəm ki...

—Oyunun olsun, Fəti... Saçın-saqqalın ağardı, amma heç ağıllanmadın da. Milisin, polis sirlərindən orda burda çox da danışma ha, araşdırarlar.

Fəti onun bu sözlərinə uğundu:

—Deyirsən də, bacanaq, indi sirr qalır bəyəm? Ancaq Allah var adamın başının üstə, onda kef çəkirdik ha. Gecələr əsl mənada ova çıxırdıq. «UAZ» maşını ilə. Gözümüzə xoş gəlməyəni dərhal götürürdük. Bilirdik də kimdən nə çıxar...

—İnsafsızlar!

—Hərə öz iş yerindən qazanır da...

—Daha belə yox da.

—Səhər... Bəzən də elə axşam, gecə ilə ata-analarını çağırırdırdıq. Yağlılardan dərhal pulunu alıb, yaxınını, əzizini buraxırdıq. Səhərə qalanları da hakimin yanına aparırdıq. O da kefqom adam idi. Bəzən elə özü şöbəyə gəlib özlərinin üzünə cəzalarını, sutkalarını deyərdi. Biz də onları beləcə qorxudub, pullarını alıb buraxardıq.

Sərdar birdən hirsle dilləndi:

—Əclaf!.. Hamınız əclaf olmusunuz. Alçaq işlərlə məşğul olmusunuz. Şərəfsizlər...

—Axı niyə ey?..

—İnsan da öz millətinə, soydaşına qarşı bu münasibətdə olarmı?

—Nə bilim ey... Bəyəm mən tək edirdim? Məndən də böyükler vardı.

Onlar bir müddət susdular. Fəti sanki ona xoş gəlmək üçün pıçıldadı:

—Qabaq... Arada bir dəfə onu gördüm. Şəhərdə.. Səni soruşdu... Anyanı deyirəm ey...

Sərdar bir çöz demədən bacanağından uzaqlaşmağa çalışdı. Bu murdar adamdan o həmişə gen gəzməyə çalışırdı. Taleyin qisməti idi, qohum olmuşdular. Ancaq xasiyyətləri tamam başqa-başqa idi. Onun üst-başına indi baxdıqca vicdan əzabı çəkirdi. İtin günündə idi. Bu da axırı. Kömürçülük edirdi. Halbuki vaxtında ağıllı oturub-dursaydı, işini, şərəfini qorusaydı, bu vəziyyətə də düşməzdi. Elə bil ki, onda ağıl seyrəkliyi vardı. Yoxsa camaat demişkən, rəisini cavan həyat yoldaşı ilə tək qoyub, araq almağa getməzdi.

—Bacanaq...

—...

—Bir dayan da... Hara gedirsən ey...

—...

—Mənim bu ailə məsələmə sən də öz münasibətini bildir də. Bu zalımın qızı ayrılmaq istəyir axı.

—Yaxşı, yaxşı...

—Vallah düzün deyirəm. Mən başı batmış daha nə edim. Qazandığım da hamısı evdədi. Başqaları kimi arağa-çaxıra vermirəm ki.

—İçmirsən?

—İçirəm ey... Daha bir o qədər ağ eləmirəm.

—Özün dil tap da...

—Sözümə baxmır axı... O gün də məhkəməyə gedib, şikayət edib... Katibə də Allah kömək olsun... Deyirəm ki, ailəmi dağıtmayın. Deyir ki, bir paçka lazımdı.

—Şirvan?!

—Hə də... Güclə yetmiş altıya sala bilmişəm.

—Bu pulu iddiaçı tərəfdən alırlar, səndən yox.

—Bunlara Allah kömək olsun... Hər iki tərəfdən alırlar.

—Görürsən də... Bunlar da sənün yolunla gedirlər də.

—Mən nə etmişəm axı?

—Daha nə edəcəksən ki... Bayaq özün demədin. Sistemdə işləyəndə camaatın başına yüz ayun açmısan.

Fəti bic-bic gülümsədi:

—Guya sən özün... Ayıbdı axı... Hansını deyim... Anyaya nə səbəbdən ilişdiyini bilmirəm?.. Sonra da Sum-qayıt hadisələri...

Elə bil ki, bir andaca Sərdarı qaynar suya salıb çıxardılar. Onun bu sözlərindən elə təsirləndi, hərətləndi ki...

—Ey... Rədd ol... Qoyacaqsan yolumla gedim? –

sözlərini deməkdən özünü saxlaya bilmədi.

—Yaxşı... Get də, daha niyə hirsənirsən ey... Mən də sənün üçün süfrə açmağa hazırlayıram... Gəlişin münasibətilə...

—...

—Axşam sizə gəlim...

—...

—Sonra da bizdə... Bir balaca boğazımızı yaşlayırıq...

Sərdar vidalaşmadan tələsik ondan uzaqlaşanda, arxadan bu sözləri də eşitdi:

—Ehtiyatlı ol ha... Meşədə yaralı dağ kəli var. Haradansa gəlib...

Həqiqətən də bir azdan yerə çilənmiş qan izləri gördü... Bu izi tutaraq dağlara tərəf getməkdə idi...

— «Anya»... Bu sözü deməsinə, pıçıldamasına lap diksinən kimi oldu. Hər bir insanın həyatında, taleyində şirin, ağrılı-acılı günlər, anlar olur. Bu qəmli hekayət də onun ömrünün bir parçası idi. Özü də çox kədərli, yaddan çıxmaz, unudulmaz bir hekayəti.

Onda ömrünün gənclik illəri, çal-çağır vaxtı, hissə qapılan anları idi. Böyük səlahiyyəti vardı, müstəntiq işləyirdi. Rayon prokurorluğundan küllü miqdarda mənim-səmə işi ilə bağlı bir iş icraatında idi. Bir gün də satıcılardan birini dindirəsi oldu. Bax həmin o Anyanı... Qızın gəlişi, qapını açıb içəri girməsi ilə yerində donub qaldı... İlahi, insan necə gözəl olarmış... Əsl mənada lap ay parçası idi. Gözəl-göyçək... Ona baxdıqca, nəzər saldıqca qeyri-iradi təsirlənir, özünü unudan kimi olurdu. Anya sanki işiq saçırdı.

— «A...n...ya» – Onun adını çəkəndə səsinin necə titrəməsi yadında idi.

—«Hə... Bu mənəm?..»

— «Gəlin tanış olaq...»

—«Çox şadam...»

Sonra da gördüyü o insanın ağılını başından çıxaran mənzərə... Əvvəl ona elə gəldi ki, stulda oturmuş qızın əynində alt paltarı yoxdur. Elə bil ki, onun qısa xalası anbaan kiçilməkdə idi. Sonra daha bir an keçdi və gözlərinə inanmadı. Anya lüt anadangəlmə onun qarşısında idi... Anya gülümsəyə-gülümsəyə ona tərəf gəlirdi...

—Yo...x...

—...

—Burada... Yaxşı deyil... Olmaz...

Anya bir andaca onu qucaqlayıb ehtirasla öpməyə başladı... Sonra da... Bu baş gicəlləndirən, qeyri-adi mənzərəni əks elətdirən şəkillər ortalığa çıxanda o, hər şeyi olduğu kimi öz izahatında yazmışdı... Qız isə sonralar da inad edib deyirdi ki, onu bu işə heç kim təhrik etməmişdir. O, sadəcə olaraq müstəntiqə vurulmuşdu. Onda onu həbs etməsələr də, orqandan uzaqlaşdırdılar...

Nə qədər ağır, şərəfsiz bir sonluq olsa da, Anyadan ayrılı bilmədi. Onu həmişə izləyəsi, arayıb-axtarası oldu. Hərdən qızın laqeyidliyi onu dəhşətə gətirsə də, hər şeyə dözürdü. Bəzən də həyatını təhlükədə qoyaraq onların evinə gedərdi.

Yaxşı yadında idi, o dəhşətli gecə, eşitdiyi səs-küy, çaxnaşma, fəryad səsləri... Bu amansız, dəhşətli xaosun içində o Anyagilin evinə tərəf can atırdı... Qaçmadı... Özü-nü silahlı, azğın adamlara qarşı qoydu... Neçəsi ilə höcət-

ləşdi, söyüşdü, təpikləşdi, çırpışdı da... Hətta biri hirsle soruşdu:

—Sən ermənisən?..

—...

Azğın səslər eşidildi:

—O ermənidi...

—...

—Fındıq de!

Çevrilən, sındırılan, əzilən maşınlara əlacsız halda boğula-boğula, baxa-baxa qalmışdı, ermənilər kimi «f» hərfini deyə bilməyən, bu hərfi «p» kimi tələffüz edən adamları yerindəcə təpikaltı edirdilər. Hətta onlardan birinə qəzəblə dedi:

—Sən kimə deyirsən... Sən ki ermənisən...

Beləcə, dələduzlar, cinayətkarlar yamanca birləşmişdilər. Çoxu da elə erməni əsilli idi. Yaxşı deyirlər ki, cinayətkarın vətəni, milləti olmur. Belələri üçün heç nəyin fərqi yox idi.

Həmin dəhşətli anlarda Anya ilə anasını evin damına qaldırdığı indiki kimi yadında idi. Düz bir həftə onları orada saxladı, yemək-içməklə təmin etdi. Sonra da ara sakitləşəndən sonra Bakıya, qohumları evinə apardı. Bəlkə də ermənilər tərəfindən min bir pisliklərə məruz qalmış xalqı tərəfindən o, lənətləndirilə bilərdə. Sadəcə olaraq o anlarda özündən asılı olmayaraq bu hərəkətləri edir, insanlığını yerinə yetirirdi.

—«Bizi də».

—«Qorxmayın».

—«Öldürəcəklər»...

—«Heç nə olmaz... Ağlamayın...»

Bu ağır anlarda qız ona elə sığınmışdı ki, hətta zərif bədəninin xoş qoxusu, lətafəti ilə yanaşı, qəlbinin döyüntülərini də hiss edirdi. Həmin gecələrin birində Anya özünü ona təslim etdi və ona qaranlıq qalan mətləblərdən söhbət açaraq dedi: «Məni onda bizimkilər yox, elə sizinkilər öyrətmişdi... Necə bəzənib-düzənib içəri girməyi, hərəkət etməyi...»

O andan da Anya bir qız, qadın olaraq gözündən düşsə də, yenə də onu unuda bilmir, haqqında düşünürdü ki, bir gün də onu yaxaladılar. Anyanı rus zabiti ilə pıçıldaşan görəndə qeyri-iradi çığırdı:

—«Ləçər... Yoxsa məni sən satdın. Sən elə verdin?!»

—«Yo...X...»

—«Sən ölməlisən!»

—«İnan... Bütün bunlardan mənim xəbərim yoxdur... Sənin ailəli olduğunu da bu günlərdə eşitmişəm...»

— «Ona görə də elə verdin?»

—«Dedim axı... Bütün bunlardan xəbərim yoxdur...»

Onu isə ağır cəza gözləyirdi. Qonşuda öldürülmüş erməniləri də onun ayağına yazmışdılar. Hətta şahidlər də vardı. Anyanın anası Siranuş isə elə bil ki, qeyb olmuşdu. Gözə dəymir, görünmürdü. Qonşu kamerada kimsə çığırır, təkrar edirdi: «Erməni... Yox, dolma... Dolma bizim xörəyimizdir... Musiqimiz kimi, onu da ermənilər mənimsəmək istəyir, öz adlarına çıxırırlar...»

Rus müstəntiqi soruşurdu:

—«On çto oryot?»

—«Dolma barədə soruşur».

—«Çto takoy dolma?»

—«Dolma da...»

—«Siranuşun dolması...»

Beləcə bu gülüş doğuran söhbət davam etməkdə idi ki, sərxoş bir polkovnik qəzəblənmiş halda çığırdı:

—«Molçat!»

—«Smirno!»

Bir dəstə hərbiçi varid oldu. DTK zabitləri idi. Onların arasında general da vardı. Enli qırmızı zehli şalvarları uzaqdan diqqəti cəlb edirdi.

Barmaqlıqlar arasından onlardan kimsə soruşdu:

—«Ə, onlar nə mübahisə edirlər?»

—«İslam kimdi?.. Deyəsən onu axtarırlar».

—«Yox... Fun... ta... məl... isti... dedi axı».

—«Fun kimdi?!»

—«Ə, mən nə bilim. O gavur oğlundan soruş da. Bəlkə də «təməlçi» demək istəyirdi. İslam dini gözlərinə girib də. Qorxuya düşüblər. Artım onlara xoş gəlmir, gündü-gündən sayımız artır axı. Bilirsənmi son illər Rusiyada bu dinə iman gətirən nə qədər çoxalıb?»

—«Elə Avropada da...»

Sərdar ötən acı xatirələrdən can qurtarmaq istəyirmiş kimi, artıq doğmaqda olan günəşin qızılı şəfəqlərinə baxa-baxa uca, qarlı zirvəli dağlara tərəf getməkdə idi. Daha doğrusu, yerə tökülən qan izi onu həmin istiqamətə aparırdı...

Həyat yoldaşının deməsinə görə artıq bu yerlər qoruq elan olunub. Müqəddəs ocağa yaxın olduğu üçün bu ətrafda ov etmək günah sayılsa da, son illər dağ keçilərinin, dağ gəllərinin xeyli artdığını deyirdilər. Cüyürlər isə lap dəstə-dəstə gəzişirdilər. Onların bir qədər ala-bula, zolaqlı, qızılı rənginə baxmaq onun üçün də xoş idi. İlahi sanki

onları gözəl anda yaratmış, xəlq etmişdi.

Sərdar bu an qəribə səs eşitdi, diksinən kimi oldu. Bu inilti idi, yoxsa mələti?.. Heç özü də kəsdirə bilmədi. Qan izi isə arada gözünə dəyir, sonra yox olurdu. Hərdən lap uşaq kimi aşağı əyilir, çömbəlmiş vəziyyətdə ətrafa nəzər salır, yerdəki ayaq izlərinə, qan ləkələrinə baxırdı. Yerdəki həqiqətən də qoşadırnaqlı ləpiri idi. Özü də çox iri idi. Əsl dağ kəli izinə oxşayırdı. Bir yerdə lap yer islanmış, tənəsi vardı.

—Odur... – deyə bir qədər sevinc hissi ilə pıçıldadı.

— Deyəsən, lap yaxınlaşmışam...

—Qudmoni tıça...

—Qudmoni çıldırın...

İngiliscə deyilən bu sözlərə birdən diksinən kimi oldu. Qəribə idi. Onlar buraya haradan gəlmişdilər? Yox, biri azərbaycanlı idi:

—Ver mən də atım...

—No... Yox...

—Nolar, ver də...

—Nelzya...

Beləcə azərbaycanlı onun müasir standartda olan ovçu silahını alıb baxmaq istəyir, ingilis isə silahını ona etibar etmirdi:

—Silahı başqasına vermək olmaz...

—Mən o qədər vermişəm ki...

—Bu səhlənkarlıqdı... Xatası olar...

—Yaxşı, onda qoy baxım da. Binokulundan...

—Bax da...

—Ver də...

—Yox... Verə bilmərəm... Beləcə bax...

—Ay səni... Nədən qorxursan?...

—Qorxmuram... Sadəcə vermək olmaz...

Onlara yaxınlaşıb salamlaşandan sonra, qonaq soruşdu:

—Sən də oxotnik? — Oğlan dərhal onun sözlərini tərcümə etdi.

—Hə...

—Vursan alarıq.

—Nəyi?

—Dağ kəlini... Ancaq başını, buynuzunu...

—Tomson dövlət səviyyəli qonaqdı. Bura gəlişindən başçının da xəbəri var. Hə, dağ kəli buynuzu alır. Vursan, ancaq başını, buynuzunu götürüb, iki yüz dollarını verəcəyik. Əti də sənin olsun.

Bu sövdələşmədən razı qalsa da, yamanca təsirləndi: «Vay dedəm vay... Bundan sonra bu yerlərdə çətin dağ kəli qalar... Bu yerlərin yaraşığı... İri buynuzlu dağ kəlləri beləcə yox olacaq...»

Tərcüməçi yenə də Tomsonun silahının binoklundan dağlara tərəf baxanda birdən pıçıldadı:

—Bax... odur, görürəm... Dağ kəli... Deyəsən yaralıdır, sürünür...

—Hanı?! – deyə saqqallı ingilis ovçu sevincək halda silahın gözlüyündən baxa-baxa bir də soruşdu: – Hanı? Görmürəm axı...

—Diqqətlə baxın... Qayalıqlara tərəf... Ancaq çox uzaqdadı... Onu çətin vurarsan...

—Hə... Gördüm... Bu dəqiqə... Molçi...

—Ay vurdun ha... Ora qədər bəlkə də min metrden artıq məsafə var.

—Bu dəqiqə... Tixo...

Bu an silahın şaqıldaması ilə, orada — dağ döşündə, qayalıqda görünən nəhəng dağ kəlinin aşağı yuvarlanması bir oldu...

Dərhal həmin istiqamətə yüyürdülər və çox təsirli bir mənzərənin şahidi oldular. Yaralı dağ kəli ona tərəf cuman ac canavarlara hələ də buynuz atmaqda, çırpınmaqda idi. Köksündən axan al qanı qarlı torpaq üstə naxış salmışdı...

Sərdar gözləri dolmuş halda səsləndi:

—Əclaf...

İngilis soruşdu:

—O nə deyir?

Tərcüməçi pıçıldadı:

—O qonaqdı... Yaxşı deyil... — Sonra isə ingilise tərəf dönüb bildirdi: — Elə bir söz deyil...

—Bura qoruqdu axı...

—Bəs sən... Ova gəlməmişən?..

—Mənim belə bir məqsədim yoxdur. Sadəcə dovşan ovlayacaqdım.

—Ov mövsümü başlayıb bəyəm?

—Hə... Bəs siz?!

—Dedim axı... Bu, qonaqdı... Bura gəlişimizdən başçının da xəbəri var.

—Başçını mənə söydürmə. Başçı deyil elə rayonu bu günə qoyan?

—Sən xatalı adama oxşayırsan.

İngilis tərcüməçidən soruşdu:

—O nə deyir, nə mübahisələşirsiniz?

—Deyir ki, həmin dağ kəli yaralı idi. Onu mən yaralamışdım. Yoxsa onu siz vura bilməzdiniz. Bir sözlə, pulunu istəyir.

İngilis gülümsəyərək bir dəstə pul çıxartdı. Hamısı da dollar idi:

—Belə isə bu pulları ver ona.

Tərcüməçi arada ona pıçıldadı:

—Mən ona kələk gəlib xeyli pul almışam. Mənim də payımı verərsən. Həmin dağ kəlini sənın yaraladığını, yoxsa onu vura bilməyəcəyini dedim.

—Alçaq... Qonağa bu münasibət yaxşı deyil, pulunu qaytar.

—Daha dedim... Mənim yalanımı çıxarıb, məni pərt eləmə.

—Dedim ki, pulu qaytar.

—Dedim ki, yox da...

Beləcə mübahisələşəndə, birdən Sərdar təkidlə ona verilmiş pulları tərcüməçi oğlanın üzünə cırparaq, silahını onun üstünə tuşlamış halda dedi:

—Elə bilirsən ki, mən ingiliscə bilmirəm. Yaxşı başa düşürəm, sadəcə danışa bilmirəm. Ona de ki, biz azərbaycanlıyıq...

Oğlan qorxudan onun sözlərini kəlmə-kəlmə qonağa tərcümə etməyə başladı:

—Hələ keçən əsrin əllinci illərində böyük fransız yazıçısı Aleksandr Düma...

—Znayu... Ya yevo mnoqo soçineniy proçital...

—Hə... Qafqazda olarkən... Sonradan bu təəssüratlar altında yazdığı «Qafqaz səfəri» əsərində buradakı xalqlardan söhbət açır, yazır... O, Azərbaycanlılar haqqında yüksək fikirdə olub. Hətta yazıb ki, oraya varid olsan heç bir yazıya, müqaviləyə ehtiyac yoxdur. Bir kişi sözü var, verdi qurtardı...

—Vo... Vo... – deyə ingilis öz heyrətini, heyranlığını bildirdi.

—İndi bu gədanı görürsən də. Buradan-bura sənə yalan deməklə xalqımı gözdən salır. Nə var- nə var, beş-on dollara sahib olacaq.

İngilis bu sözlərdən xoşhal olub ona yaxınlaşıb əl verdi, gümrahcasına səsləndi:

—Tı nastoyaşiy mujçina... Sən dost adamsan... Səninlə ova getmək, dağlara qalxmaq olar.

Tomson əlindəki iti ovçu bıçağı ilə dağ kəlinin iri buynuzlarından yapışıb onun boğazını kəsdi. Baş boyun sümüyündən ayrılmaq bilmirdi. Sərdar ona kömək edəsi oldu. Xeyli əlləşdiyindən üst-başı al-qana batıb-bulaşdı...

İngilis nə qədər təkid etsə də, onun iri «Cip» maşınına minmədi:

—Buynuz, baş bizim, bədən, ət sənin... – dedi.

Onlar sağollaşıb ayrılandan sonra yerə baxanda tufənginin yanında bir dəstə dollar gördü. İngilisin dolları ora nə vaxt qoymasından xəbərsiz olmuşdu. Bəlkə də, elə dağ kəlinin başını kəsəndə...Axı ona kömək edəsi olmuşdu.

Onlardan sonra cəmdəyi soyub ətini meşədən odun aparmağa gələn sürücüyə satdı. Özünə götürdüyü bir parça ətə evə yenicə gəlmişdi ki, bir dəstə polis həyəətə doluşdu. Dəstənin böyüyü dedi:

Sən ingilis qonağın üstünə silah çəkmişən?! Tez paltarını geyin... Sən dağ kəli vurmusan?! Hələ də axtarış-dasan... Bizimlə gedəcəksən... Sərdar donub qalmışdı, söz tapa bilmirdi. Polis üzünü turşudub: — Zek... Sən əcnəbini soymusan?! Dərinə saman təpəcəklər... — dedi.

IV FƏSİL

XƏZ DƏRİ

...Sərdarı bir neçə gün polis şöbəsində saxlayıb, gecəli-gündüzlü hey sorğu-sual edib, incitsələr də, nəhayət əlacsız qalıb buraxmışdılar. Onlara hədə-qorxu gəlib yuxarı orqanlara şikayət edəcəyi ilə hədələmiş, prokuroru tələb etmişdi.

Ancaq özü də hiss edirdi ki, burada beləcə saxlanması, təqsirləndirilməsi Rusiyadan təzə gəlmiş bir adam kimi səbəbsiz deyil. Ondan əsl mənada umupdular. Elə bilirdilər ki, kalandı, oradan bir şey gətirib. Müstəntiq hey təkrar edir, soruşurdu:

—Bəyəm o boyda Rusiyadan əliboş gəlmisən?

—Hə... Çölə tökülmüşdü elə orada pul.

—Bəs deyirlər ki, yaxşı gəlmisən axı. Ondan-bundan da gətirmisən.

—Məsələn, nə?

—Elə pul, xəz dəri...

—Pulu deyə bilmərəm, xəz dəri çətin... Qadağandı axı.

Oradan buraxılıandan sonra ayaqüstü evə dəysə də, birbaşa şəhərə yola düşdü. Hətta həyat yoldaşı narahatlıq içində soruşdu:

—Sən Allah, nolub belə?

—Heç... Elə-belə... Onların atalarını yandıracağam.

Əsassız olaraq neçə gündü məni orada saxlayırlar. Deyəsən qulaqlarına səs deyib.

—Bəs deyirlər ki, dağ kəli vurmusan, ona görədi.

—Mən yox, ingilis vurub dağ kəlini.

Həyat yoldaşı kədərli halda yenə də axşamlar heyət qapılarının bir neçə dəfə döyüldüyünü xəbər versə də, ləngiyə bilmədi. Bacılarından birini, ya da elə qonşunu çağırıb yanında qalmasını təkid edərək, şəhərə yola düşdü.

—Sən səbirli ol, aydınlaşdırarıq, tez qayıdacağam, — dedi.

Sərdar şəhərə yola düşəndə hələ səhər tam açılmamışdı, alaqaranlıq idi. Elə alaqaranlıqda rayon mərkəzinə gəlib, şəhərə yola düşən «RAF»lardan birinə əyləşdi. Kimsə soruşdu:

—Ə, Sərdar deyilsən?

—Hə...

—Xoş gördük... Nə vaxt gəlmisən?

—Elə bu günlərdə...

Görüşüb-öpüşəndən sonra orta məktəb yoldaşı, sonra da məktəbdə bir oxuduğu Şahlar gülümsədi:

—Bəs dedilər ki, sən orada evlənmişən? Daha bura qayıdan deyilsən?

—Yox... Yalan sözdü.

—Allaha şükür... Yaxşı ki, gəlmisən. Kişiyə öz elibası... Gəzməyin, cavanlıq edib qərrib yerlərdə dolanmağın da öz vaxtı var. Dedim axı... Mənim tələbə yoldaşım, belə hərəkət eləməz. Öz ailəsini tullayıb erməni qızının arxasınca getməz.

Sərdar onun bu sözlərinə başını yelləsə, «yox, yox» desə də, tələbə yoldaşının sözləri ona toxunan kimi olmuşdu.

—Bu əlindəki nədi? Nə iri zənbilin var.

—Hə... Bir az kənd payıdı... Şəhərdəki qohumlar üçün göndərirlər.

—Çox yaxşı.

—Sənin o Anyanı deyirəm ey. Bir dəfə harada görşəm yaxşıdı? Turist mehmanxanasında. Stansiya tərəfdəkində. Orada işləyəne oxşayırdı. Turistlərlə gəzib-dolanırdı. Sonradan Rusiyaya, Moskvaya getdiyini dedilər.

—Bilmirəm...

—Hə... Yamanca gözəlləşmişdi... Hətta səni də soruşdu... İndi görəsən haradadı? Öz aramızdı, keçməli qız deyildi ha. O ağır günlərdə sən də onlara yamanca arxa durdun. Çox pis vaxtlar idi o günlər. Qardaş qardaşdan uzaq qaçırdı... İndi bilmirsən ki, haradadırlar?

—Yox...

—Moskvada, Peterburqda, Armavirdə ola bilərlər.

—Bəlkə də.

Yol boyu Şahlar, beləcə, zəhləsini töksə də, onun söhbətini dinləmək, keçmiş xatirələrlə yaşamaq onun üçün həm xoş idi, həm də ağır. Şahlar indi də onu təqsirləndirirdi.

—Bir erməni qızına uydun, o cürə işin, vəzifən əldən getdi.

—...

—Sonra da ərizə yazıb cəbhəyə getməyin... Ə, bəyəm Qarabağın dərdi elə bizə qalmışdı?

—Onda çətin anlar idi.

—İndi görürsən də... Yeyən, yarayanlar onlar, biz kənarda qalmışıq. Bizi sayan yoxdu. Allah rəhmət eləsin bəyə də, heç nədən bizi həvəsləndirdi, sonra da quru yerdə qoydu.

Gülümsər halda ona tərəf baxaraq soruşdu:

—İndi nolub ey? Daha da mübariz olmusan. Müstəqil respublikada yaşayırsan. Bundan artıq nə istəyirsən?

—Yox... Məsələ bunda deyil, qardaş. Biz daha ədalətli cəmiyyət qurmaq istəyirdik. Qarabağı azad etmək, yurdumuzu birləşdirmək fikrində idik. Bütöv, bölünməz Azərbaycan! Kişinin əsas fikri, ideyası bu idi.

—Nəticəsi nə oldu?

—Qoydular ki... Necə deyim, meydanlarda, cəbhə yollarında qalmaqdan sağlamlığımı da itirdim. İndi budur, müalicəyə gedirəm. Əl tutan da yoxdur.

—Bəs deyirlər ki, veteranlara xeyli güzəştlər verilib. Hətta yardım edir, mənzil verir, ev tikirlər.

—Hə... Bu vədlərdən çoxu elə şifahi, kağız üstə... Adamı olanlar yarıyır... Mənim kimilərə növbə hələ gec çatar. Bir sözlə, bura Azərbaycandı, qardaş. Çığırıb-bağır-masan, səs salmasan səni eşidən yoxdur.

Şəhərdə Şahlarla görüşüb-ayrılında nədənsə ondan xeyli incisə də, həm də ona yazığı gəldi. Bir müddət fikirli, düşüncəli halda arxasınca baxa-baxa qaldı. Fağır həqiqətdən də xəstəhal idi. Düz yol da yeriyyə bilmirdi. İstər-istəməz onu səslədi:

—Şahlar...

—...

—Şahlar!

Arxaya çevrilərək tutqun bir səslə soruşdu:

—Eşidirəm...

—Bir ayaq saxla, — deyə ona yaxınlaşdı. Cibindən bir qəder pul çıxarıb onun cibinə basdı:

—Başqa cür başa düşmə. Rusiyadan gəlmişəm, az-

çox imkanlıyam. Xərclə.

—Ə, vallah, lazım deyil...

—Yox, lazımdı... Görürəm ki, xəstəxanaya, müalicəyə gedirsən. Allah səbəb salsın.

—Çox sağ ol...

Veteran oğlan bir andaca onun bu sözlərindən mütəəssir oldu. Gözləri dolmuş, yaşarmış halda ona baxanda, onu bu gərginlikdən qurtarmaq istəyirmiş kimi dedi:

—Yadımdadı... Cəbhə yolları ilə hərəkətimiz... Ağdama getməyimiz... Stepanakətdə olmağımız. Onda Quba tərəfdən olan erməni nə dedi?

—Dedi ki, amanın günüdü, mənim erməni olduğumu bunlara bildirməyin. Mən ermənicə bilmirəm, elə tatca danışırım.

—Ona görə ki, Leninkanda bir erməni oğlanı bu səbəbdən o ki var əzişdirmişdilər... Nə var, nə var, sən erməni olduğun halda ermənicə danışa bilmirsən, tatca, azərbaycanca danışsan.

—Hə...

—Şovinistdilər də...

—Millətçilik xalqa az-çox xeyir gətirsə də, axıra qədər sərfəli ola bilməz. İndi dünyanın başqa qanunları, dəyərləri var. Gərək sivil, bəşəri qanunlara uyğunlaşasan. Dünya indi başqadır, gör-götür dünyasıdır.

—Bəy rəhmətlik də belə deyirdi.

—Hə... Allah rəhmət eləsin.

—Vəzifədə olanda qəbuluna düşə bilməsəm də, kənddə olanda yanına getmişdim. Məni görəndə elə qucaqladı, bağrına basdı, kövrəldi ki... Tələbəsi olmuşam axı. O günlər, anlar mənim üçün unudulmaz, yaddan çıxmazdır.

Onun ideallarına bu gün də sadıqəm.

—O özü... Həqiqətən də pis kişi deyildi. Dəyərli adam idi. Sadə xalq onu sevirdi. Ancaq hakimiyyətdə olanda bir iş görə bilmədilər...

Şahlar dirçəlmiş, ciddiləşmiş halda dilləndi:

—Ay qardaş, daha nə etməliydik ey? Respublikanı əsarətdən azad elədik, müstəqil respublika qurduq... Qarabağı... Neçə rayonu bunlar verdi də...

—Gəl səmimi olaq, danışaq...

—Bilirəm, sən də onlar tərəfə meyillisən... Daha əvvəlki Sərdar deyilsən. Dəyişilən kimi olmusan.

Ona nəyi isə izah etməyə çalışdı:

—Yox-yox, əslində belə deyil... Hər şey uzaqdan baxanda başqa cür görünür... Mən sizin gördüyünüz işlərin əleyhinə deyiləm. Allah var adamın başının üstə... O ağır illərdə xalq sizin hərəkata, ideyalara ümid bəslədi, bu arzularla yaşadı. Sonra isə... Bəy əvvəl heç özü də dövlət başçısı olmaq, seçkilərdə iştirak etməy istəmirdi...

—Düzdür...

—Hətta deyirdi ki, mən o generalın şəklini ermənilərn acığına sonradan başımın üstən asdım. Onlar onun bütün şəkillərini Yerevanın küçələrindən yığışdırandan sonra. Bir müsəlmanın, türkün Siyasi Büro üzvü olmasını istəmirdi axı onlar.

—Bax bu elə bəyin böyüklüyü idi.

—Sonra isə qan düşməsinə yol vermədi. Doğma kəndinə getdi. Bəzi ağzıgöyçəklər isə bunu başqa yere yozdular.

Şahlarla öpüşüb ayrıldıktan sonra bir müddət Bakının küçələrində gəzəsi oldu. Son illər şəhər xeyli dəyişə

də, ürəkaçan bir şey yox idi. Xüsusilə ona ağır gələn o idi ki, öz adət-ənənəsi olan bu böyük şəhər, bəylərin laqeydliyi üzündən çox tör-töküntülü, natəmiz halda idi. Bəyənmədikləri kommunistlər belə şəhər saxlamırdılar axı. Küçələr üfunət içində idi. Nə vaxtdan bəri zir-zibil daşınmırdı, qablar dolu qalmışdı. Zibillikdə eşələnən pişiklər, itlər bir-biri ilə boğuşur, cırmaqlaşır, insanlar bu xoşagəlməz mənzərəyə acı-acı baxıb, laqeyd halda ötüb keçirdilər. Küçələrə vurulmuş tez-tələsik, naşı əllərlə yazılmış plakatların çoxu cırıldığından şüarları güclə oxumaq olurdu: «Yaşasın Qarabağ! Daşnaklara ölüm! Biz qalib gələcəyik!.. Daloy kommunist! Ya tebya lyublyu Vera... Ni zabud menya»...

...Dəri-xəz fabrikindəki tanışları ilə görüşəndən sonra Sumqayıt hadisələrində təqsirləndirilən dostu ilə gedəsi oldu. Onların evini xeyli müddət axtaradı. Köhnə evlər plana düşüb, söküldüyü üçün Əhmədliyə köçürülmüşdü. Metro ilə hərəkət edəsi oldu. Əhmədliyə gəldi. Dostu ilə təzə mənzildə yaşayırdılar. Anası onu görcək özünü göz yaşları içində onun üstünə atdı:

—Qoy oğlumun... Oğlumun ətrini-qoxusunu doyunca səndən alım, bala...

Hər ikisi bir müddət beləcə, qucaqlaşmış halda hönkürüb ağladılar.

—Xoş gəlmisən, bala... Onsuz da mən qəlbi yaralı, qanadsız bir quşam... Vasifi elə itirdik... Sonra da Malik... Qardaş itkisinə dözə bilmədi balam ... Cəbhəyə getdi... O da orada şəhid oldu...

Həqiqətən də bu dərddə ananı başa düşmək çətin deyildi. İki mərd oğul itirmişdi. Demə, Sumqayıt hadisələrində təqsirləndirilənlərdən biri olan Vasifi sonradan

mühakimə edib, ağır cəzalandırırlar...

Dərdli ana hey göz yaşları içində ona dərdli-dərdli danışdı:

—Bilirsiz, onda əsl mənada biz təkləndik... Tək qaldıq... Xalq düşməni kimi lənətləndirdik... Əslində isə hamıya bəllidir ki, bu qırğını o vaxt ermənilər özləri təşkil etmişdilər. Mənim yazıq balam, tələbə oğlum da elə çoxları kimi o hadisələrin sadəcə olaraq tamaşaçısı, ona-buna kömək göstərən olmuşdu. Ancaq sonradan onu da həbs etdilər, təqsirləndirdilər də... Onlara elə o vaxt bir neçə adam lazım idi ki, bu qırğının, münaqişənin günahını onların boynuna qoysunlar. Bu bədbəxtlərdən biri də mənim yetimim, oğlum oldu da...

—Düzdü...

—Sən heç olmasa qaça bildin, bala... Bir yana baxanda lap yaxşı etdin. Zalımın əlindən qaçıb qurtarmaq da elə igidlikdəndi.

Sərdar hiss elədi ki, qadının qara paltarlı qızı, yoxsa gəlini onun bu sözlərinə gülümsədi.

—Yaxşı, ay ana... – dedi. – Yol gəlib, qoy bir stəkan çay içsin...

—Mən nə deyirəm, içsin də...

Onun isə çay içəsi halı yox idi. Qadının bu sözlərindən, məlumatından elə təsirlənmiş, ağrınmışdı ki, dedi:

—Vasif başqa oğul idi. O ağır günlərdə bir-birimizə arxa idik. Yadımdadı, barmaqlıqlar arxasında ola-ola bir rus zabitinə «Svoliç. Faşist» dedi. Zabit onu vurmaq istəsə də biz imkan vermədik. Özü də əldən cəld oğlan idi. Bir andaca zabiti təkəlti elədi.

—Hə... Bunu biz də sonradan eşitdik. Demə, o

adam müstəntiq imiş.

—DTK zabiti. Ona görə onu karsərə salmışdılar. Neçə gün orada qalası olmuşdu.

—Yazıq deyirdi elə... Deyirdi ki, nəm beton döşəmədə şalban kimi düşüb qalmışdım.

—Əclaflar... Alçaqlar...

—Onlarda insan qanı vardı... Çayını iç, bala...

Çay isə artıq soyumuşdu. İstəməsə də şərqli qızlar sayağı yaşmaqlanmış, yalnız qara gözləri, qələm qaşları görünən yaraşlıq, ağbəniz qız çayını təzələyəsi oldu:

—Soyutmayın, için... — dedi. Onun özü kimi, səsi də gözəl, xoşagəlimli idi. Sanki İlahi onu gözəl bir gündə, xoş anda yaratmışdı.

—Şirniyyatdan, tortdan da yeyin.

—Çox sağ olun.

—Yeyin, yeyin... Mağazadan alınma deyil, gəlin özü bişirib.

Sonra qadın ona o ağır günlərin, anların başqa mətləblərindən söhbət açdı:

—Oğlum axı burada yox, Rusiyada... Rastovda mühakimə etdilər. Ermənilər orada dəstə-dəstə olsa da, biz tək-tük idik... Sanki qəbahətli bir iş görmüşdük, hamı bizdən qaçırdı. Hökm oxunanda, ona ağır cəza veriləndə mən özümdən getmişəm...

—Sakit olun, ana...

—Necə sakit olum, oğul... Onun məhzun baxışlarını hələ də unuda bilmirəm. Oğlum orada da köməksiz, kafirlər əlində qalmışdı... Mən uzun müddət o yerlərdən uzaqlaşma bilmədim... Əlacsız halda özümü ora-bura çırpır, yeri cırmaqlayıb, hirsimdən qara torpağı ağızıma təpirdim. Bu

yolla da olsa özümü sakitləşdirmək istəyirdim. Bala itkisi ana üçün necə də ağır olarmış, oğul. Özü də biləsən ki, o köməksizdi, dardadı... Həbsxanadan, kameradan gələn feryad səslərini ancaq onun səsi zənn edirdim.

—Dəhşətdir...

—Bu səbəbdən elə orada xəstəxanaya düşdüm. Necə aparılmağımdan xəbərim olmayıb. Bir müddət müalicə olundum. Ancaq xeyri də olmadı. İndi görürsən də, yerimdən tərpenə bilmirəm. Həkimlərə möhtac olmuşam... Sonra da Malikin itkisi... Qanadsız quşam da... Mən onları itirməklə... Eh... Nə deyim, şükür İlahinin məsləhətinə. Biri deyir güllələyiblər... Bir başqası deyir ki, onları güllələmirlər, Sibirdə işlədirlər. Taxta-şalban kəsdirir, qızıl mədənlərində işlədirlər. Güya ki, birinin adı oradan gətirilən şalbanın üstə yazılıbmış.

—Nə desəniz olar.

—Deyirlər ki, Mirəcəfər Bağırovu da gülləməyiblərmış axı. Kazanda saxlayırlarmış. Bu yaxınlarda dünyasını dəyişib.

—Nə bilim vallah. Mən də bu barədə oxumuşam. Qəzetlər belə bir şey yazmışdılar.

—Sən savadlı oğlansan da, bu necə ola bilər, bəlkə bir məlumatın var?..

Qadına «yox» desə də, yaxşı xatırlayırdı ki, bir dəfə onlara dərs deyən müəllim tələbələrin sorğu-sualları ilə əlaqədar bu məsələyə toxundu. Hətta söhbət zamanı dedi:

—Mən Respublika prokurorluğunda işləyəndə uzun müddət həbsxanalara nəzarət edən prokuror olmuşam. Bəzən də smertniklərin yatdığı kameralara baş çəkərdik. İnanın, mən şəxsən qapı açılanda, ölüm hökmü icra edilə-

cəyi anı gözləyən məhbusun başının bir andaca neçə ağardığının canlı şahidi olmuşam... Qorxudan... Kamera-nın qapısı açılanda onların nə günə düşdüyünü görmək çox ağır, dəhşət idi... Elə bilirdilər ki, onları aparmağa, ölüm hökmünü icra etməyə gəlmişik... O vaxt belə idi də, hökm çıxarılan kimi bir sutka müddətinə Moskvaya bildirilir, sonra da iki sutka müddətində də onlardan təsdiq cavabı gəlirdi... Güllələyin, ya yox... Bu, əvvəllər olub... Bir dəfə teleqraf-çının səhvi ucbatından məhbus güllələnib. Demə teleqram bu məzmununda imiş: «Strelyat nelzya, otpuskat». O isə belə vurubmuş: «Strelyat, nelzya otpuskat». Bir sözlə, adi vergül işarəsini yerində düz qoymamaq, bir insan taleyini puç edir, zavallının güllələnməsi ilə nəticələnir.

Sonra da həmin müəllimin deməsinə görə ölüm cəzasına məhkum olunan şəxslər heç yana göndərilmirmiş. Elə burada xüsusi düzəldilmiş, səs çıxmayan örtülü bir yerdə icra olunurmuş. Güllələndikdən sonra şəxsin ölməsinə tam əmin olmaq üçün onun dabanına mismar vurulur, nömrəli qəbirdə basdırılırmış. Bir sözlə, bu cəzaya məhkum edilənlərin nəşi güllələndəndən sonra da sahibinə verilmirmiş.

Bəli, bütün bunların nə dərəcədə doğru-düzgün olduğunu o deyə bilməsə də, həmin ağbaş, yaşlı ədliyyə işçisindən eşitdiyi bugünkü kimi yadında idi. Özü də bu sözləri həmin müəllim tək ona yox, iyirmi beş nəfərlik auditoriyaya demişdi.

Sərdar bu ağır dərdli anadan ayrılıb, küçəyə çıxanda çox kədərli, qüssəli idi. Bəlkə də ömründə ilk dəfə olaraq dərddən içmək istəyirdi. Elə qəmini azaltmaq, bir yüngüllük tapmaq üçün. Yaxınlıqdakı kafelərdən birinə necə girdiyini bilmədi.

Yenicə yüz qram araq içib, dadlı pitisini yeməkdə idi ki, tanış bir səs eşitdi. Sonra da gözünə xəz paltolu bir qız dəydi. Arxası ona tərəf dayandığı üçün onun üzünü görə bilmirdi. Kimsə səsləndi:

—Ayna xanım, bura gəl, qonağım ol.

—Çox sağ ol...

—Sağam da...

—Tələsirəm... Mily...

İlahi, bu qızın səsindəki incəlik, şirinlik, harmoniya ona necə də tanış idi. Ancaq o belə bir qız tanımırdı axı. Ona yaxınlaşanda, həmin yekəpər sərxoş oğlan ona qabardı:

—Ey, həddini aşma...

Dilləndi:

—Sadəcə soruşmaq... Bilmək istəyirəm...

—Axı, sən kimsən?! Nəyi bilmək istəyirsən?

—Bu Ayna... Yoxsa, Anyadır?

Bir andaca onun bu sözlərindən olduqca heyrətlənmiş, hədsiz səksəkə, qorxu içində ona tərəf baxan qızı, bir də yekəpər oğlanın əlində tutduğu iri çörəkdoğrayan bıçağı gördü...

—Bir əl saxla...

—Niqodyay!..

—Vurma...

—Ax... Əclaf!

Bəlkə də ilk dəfə həmişə səylə öyrəndiyi karate, sanbo onun karına gəldi. Bir andaca yekəpər oğlanın əlindən bıçağı necə alıb, onu necə yerə çırpdığı bilmədi. Xəz paltolu qız aradan çıxmışdı. Adamların arası ilə qaça-qaça onu arxadan səsləməkdə idi:

—Hara?

—...

—Bir dayan!..

—...

—Sən Aynasan, yoxsa Anya?..

Az sonra qız qaça-qaça çilçıraqlı iri bir qapıdan içəri girdi. Nə qədər səy göstərsə də onu içəri buraxmadılar. Formalı bir oğlan ona qabardı:

—Bura şirkətdir... İçəri girmək üçün ya zəng çalması, ya da xüsusi buraxılış vərəqin olmalıdır.

—Yaxşı, elə isə deyin, burada sizdə Anya adında qız işləyir?

—Yox, deyə bilmərəm. Bu sirdir... Qadağandır. Şirkətin hər bir işinin məxfiliyi qorunmalıdır.

Çox narahat olduğunu, onları hey sorğu-sual etdiyini, yalvardığını görüb dedilər:

—Anya deyə bilmərik... Ayna adında qız var. Gərək ki, elə bayaq sizin qarşınızca gələn qız o idi.

Onların yaşadığı, qohumlarının evi olan ünvana da baş çəkdi. Burada artıq ev yox idi, sökülmüşdü. Yerində çoxmərtəbəli bina ucaldılırdı. Orada dayanmış bir çəlikli, eynəkli yaşlı kişi dərdli-dərdli dedi:

—Oğul, biz də əvvəl burada, bu binada yaşayırdıq. İndi Əhmədliyə köçürüblər. İnan ki, orada qərar tuta bilmirəm. Vaxtım olan kimi tez-tez bu yerlərə baş çəkirəm. Axı hər bir adama öz yurdu əzizdi. Bizim də uşaqlığımız, yeniyetməliyimiz, gəncliyimiz burada keçmişdi axı. Bundan sonra mən orada necə yaşaya biləcəyəm?.. – Bir andaca qocanın gözləri doldu. Ona təsəlli verəsi oldu:

—Əhmədli pis yer deyil axı, əmican...

—Düzdü... Əslində külək döyən yayladı. Di gəl ki, öyrənişə bilmirəm, darıxıram. Beton divarlar arasında qalmışıq. Heyif deyildi həyəət evimiz. Bu çoxmərtəbəli evlərə, çalağan yuvasına öyrənişə bilmirəm də.

—Heyif deyil təzə mənzil, suyu, hamamı içində...

—Ey... Deyirsən də, ay oğul, çıxıb-düşmək bir oyundu... Su hardadı. Həftələrlə üzünə həsrət qalırıq. Yuxarı mərtəbələrə su nadir hallarda çıxır.

—Siz yaşlı adamsınız. Gərək aşağı mərtəbədən verəydilər də.

—Onu düz deyirsən. Ancaq kimdi buna baxan. Neçə il zəhmət çəkmişəm... Neftçi olmuşam. Axırı da bu. Neft Daşlarını biz salmışıq. Eşitmiş olarsan.

—Əlbəttə ki.

—Özüm də fəal, zəhmətkeş olmuşam.

—Bəlkə orada... Sizin binada... Əvvəllər burada yaşayıblar... Ayna adında qız... – Sərdar xəcalətindən fikrini qəti, aydın deyə bilmir. Anyanın adını çəkməyə ehtiyatlanırdı.

—Bu binada əvvəl Ayna yox, Anya adlı bir erməni qızı vardı. Sonradan hara isə getdiklərini dedilər. Gərək ki, Sumqayıtdan gəlmişdi. Məlum hadisələrdən sonra. Burada qohumları yaşayırdı. Aşotu, arvadı Silvanı yaxşı tanıyırdım. Kişi saatsaz, qadın ticarətçi idi. Sonradan Qudermesə köçdülər. Qızı bilmirəm.

Sərdar bu söhbətçil qocayla vidalaşib ayrıldı.

Ancaq özünə yer tapa bilmədi. Həmin gün onların Sumqayıtdakı evlərinə yenidən baş çəkəsi oldu. Bu dəfə evdə adam vardı. Məlum oldu ki, ev satılıb, indi onun sahibi yerli adamdı. Daha doğrusu, Qərbi Azərbaycandan gəlmiş

eloğlumuz. Soruşdu:

—Bəlkə biləsiniz, deyəsiz... Bu ailə indi harada yaşayır?

—Nə bilək vallah.

—Məni qızları maraqlandırır... Anya...

Ev sahibinin xanımı gülümsədi:

—Oğlanı, əlbəttə ki, qız maraqlandırır... Ancaq inanın ki, bilmirik. Gəlin qonağımız olun.

Onlardan ayrılanda gənc ev sahibəsinə yazığı gəldi. Gənc qadın elə bil dilotu yemişdi. O, bir daha nazla gülümsədi, təklif etdi:

—Gəlin qonağımız olun.

—Sağ olun.

—Hazır çayımız, xörəyimiz var.

—Çox sağ olun.

—Öz eviniz bilin...

Bəlkə də gəlin onu əvvəlki ev sahiblərinə yaxın adam bilmişdi. Ona görə də bu qayğıkeşliyi göstərirdi.

Həmin gün bir daha Bakıya qayıdıb ünvanlar bürosuna getdi. Xəz paltolu qızın Ayna yox, Anya olduğu zənnindəydi. Polis formalı qız onu dinləyib alnını turşutdu:

—Ayna, yoxsa Anya?

—Hər ikisini aydınlaşdırın da.

Qız alnını turşutsa da, yaraşığı zabit formasında gözəl görünürdü. Zərli paqonlarında bir neçə ulduz vardı. Qız öz-özünə danışmış kimi pıçıldadı:

—Bu ermənilər nə şirin olub, bilmirəm...

—...

—Hələ də həsrətini çəkənlər var.

—...

—Gərək şirə verməyi də bacarasan...

Sərdar başa düşdü ki, bu qız hələ ərə getməyib, bəlkə də, elə bu səbəbdən acıdilin, kobudun biri idi. Ürəyindən keçənləri dilinə gətirmişdi. Ancaq nədənsə ondan xoşu gəldi. Hətta sözarası dedi ki:

—Gərək özünü istədə biləsən də.

—Sənin kimi...

Sərdar cavab tapa bilmədi. Qız sözləri ilə onu yamanca bağlamışdı. Araşdırma bir nəticə verməyəndə qız ona bir azdan gəlməsini tapşırırdı.

Sərdar bir az küçədə o baş-bu baş gedib qayıtdı. Qız:

—Gözəlçənin adı çıxmadı. Ayna adında bir neçə qız tapmışıq. Ayrı-ayrı ünvanlarda yaşayırlar, — dedi.

Sərdar hirsini boğa bilmədi:

—Daha bir yerdə yaşamayacaqdılar ki.

—Acıdil...

—Görürük acıdil kimdi... Bəlkə bir də axtararsınız?

—Sizinlə zarafatım var. Vaxt itirməyə dəyməz.

—Bağışlayın, əziyyət verdim.

—Dəyməz...

Ona «hörmət» edəndə qız qıyqacı nəzərlərlə ona tərəf baxaraq ani gülümsədi. Bu an, ilahi, o necə də gözəl göründü. Sanki demək istədi: «Hörmət edəcəkdinsə, bu pulu əvvəldən vermək olmazdımı?»

—Pulunuzu götürün...

—...

—Bura başqa yer deyil...

—...

—Cavan oğlan, sizinlə deyiləmmmi?

—...

—Anya!

Qeyri-iradi geri dönəndə qız bir daha gülümsədi:

—Bağışla, indi bildim ki, sevirsənmiş... Bilmək istəsən, o mənəm... Mənəm... İndi Ayna olmuşam.... Əlacsızlıqdan adımızı dəyişmişik.

—Zarafatı boşlayın...

—Həqiqəti deyirəm.

—İnanmıram...

—İnanın...

—Şəxsiyyət vəsiqənizi verin, baxım...

—Buyurun.

Bir azdan qız maral dərisindən olan xallı kürkü çiyinə ataraq əllərini ovxaladı:

—Soyuqdur... Havalər birdən-birə çox soyudu...

—Bəlkə sən onu tanıyırsan... Sibirdə bir yerdə olmuşuq... Mən ona xəz dəri, qadın paltosu, kürkü vermişdim ki...

V FƏSİL

VAHİMƏLİ ANLAR

—Sərdar, səninlə deyiləm?!

—Hə var?

—Mən qorxuram axı.

—Nədən qorxursan ey?

Qadın bir andaca hədsiz qorxunun təsirindən meh vurmuş yarpaqtək titrədi, gözləri doldu:

—Vallah... Deyəsən, yenə də qapı döyüldü.

Şəhərdən gələndə bir qədər içmiş Sərdar ona acıqlanan kimi oldu:

—Sən Allah yıxıl yat. Qoy bir hovur rahat olaq. Neçə gündü lap zəhləmi tökmüsən, bir istirahətim də yoxdu.

—İndi belə deyərsən də...

—...

—Nə edim... Özümdən asılı deyil ki...

—Yat... Sənin qulağına səs gəlir?

—Deyirsən də... Bəyəm mən havalıyam, dəliyəm ki, qulağıma səs gəlsin?..

Sərdar nə qədər amansızlıq, qəddarlıq etsə də, yenə də dözmədi. Yerindən qalxıb işığı yandırdı. Bu ağır anlarda yenə də qadına arxa, dayaq olmaq istədi:

—Hə, bu da mən... Yatmayacağam... Keşiyini çəkəcəyəm...

—Anama xəbər edərsən.

—Elə birçə bu qalmışdı.

—Atam da bilsə yaxşıdı.

—Ey... Sən Allah sakit ol.

—Niyə inanmırsan, mən ölürəm axı...

Bir az sonra onun eyni açılma, şənlənmə də, sanki əvvəlki qadın deyildi. Hədsiz qara-qorxu, xof öz işini görməkdə idi. Öz-özünə təkrar edir, deyirdi:

—Bilirəm, sən məni xəstə hesab edirsən...

—İndi sağlam adam var? Hərəkət cür çəkir də...

—Daha mənim kimi yox da. Neçə gündü əzab içindəyəm.

Sərdar onun sözlərindən əsəbiləşən kimi oldu.

—Bəs bacıların... Qonşunun qızı yanına gəlmədi? Gecələri tək keçirəsi oldun?

Gəlin hədsiz ağrı, qəm-qüssə, kədər içində pıçıldadı:

—Gəldilər ey... Onların da iş-gücü var... Hərdən də tək, yalnız qaldım.

Onun qəlbini açmaq, şənləndirmək üçün əri onu hey söhbətə tutur, keçmiş günlərə, xatirələrə qaytarırdı.

—Yadımdadı, orta məktəb illəri?

—Hə...

—Buraxılış gecəsi yadımdadı?

—Yadımdadı.

—Şeytan qayasına daş atmağımız da?

—Əlbəttə ...

Onda bir dəstə uşaq yaxınlıqdakı yeməkxanada doyunca yeyib-içdilər, şənləndilər. Geri qayıdanda uşaqların

çoxunun şitliyi tutdu da. Dedilər ki, Şeytan qayasına daş atağın. Atdılar da. Bir də gördülər ki, onlardan Cəmil adlı bir oğlan yerə sərilib, al qan içindədi... Bu anlar vahimə, qorxu o qədər güclü idi ki... Çoxu dözməyib hadisə yerindən dərhal əkildi, qaçdı... Onlar isə Cəmilə sədaqətli olan Gülnar adlı bir qızla orada qaldılar. Ona kömək edəsi oldular.

Özünü bir daha ələ alıb pıçıldadı:

—Yadımdadı da o ağır anlar?

—Dedim də. Yaxşı yadımdadı...

—Bax onda ilk əvvəl elə biz də, hadisə yerinə gələn sahə müvəkkili də hədsiz vahimə içində idik. Elə bilirdik ki, o daşın biri də bu an bizə çırpılacaq. Yaxşı ki, daş dəyən bu yetim ölməmişdi, amma ağır yaralanmışdı. Əvvəllər belə bir hadisə vaxtı cavan bir oğlan ölmüşdü. O vaxtdan da o yerə «Şeytan qayası» deyirdilər. Bu hadisələrin, bu faciələrin sirri heç kimə aydın deyildi.

—Müstəntiq açdı da.

—Bəli, halal olsun ona... Onda mən də orada idim...

—Deyirdi ki, bu ölümdə fərziyyə, ehtimallar çox olsa da... Elə bir səbəbli əlaqə görmürəm... Hətta onda müstəntiq yeməxanada oldu, biz şagirdləri dindirdi. Sonra da dönə-dönə hadisə yerinə baş çəkdi. Ora-bura vurnuxmaqdan yazıq yorulmuşdu. Bir neçə dəfə də mənimlə çayın sahili boyu gəzdi, sol sahilə keçib, həmin qayalığa baxdı. Birdən əlinə bir daş götürərək soruşdu: «Bu yerə necə ad vermişiniz deyirsiniz?..». «Şeytan qayası» — dedim.

—Hə... «Şeytan qayası»... Gör bu hadisə neçə il sirr qalıb.

—Gördün də... Axırı açıldı ki... Demə, oradan qayaya yaxın bir ərazidən, çayın üst tərəfindən qoşa telefon

xətləri keçirmiş. Özü də qayanın kölgəsi düşdüyü üçün heç kim bu mis xətləri bir o qədər görmürmüş. Atılan çay daşları hərdən ona dəyib, bumeranq kimi geri qayıdarmış. Demə, elə cavan oğlan bu zərbədən xəsarət alıb ölmüş, şagird yoldaşımız ağır yaralanmışdı.

—Onda sahə müvəkkilinin, o yekəqarının üstə düşüb, onu hey töhmətləyirdilər.

—Hə... Qafar kişi... Müstəntiqi isə öyürdülər... Qafar kişi də haqlı idi. Axı o da orqan işçisi idi. Hadisə vaxtı bəlkə də camaatdan çox qorxub kəndə qaçan o oldu.

—Narahat, qorxulu anlar idi. Bacılarım evdə də qorxularından ağlaşırdılar.

—Təkcə onlar qorxmurdu ha... Sonralar da o ərazidən keçən, ora yaxınlaşan olmazdı. Cəmil özünü qoçaq, qorxmaz sayıb, hey oraya daş atmışdı... Çay daşını da bilirsən də... Tarım çəkilməmiş telə toxunanda, adamın lap üstünə qayıdıb gözünü də çıxardar... Atdığı daş simə toxunub qayıdıb Cəmilin öz başına dəymişdi. Yazığı qan götürüb gedirdi.

—Onda da mən yamanca qorxdum...

—Qorxardın da...

—Müstəntiq özü dedi ki, ürəkli qızsan.

—Yaxşı, az təriflə özünü. Elə gördük.

—Ürəkli olmasaydım, bu evdə çox vaxt tək-tənha, sənsiz qalmazdım.

—Yaxşı idin... İndi tamam ağ eləmişən.

Bu an gözünə şəhərdən onun üçün gətirdiyi xallı maral dərisindən olan yaraşılıq xəz dəri şubası dəydi. Asılıqandan asılmışdı. Şubanın insanı valeh edən, həm də bir rahatlıq, qürur bəxş edən, əsəbləri sakitləşdirən yum-

şaq, yaraşığı xallı, zərif tüklerine əl çəkə-çəkə, sığallaya-sığallaya dilləndi:

—Bir də geyin... Baxım da...

—Daha bədi...

—Tənbəlik eləmə...

—Onu geyəndə nədənsə narahat oluram...

—Niyə?

—Elə bil ki, ondan yad bir iy gəlir... Lap o erməni qızlarına məxsus...

Sərdar birdən ciddiləşən kimi oldu:

—Deyəsən sarı simə vurursan ha?

—Yox, həqiqəti deyirəm. Belədi də. Tələbə vaxtı mənim bir cuhud rəfiqəm vardı. Çox vaxt ondan qaçardım. Ondan qəribə iy-qoxu gəlirdi.

—Hə... Yevreylərdən mənim də dostum olub... Belə bir iy-qoxunu hiss etmişəm.

Qadın nə qədər ağır olsa da pıçıldadı:

—Bəlkə bunu elə... Yoxsa Anyanın əynindən çıxartmısan?

—Danışdı da... Sənin kəslən dırnağını yüz onun kimisinə vermərəm... Güya əsl həqiqəti bilmirsən? İnsanın ağılsız anları olur da... Mən də onda elə bil ki, ağılımı itirmişdim. Özümlə bacara bilmirdim... Sağ ol ki, məni vaxtında ayıltın... Bu rüsvayçılıqdan qurtardın.

—Yoxsa, ona da kəbin kəsdirəcəkdin?

—Yox ey... Belə kəbinə heç vaxt yol verilməzdi. Belə hallar o vaxt ikiarvadlılıq sayılırdı və cinayət idi. Qanununda bunun üçün xüsusi maddə var.

—İndi deyirlər ki, onu çıxarırlar? Mollalar pul, xərc qoyub?

—Bu mollalar hələ başımıza çox oyun gətirəcəklər.

Onun hədsiz təkidləri ilə Zəminə bir daha xəz dərilə paltonu geyinib güzgü qabağında dayananda lap ürəyi qısılan kimi oldu. Zəminə xeyli arıqlamışdı. Bu səbəbdən lap dəyişilən kimi olmuşdu.

—Əla yaraşır...

—...

—Çox mübarəkdi...

—...

—Sağlıqla geyinəsən.

Gənc qadın dərdli adam kimi pıçıldadı:

—Bundansa... Məni həkimə aparsaydın daha yaxşı olardı.

—Yaxşı, axı səndə nə var ki... Apar deyirsən, apararam.

Birdən qadın yenə də susub qaldı. Deyəsən indi də qulağına səs gəlmişdi. O, kədər dolu baxışlarıyla, qüsslə halda pıçıldadı:

—Sərdar, əzizim... Sən məni dəli, xəstə bilmə... Mən havalı deyiləm... Bu sədi... Kimsə, nəşə, yenə qapıya toxundu... Onu döydü...

O, dilxor halda dilləndi:

—Yenə niyə belə fikirləşirsən? Bu səsi niyə ancaq sən eşitdin... Al bu dərmanı at, bir az sakitləş... Aptekdən almışam... Həkim məsləhət bildi.

Sərdar bu sözləri deyə-deyə ona dərman atdırıb, qucaqlayıb sakitləşdirsə də, hədsiz qəm-qüsslə, kədər içində idi. Qeyri-iradi gözləri dolmuş, yaşarmışdı. Yaxşı ki, gecənin alaqranlılığında həyat yoldaşı bu pərişanlığını hiss etmir, görmürdü. Dünyalar qədər sevdiyi Zəminə ağır əsəb xəstəliyinə tutulana oxşayırdı... Həkim deyirdi ki, ona sakitlik,

gəzib-dolanmaq, yeni mühit, təzə yerlər, səfərlər lazımdı...

Sərdar qadının gur xurmayı saçlarına əl çəkərək:

—Sakit ol — dedi. — Özünü ələ al. Həkim dedi ki, narahat olmasın, ötüb keçər... Ona bir müddət sakitlik, təmiz hava, təbiətin qoynunda gəzib dolanmaq lazımdı. Havalar yaxşılaşsın, inşallah, gedib gəzib dolanırıq. Dst-tanışlara, qohumlara baş çəkərik...

—Mənə söz danış... Heç sən burada olmayanda, yada salan da yox idi...

—Dünya belədi də.

—Milçək şirəyə yığılır, haqq sözmüş.

Sərdar onun fikrini yayındırmaq, könlünü almaq üçün məzəli əhvalatlar, lətifələr danışmağa başladı:

—Bizdə biri var... Deyir ki, Cənubi Azərbaycandan qardaşım gəlmişdi.

—İrandan da...

—Hə...

—Burada həmsəri çoxdu.

—O vaxtlar gəliblər də. Çoxu da ələ neft sahəsində işləməyə. Ucuz işçi qüvvəsi imişlər də. Sahibkarlara müftə yemək... Nə isə... Deyir ki, qardaşım ələ həmin gün axşam məni bir tərəfə çəkib dedi: «Bacı, bilirsən də... Şəriət də belə tələb edir. Mən üç gün burada qalacağam. Bir qulaq yoldaşı necə tapım?»

—Biy, başıma xeyir...

—Hə də... Onlarda siğə söhbəti var axı. Bir gün də tək dayanmazlar, əslinə baxanda ələ belə yaxşıdır.

—Nəyi yaxşıdı?! Söz danışdı da...

—Deyirsən də... Bilsən ki, bizimkilər bir yerə eza-miyyətə gedəndə bu mehmanxanalarda nə oyunlar çıxarırlar...

lar, heç bu sözü deməzsən.

—Yoxsa sənın də ürəyindən keçir? Anya bəs deyil?

—Yenə danışdı da. Heç bilmirəm o fağır indi hardadı.

—Yoxsa, yerini bilmək istəyirsən?

—Elə sözgəlişi dedim də...

—Söz elə belə deyilər də...

Bu an qadın yenə də bir anlığa susdu. Hədsiz qara-qorxu içində ona sığınaraq pıçıldadı:

—Evdə adam var...

—...

—Vallah düzünü deyirəm...

—Sakit ol...

—Mənə inanmırsan? Odur... qapı tərəfdə...

—Sənə belə gəlir...

—Yox, o... Qara kölgəni, çadralını görmürsən?! Mən qorxuram... O bizə tərəf gəlir... Sərdar, qoyma! O mənı boğub öldürəcək...

Cəld yerindən qalxıb işığı yandıraraq dilləndi:

—Görürsən də... İçəridə heç kim yoxdur... Biz təkik... Səni qara basır, sənə belə gəlir...

Qadın hədsiz vahimə, qara-qorxu içində üz-gözünü tutaraq için-için ağlamağa başladı, sonra dedi:

—Demək istəyirsən ki, indi, mən xəstəyəm?.. Ağır dərdə mübtəla olmuşam?..

—Bunu kim deyir ey... Səndə nə var ki... Özündən az xoflan... Sadəcə olaraq qara basıb da... Bu da hər bir adamın başına gələ bilər. Bəlkə axşam yatanda çox yemisən?

—Gülmə... Nə yemişəm ki...

—...

—Lağ eləmə...

—Özün deyirsən də... Yaxşı, mən harda qaldım. O iranlı söhbətində. Hə, bacısı deyir ki, qardaşıma onda acıqlandım. Dedim ki, bizi rüsvay eləmə. Bura İran deyil. Mən sənə heç kimi tapa bilmərəm.

Vaxt öldürmək, yola vermək məqsədilə Sərdar ele həmin qızdan söhbət salaraq dedi:

—Bilirsən də... Şöbədə ona «Dişi canavar» deyirlər. Heç bir rəis ona yaxınlaşa, dil tapa bilmir. Bir gün təzə rəis müavinini yanına çağırır deyir: «Ə, bura məscid-zaddı, o qız yaşmaqlı gəzir. Ona deyir ki, bir daha bura belə gəlməsin, gəzib-dolanmasın». Müavin deyir: «Rəis, başına dönüm, onunla bir az ehtiyatlı. Mənim başıma gələn sən də başına gələr – pol ağacını sən də başına çıxpar». Bu sözlərdən diksinən rəis rəngi ağarmış halda soruşur: «Ə, bu nə sözdü? Yoxsa ona burada əl çəkən olmayıb?» «Mən sözümü dedim, sizi ayıq saldım da», – deyə müavin getse də, həmin xidmətçi gənc qadına olan maraq hissi rəisi tərki etmir. Bir azdan onu yanına çağırtdırır, onu ələ almağa, yumşaltmağa çalışır. Heç nəyə nail ola bilməyəcəyini görəndə birdən ona boz sifətini göstərərək üstünə qışqırır: «Buradan rədd olub elə gedərsən ki, bir daha sən özünü görməyim».

—Əclafa bax da.

—Hə... Ancaq deyir yetimin də Allahı var. Bu an heyətdə aramsız güllə səsləri eşidilir. Polise hücum varmış. Aşağıdan azğın səslər eşidilir. Bir anda növbətçi zabiti, köməkçilərini tərki silah edir, yaxalarından yapışıb silkələyərək qəzəblə soruşurlar: «Rəis hanı?! Hanı o əclaf, alçaq

köpək oğlu?!» Onlar başlarına dirənən soyuq tapançanın, avtomatın dəhşətli xofundan, qorxusundan dilləri batmış, sakit halda əlləri ilə yuxarını, ikinci mərtəbəni işarə edirlər. Bu vaxt hədsiz qorxudan, vahimədən özünü itirmiş rəisə xidmətçi qadın deyir: «Sən tez ol, stolun altına gir... Mən onları içəri gəlməyə qoymaram». Beləcə, o ağır anlarda silahlı rəis qaçıb gizlənsə də, xidmətçi qadın əlində pol taxtası cəld gözləmə otağına keçərək, rəisin də qapısını açıq qoyur... Bir andaca, saçlarını açıb tökür gərdəninə, köynəyini də aşağı salır... Guya özünü qaydaya salmaqla məşğul imiş.

Rəisi girov götürmək, bərkə düşərsə yerindəcə güllələmək fikri ilə içəri girən silahlı sərxoş quldurlar onu bu vəziyyətdə görüb çaşıb qalırlar. Sərxoş quldurlardan biri rəisin otağına soxulur, onu yerində görməyəndə çığır-çığır:

—«Yoxdur... Bu əclaf hara cəhənnəm oldu görəsən?!» deyəndə, xidmətçi qadın pol taxtasına əl atır: «Rədd olun!.. Alçaqlar!.. Sizin mənə, qadına hörmətiniz budurmu?» – deyə onları otaqdan çıxarır. Xadimə onların arxasınca gileylənir: «Maskalı əclaf... Guya mən sizi tanımadım...»

Bu vaxt stolun altından çıxıb ona yaxınlaşan rəis yazıq-yazıq deyir: «Daha ağ eləmə... Sakit ol, əsəbiləşib qayıdın...» Sonra isə qadının qarşısında diz çöküb əllərini tutaraq deyir: «Allah sənə kömək olsun... Yoxsa bizim halımız necə olardı?.. Sən mənim polislərimdən kişi çıxdın. Nə qədər burdayam, sənə zaval yoxdu. Kefini çək!» Bu söz ona acıq gedir, qəflətən pol taxtasını rəisin başına çırpır.

Bu hadisə acı bir hekayət olsa da, həqiqət idi. Həmin rəis, xidmətçi qadın indi də əmək fəaliyyətindədirlər. İşçilər indi də onu görəndə pıçiltı ilə bir-birlərinə deyirlər: «Sakit olun, dişi canavar gəlir...»

Bu andan etibarən yazıq rəis əsl mənada xidmətçi qadına vurulur. Elə bir yaşda idilər. Bu cəsarətinə görə onu xeyli mükafatlandırır. Bir gün də onun evinə gəlir. Qadın deyir ki, belə vaxtsız, axşamçağı onun evinə gəlməsi xoşagələndeyil. Başsız, dul qadındı – qonşuların əsassız söz-söhbətlərinə, dedi-qodusuna hədəf olmaq istəmir. Rəis pərt halda: «Açar üçün gəlmişdim... Qapının məndə olan açarını itirmişəm» – deyir. Gəlin gülümsəyərək bildirir ki, sürücünü, lap bir başqasını da göndərmək olardı. Rəis onun mışıl-mışıl nəfəs alan yatmış uşaqlarına baxaraq fikirə gedir: «Mən ailəliyəm» deyir. «Bilirəm...» «Mənim bundan sonrakı həyatım sənə məxsusdur» deyir. Qadın yenə də gülümsəyir, başını bulayır: «Bu artıq sözlər nəyə lazımdır?». Qadının tərərinə, cəsarətinə, elə özünə də ürəkdən vurulan rəis hər şeyi etiraf edə bilməsə də, amma bir-iki kəlmə deməyə cəsarət tapır «O hadisə vaxtı məni ölümdən qurtardığın üçün sənə minnətdaram... Ancaq bircə xahişim var... Sən də mənim bacım... Bircə anlığa olsa da o qara örpəyini, yaşmağını kənar elə... Üzünü görə bilim...»

Bu an gənc qadının gözləri dolur. O, göz yaşları, acı qəm-kədər içində ona olduqca ağır bir hekayət danışır:

—«Qarabağ cəbhəsinə yola düşəndə biz çox gənc idik. İstəklilə birbaşa universitetdən qoşa getmişdik. Bu amansız çarpışmada hər şeyi itirsək də, əhdimizə sadıq qalacağımıza and içmişdik. O, döyüşlərin birində ağır yaralanandan sonra mən beləcə gəzib-dolanmağı qərara

aldım. Güllələrin, qəlpələrin, yanğının xoşagəlməz hala saldığı bir əsgərin yanında mən gözəl görünmək istəmir-dim. Bu ara bir zabit də mənə bənd olmuşdu. Qısqanclıq ona əzab verirdi. Mən adaxlıma and içdim ki, məni bir daha üzü açıq görməyəcəksən... O dünyasını dəyişəndə... Bu körpədən başqa yanımızda heç kim yox idi. O biri sonra oldu... Onun adını qoydum... Onda, o ağır gecədə mən onunla tək qalmışdım... Təsəvvür edin... Qaranlıq gecə, işıqlar yanmır... Mən şam işığında öz istəklimin nəşi ilə tək qalmışdım... İnanın, ağlamırdım... İstəsəm də gözümdən yaş gəlmirdi. Cəbhədə olanda o qədər belə cənazə ilə tək qalmışdım ki... Bir də o həmişə mənə ağlamağı qadağan edər və belə anlarda çox sevdiyi bir misalı çəkərdi: «Nahaq deməyiblər ki, yeyən ağız aş gətirər, ağlayan göz yaş gətirər». Bəli, onun zənnincə, insan həmişə gümrah, şad, ruhən güclü olmalıdı. Ölüm, ağır günlər, anlar olanda heç bizimlə məsləhətləşən olmayacaq...»

...Sərdar həmin gecəni öz sevimli həyat yoldaşı ilə başa vurub, sübh tezdən həyəətə çıxdı. Qapı önünə gələndə yerində donub qaldı. Gecə burada kimsə, nəşə olana oxşayırdı. Yerdə izlər vardı, papiros kötüyü də tullanmışdı. Götürüb baxdı, təzə çəkilənə oxşayırdı. Dəmir qapının üstündə də qəribə izlər vardı. Sanki mismarla xeyli yer cızılmış, ora nəşə yazılmışdı. Yaxınlaşıb höccələyə-höccələyə oxumağa başladı: «S...i...zi... Ö...l...ü...m... g...ö...z...l...ə...y...i...r... Bəlkə də bu sözlər heç belə yazılmamışdı, ona belə gəldi. Allah, bunlar necə də ağır, sıxıntılı, vahiməli idi.

Bu an dəhşətli çığırtıya diksinmiş halda evə tərəf qaçdı. Həyat yoldaşı idi. Hədsiz qara-qorxu, həyəcan içində

təkrar etməkdə, pıçıldamaqda idi:

—Sərdar... O idi... Yenə də gəlmişdi... Dedi ki...

Səni aparacağam...

—Zəminə, qorxma...

Qadın özündə deyildi. Özünü, danışığını bilmirdi:

—Yox, daha, mən ölürəm... Bacılarımı... çağır...

Məni istəyirsənsə, onları çağır... Mən onlarla vidalaşmaq istəyirəm...

Qadının qırıq-qırıq dediyi bu sözlər Sərdarı həddən ziyadə təsirləndirdi. Əlacsız halda bir-bir onlara zəng çalması oldu:

—Əminə, sənsən... Tez bizə gəl...

—Nolub ki?!

—Zəminə... – Kişi bir andaca uşaq kimi kövrəldi, qeyri-iradi əlaqəni kəsdi. Sonra da Nərminəyə zəng çaldı:

—Nərminə... Bacın... Zəminə... Xəstələnib... Tez gəl... Səni arzulayır...

Ancaq Sərdar nə qədər Zəminəni sakitləşdirsə, təsəlli versə də, faydası olmadı. Amansız davam edən qara-qorxular səhərə yaxın öz işini gördü. Qadın bir andaca sanki onun qucağında yuxuya getdi. Bacıları ilə vidalaşma bilmədi. Sərdar göz yaşları içində inildəyə-inildəyə ağlar bir səsle sanki ona layla çalırdı:

—Qurban olum sənə, Zəminə... Bütün olub keçənlər üçün məni bağışla... Mən ərköyün, insafsız, hərdən də lap qəddar olmuşam... İncitmişəm səni, tək qoymuşam... Bağışla məni, bağışla, gülüm... Ata ocağımızın keşikçisi sən idin... Onun şamını sən yandırardın... Səndən sonra mən necə yaşaya bilərəm... Ay Allah, sən niyə belə etdin?! Niyə?! Niyə?!.

Bacıları içəri girəndə bir andaca fəğan qopartdılar:

—Zəminə!

—Bədbəxt bacım!..

—Səni kim öldürdü?!.

Sərdar sanki yuxuda idi. Birdən ayılan kimi olub, dəli bir fəryad qopartdı:

—Rədd olun! Hamınız rədd olun! Onu heç kim öldürməyib!.. O ölməyib!..

Nəriminə Sərdara tərəf cumdu:

—Sən sərxoşsan! Sərxoş əclaf! Bacımı sən öldürmə-sən!

Əminə tez-tələsik araya girdi, bacısını, Sərdarı sakitləşdirmək istədi. Sərdar qəzəbləndi:

—Rədd ol, ləçər! Bu nə sözlərdi danışırısan?!

—Sərdar! Sən sakit ol!..

Bu an Sərdar onu necə hirsə ilə itələdisə, Əminə top kimi yerə yığılaraq ufuldadı. Həmişə dara düşəndə təkrar etdiyi sözləri deyəsi oldu:

—Sərdar, mənə Əminə adı səbəbsiz qoyulmayıb. Qurandan götürülüb. Məhəmməd Peyğəmbərin anasının adını daşıyıram. Mənə toxunan xeyir tapmaz. Bunun əzabını görəcəksən. Necə ki, çəkirsən...

Sərdar hirsli halda öz-özünə donquldandı:

—Onsuz da əzab içindəyəm də... Bundan da ağır günüm olacaq?..

—Erməni qızının arxası ilə düşüb gedəndə bilmirdin ki, axırın belə olacaq?

—Sus!.. Sakit ol... Ləçər...

—Alçaq kimdi, mən, yoxsa sən... Bacımı çərlədən, çürüdən... Dörd divar arasında tək qoyub orda-burda

veyillənən, gün keçirən...

Bu sözlərdən o daha da qəzəblənmiş halda bağırdı:

—Dedim ki, sakit! Rədd olun!.. O ölməyib... Özündən gedib... Ayılacaq...

—Bu nağılları get o Anyana danış...

—Sus! Səni bıçaqburma edəmə, doğrayaram...

—Sən murdarsan, ona toxunma...

Sərdar qəzəblənmiş halda evdə bıçağa, baltaya, tütəngə əl atanda bacılar çır arı kimi bir andaca onun üstə tökülüşdülər. Kiminsə... Fətinin qəfləti gəlişi bir az sakitlik yaratdı, deyinə-deyinə aralandılar. Fəti ona qabardı:

—Oğlan, əlini saxla! Onları tək görmüsən?

—Sən sus! Xoruz yox idi, sabah açılmayacaqdı.

—Bu da sənin etikan, mədəniyyətin. Qadına da əl qaldırarlarmı?

—Odur da məhkəmənin yolunda qalmısan.

—Şəxsi işlərə burnunu soxma.

—Ona görə mənə yalvarırdın, kömək diləyirdin?..

VI FƏSİL

CİDDİ SƏBƏB

—Alo...

—...

—Alo... Alo...

—Əminə?

—Hə... Mənəm...

—Qardaşın...

—Kim?!

—Qardaşın... Kamildi...

Telefonda səs yaxşı eşidilmirdi. Bu sözləri eşitcək qadın bir andaca kövrəldi, ağlar, kədərli səsi nəinki dəstəyi, otağı bürüdü:

—Kamil, sənən?... Bacın Zəminə... Artıq o yoxdu... Bəs sən... Qardaş deyilsən... Niyə gəlmədin?.. Son nəfəsdə də səni deyə-deyə getdi... Camaatı bizə niyə güldürürsən?..

—Mən dedim axı... gələ bilmirəm... Pasportumu itirmişəm...

—Yalandır... Hamısı bəhanədir.

—Niyə inanmırsınız...

—İnanmıram!.. Daha sənə inanmıram!..

Bu an qəfildən əlaqə kəsdi. Qadın daha bilmədi ki, əlaqəni kim kəsdi. Telefonçu qız, yoxsa qardaşı elə özü. Hələ də dəstəkdə aramsız siqnallar eşidilməkdə, qəlbi

şiddətlə döyünməkdə idi. O isə ağlar bir səsle nə dediyini, kəsdirdiyini də bilmir, kövrəlib ağlayıb, sızlayır, qəhərli halda deyirdi:

—Qardaş... Can bacı... Yazıq atam-anam... Sizens nə ağır günlərimiz olacaqmış...

Ona xüsusilə ağır gələn o idi ki, bütün təkidlərinə baxmayaraq yeganə qardaşı arvad sözünə baxıb ata evini baxımsız qoydu. Halbuki bunu əvvəlcədən hər üç bacı hiss etmişdi. Atasının bütün təkidlərinə baxmayaraq Zəminə evin ona vəsiyyət olunmasına imkan vermədi. Elə Əminə, Nərinə də... «Ev qardaşımızındı» dedilər. Yazıq ata isə dərd içində idi. Deyirdi: «Siz məni başa düşün... Bunu kefindən etmək istəmirəm. Oğul mənim sə, yaxşı tanıyıram. Məndən sonra çətin... O, evi satacaq... Görmürsüz... Özü də... Arvad sözü ilə oturub-durur... Getsə bir cə əlacım var... Tüfəngə əl atım... Qanına qəltan edim...»

Yazıq ata üçün həqiqətən də ağır idi. Gəlin gətirdiyi heç bir neçə gün deyildi. Onlar qızın atasının evinə getmək istəyirdilər. Bu da kişiyə ağır gəlirdi. Belə ev-eşiyi ola-ola, oğlunun arvad sözü ilə oturub-durması, indi də onlara köçmək istəməsi kişini açmırdı: «Dost düşmən var, adama nə deyərlər... Bu nə fikirləşir görəsən... Zəhmət çəkmişəm... Daşı-daş üstə qoymuşam... Bəs ev-eşik, xaraba kimi qalmalıdı?.. Onun şamını kim yandırmalıdı?...»

Bu kimi dərd, qəm-qüسسə kişini üzdü. İstəkli həyat yoldaşından sonra xoşbəxt günləri çox az oldu. Hey onu xatırlaya-xatırlaya tənha ömür sürməkdə idi. Ona baş çəkən qızlarına həmişə deyirdi: «Gedin, bala... Sizin də ev-eşiyiniz, qayğılarınız var... Bu əclafı görmürsən, heç yaxın gəlmiş... Onu görsəm abırını alacağam... Nəvələrimi də

bura keçməyə qoymur...» Əlinə düşəni onlar üçün yığb saxlayar, biri telefonla zəng çalanda, qapını açıb içəri girəndə sanki dünyanı ona verərdilər:

—Alın...

—...

—Yeyin...

—Baba...

—Qurban olum sizə...

—Baba, gedək bizə...

—Yox, bala...

—Təksən axı... Mən yanında qalmaq istəyirəm...

—Bəs niyə qalmırsan?

—Anam qoymur... Deyir ki, bibin oğlu qalsın... Akif qalsın...

—Sən mənim balamsan axı... Adil...

Kişi həqiqətən də onu çox istəyirdi. Avtoqəza nəticəsində həlak olmuş qardaşının adını qoymuşdu ona. İndi yeganə oğlunun naxələfliyi, gəlininin yersiz inadkarlığı ağrıdırdı onu. Narazılıq da heç nədən yaranmışdı. Həyat yoldaşı dünyasını dəyişəndə, nə qədər ki, sağ idi pay-püşk eləmişdi, bu, oğluna, gəlininə xoş gəlməmişdi. Halbuki pulların, qızılların, xalçaların da çoxunu onlara vermişdi. Hətta evdəki xarici mebellər, avadanlıq, ev-eşik də onlara qalmışdı. Yenə də ağızları əyri, narazı idilər. Bunun da daha çox təqsirini elə gəlində görsə də, kişi kişidir. Oğlu naxələf idi. Naxələflik edirdi. Günlərlə qapısını açmaz, qayğısına qalmazdı... Ancaq o belə olmamışdı... Gözünü açandan vəzifələrdə olmuş, əli yaxşı gətirmiş, ailəsini yağ-bal içində saxlamışdı.

... Hönkürtü səsinə qonşu qadın Yeter gəldi:

—Ay qız, sən allah sakit ol... İndi hadisədi də...
Özünü öldürməyəcəksən ki...

Əminə göz yaşlarını silə-silə doluxsundu:

—Yeter... Bacı... Məni yandıran o deyil ey... Onsuz
da bacım bədbəxt idi... Tək qalmışdı... Heç olmasa canını
qurtardı. Bu Kamilin halı yandırır məni... Xəbərin var da...
Kişinin o cürə yurd-yuvasın, ev-eşiyin dəyər-dəyməzə
satıb...

Qadın onun sözlərinə, qulaqlarına inanmırmış kimi
heyrət içində soruşdu:

—Sən allah... Nə vaxt?...

—Biz də bu günlərdə eşitmişik... Bəlkə də bacım
yazığı elə bu dərd üzdü... Oradan, o küçədən keçə
bilmirdi... Elə bizə də ağır gəlir... Ata ocağı idi də...

—Sən işə bir bax da... O cürə ev-eşiyi... Bəlkə
borca düşübümü?..

—Nə bilim vallah... Onu tanımırısan... Adaxlısı gündə
bir fason geyinir... Özü də qalıb bu yollarda... Alver edir də...

—Ola bilər...

—Guya ki, kişinin dəfnində... Yas verəndə borca
düşüb. Yalandı da. Özün ki, şahidsən... Nələr gətirmədi-
lər... Onun heç xərci çıxmadı. Elə biz də, qohumlar da əl
tutduq. Bir yana baxanda təqsir məndə oldu. Yazıq bacım
Zəminə, həyat yoldaşı... Hüzürü özləri yola vermək istəyir-
dilər. Qardaşım inad etdi, mən də onun tərəfində oldum.
Nə bilim ki, onun başqa məqsədi varmış. Ev-eşiyi, ata
yurdunu satmaq üçün bəhanə axtarırmış.

—Razılıq vermişdiniz?

—Notarius bizdən heç nə soruşmayıb.

—Aman allah... Sən bir işə bax.

Guya ki, ev qardaşıma vəsiyyət olunub.

—Bəs vəsiyyətnamənin açıqlanması?

—Hə də... Şikayətçi olmaq istədim... Yənə də Zəminə qoymadı. Nərinə də bir tərəfdən. Dedidə ki, camaatı özümü zə gəldürməyə. Ev qardaşımıza qalmayıb, özü bilər. İndi mən pis olmuşam... O ifritə mənə hədələyir. Guya ki, vaxtında kişini mən yoldan çıxartmışam.

—Müsəlman qanı yoxdu da...

—Guya bilmirsən... Bu tatar hardan rast gəldik, bilmirəm.

—Bəs deyirlər çəçəndi.

Gəlin sanki bu sözləri eşitmədi. Vaysındı, doluxsundu:

—İndi əri zəng çalıb... Qardaşımdı da... Sən allah yaraşarmı ona... Yeganə qardaş olasan, hüzürdə, bacı yasında iştirak etməyəsən...

—Əlbəttə... Çox pis... Birinə də zəng çalıb tapşırıb ki... Daha mən gələ bilmirəm... O yas məclisini videolente al. Mən də hirsələndim də... Camaatın içində aparatını alıb yerə çırpdım...

—Gördüm... Lap yaxşı elədin...

—...Qoduğun bir hərəkətinə bax da... Heç olmasa bunu bizimlə məsləhətləş də... Özbaşına iş görməyinə bax da... O cürə kişinin yas məclisini urvatsız edirdi... Nə var-nə var... Guya ki, buna zəng çalıblar, tapşırıblar.

—Hamısı təqsir qardaşındadı da...

—İndi zəng çalmışdı... Dişimin dibindən çıxanı demişəm ona...

Qonşu qadın Yetər gizli bir sirr açmış kimi pıçıldadı:

—Sən allah o düzdü?.. Deyir atan vaxtında ona saxta

herbi bilet alıbmiş... İndi onu həbs etmək, hərbi xidmətə aparmaq istəyirlərmiş. Ona görə də çıxıb aradan, yaxın gəlmir.

Onun bu sözləri gəlinə acıq getdi, kövrəlmiş halda dilləndi:

—Nə bilim vallah... Onu səndən özgə deyən qələt edir... Ata atadır da.. Lap belə bir iş görmüşdü?.. Bəs bu gözü çıxmış hərbi komissar hara baxırdı? Nə etdiyini bilmirdi. Bir də ki, elə şeylər elə-belə lopaqla düzəlmir ki... Ondan əsgər olardı... Ağciyərin biridi...

—Xətrinə dəyməsin... Mən də belə eşitmişəm...

—Cəbhəyə getmişdi də. Elə Şuşa bizdə olanda. Orada nə oyunlardan çıxmadılar. Yazıq kişi yollarda qalmışdı. Elə ürək xəstəliyinə də onda tutuldu. Snayperçi bu qancığa da elə onda rast gəldi. Qardaşımı bu yoldan döndərə bilmədik. Əsl ifritədi. Qardaşımı hamı ilə düşmən edib. Vallah onda kafir qanı var.

—Çoxbilmişdi.

—Görmürsən... Əsl erməni siyasətidi... Bacıları düşmən elədi.

—Barı özləri mehriban olsunlar.

—Çətin... Axşama kimi qırırlar bir-birini... O qardaşım quru yerdə qalanda deyəcəyəm ona... Hələ cavandı...

Yeter gedəndən sonra gəlin pal-paltara əl bulaşdırdı ki, başı qarışsın, bu ağır dərd-qəmdən uzaq ola bilsin. Ancaq nə qədər eləsə də sakitləşə bilmir, hərdən kövrəlib öz-özünə danışır, deyir, ağlayır, sızlayır, inildəyirdi:

—Can bacı... Zəminə... Anan ölsün... Necə ki, ölüb...

Bu an it hüdü. Həyət qapısından içəri girən dayısı qızı Şəbnəmi görcək kövrəlib ağlasa da, bir yüngüllük tapdı. Onu qucaqlamış halda hələ də hönkürtü içində təkrar

etməkdə idi:

—Anam balası, indi gələrlər?

Gəlin hələ də təkrar etməkdə idi:

—Vallah bilməmişik, nolardı bir zəng çalanda...

—Ey... Özümdə olmamışam... Bəyəm ağlım başım-

da idi...

—Tək gəlmisən?

—Yox, Əsədlə... İndi gələr... Sən allah bu nə söhbətdi? Ona olmuşdu ki?..

—Elə birdən-birə...

—Bəs deyirlər ki, qorxudublar...

—Hə...

—O gün deyir qardaşın Kamil də burda olub.

Gəlin istilənən kimi oldu, pıçıldadı:

—Bilmirəm... Ancaq mən də belə eşitmişəm... Gəlsə də, elə rayon mərkəzində olub, kəndə gəlməyib.

—Sizin də bu dərdiniz olmaya da. Evi satıb, hə?

—Hə...

—Vecsiz oğul... Yurd itirən... Nahaq demirlər də, yaxşı oğul neyləyir ata malını, pis oğul neyləyir ata malını. Yaxşı oğul onsuz da, yaxşıdırsa, özü işləyib qazanacaq. Pis oğul isə lap dünya qalsa da, korlayacaq, dağıdacaq, axırına çıxacaq.

—Onu düz deyirsən.

—Bir yana baxanda elə təqsir mənim qohumlarımda oldu. Onu bir halal süd əmmişə calamadılar.

—Yaxın düşdü ki... Elə bibim qızı...

—Bibi qızının, qan qohumunun mən də tərəfdarı deyiləm. Görürsən də anormal uşaqları, şikəst olurlar... Hamısı bu səbəbdəndi.

—Deyirsən də. Camaat elə yarıyır ki.

—Sizinkiləri daha çox xərc-xəcalet qorxutdu. Axırı da bu.

—Onu düz deyinsən. Atam belə şeyləri gözləyən idi.

—Elə axtarsan gəlin də pis qız deyil ey...

—Onu da pis edən o arvadağız qardaşındı. Kişinin kişi qeyrəti, namusu, tərəri olar. Arvad sözüne baxıb bacılardan üz döndərməz.

—Eh... İndi işdi olub da... Kimin evində, qohumlar arasında söz-söhbət olmur. Hayıf ölənün canından.

Şəhər mühiti Şəbinəni dəyişmişdi. Bərli-bəzəkli, ədalı olmuşdu. Son dəbdə geyinmiş, özünə yaxşıca siğal vermişdi. Fransız ətri onu uzaqdan vururdu. Qısa saçlarının üstündən qara lent bağlasa da, sanki, hüçür yerinə yox, toya gəlmişdi. Əminə onun xətrini çox istəyirdi. Kənddə olanda Şəbinənin qaynanasının başına gətirdiklərini eşitmişdi. Gəlin deyingən qaynananın əlindən cana doymuş halda, bir gün ov tufəngini onun köksünə tuşlayaraq deyir: «Daha bəsdır dığıldadığın, baş-beynimizi apardığın. Səninlə qurtarmaq vaxtıdır». Qadının gözləmədiyi bu mənzerədən qorxmasına, çığırmasına, yalvarmasına baxmayıb, onu o ki var inlədir. Sonra da tətii çəkir... Elə qorxutmaq üçün... Güllə ona dəyməsə də, divarı dəlib tükür... Qohum-qonşu tükülüşüb gəlir. O gündən də deyingən qaynana lal olur... Bir müddət sonra dünyasını dəyişəndə hey gəlini qınamaqda, lağ etməkdə idilər: «Balam, öldürdün də yazıq arvadı...». O da deyərdi: «Onu mən yox, deyingənliyi, sonra da susması öldürdü».

Çay içəndə heç gözləmədiyi halda dayısı qızı pıçıldadı:

—Zəminənin ölümü həqiqətənmi şübhəlidi?

Bu suala cavab vermək onun üçün çətin idi:

—Nə deyim vallah.

—Qardaşım da narazı idi...

—...

—Əri... O başı batmış da...

—Allah var adamın başının üstə... Sərdar heç də pis oğul deyil axı.

—Şizi yenə bəzəyirlər?

—Onu deyən qələt edir!

Gəlinin səsini beləcə qaldırması səbəbsiz deyildi. Arada söz çıxmışdı ki, Sərdar uşağı olmadığı üçün Əminə ilə evlənmək istəyir. Gəlinin ərindən boşanması da bu məqsədə xidmət edir.

—Nə bilim vallah... Eşitmişəm də.

—Yalandı.

—Bəs Anya söhbəti?!

—Onu deyə bilmərəm.

—Deyirlər ki, o qız sağdı. Arada görənlər olub. Bu oyunlar onun da işi ola bilər. Erməniləri nə bilirsən.

Söz düşmüşkən Əminə son vaxtlar başlarına gələndən ona danışmağa başladı. Hətta dedi:

—Bacım özü mənə söhbət edib... Gecələr qapılarını döyürlərmiş...

—Ujas...

—Əri Rusiyada olanda borca düşübmüş. Girov saxlayıblar. Sonra da qaçıb...

—İşə bir bax...

—Sonra da... Ayı balası.... Onlardan son vaxtlar burada da görüblər. Çayın qırağında dayanıb əl-üzlərini yuyurlarmış.

Onun bu sözlərinə dayısı qızı gülümsədi:

—Hə?.. Qorxmadınız?..

—Nədən qrxacağam.

—Yox vallah... Mən o gün ondan birini Şamaxı yolunun üstə, restorana yaxın bir yerdə, qəfəsdə gördüm... Hələ də unuda bilmirəm. Nə boyda idi. Qıllı qaban kimi. Uşaqlar, elə böyüklər də ona yemək, konfet, mer-meyvə, kolbasa atmaqda idilər. Hamısını da yeyirdi. İmtina etdiyini görmədim. Deyirdilər ki, çox da yaxınlaşmaq olmaz. Biri yem verəndə ehtiyatsızlıq edib, barmağını qopardı. İlahi, necə də qorxunc, vahiməli idi o... Balaca başı, gözləri, qulaqları. Özü isə nə boyda... Lap divə oxşayırdı... Hərdən də az qala üstümüzə tüpürürdü... Qəfəsin ətrafına xırda toxunmuş dəmir tor çəkmişdilər ki, əlini içəri uzadan olmasın.

—Adı nə idi?

—Mişa, Mişka... Medved, ayı deyirdilər.

Sonra daha ciddi məsələlərdən danışası oldular. Xüsusilə Əminənin ailə məsələsindən, boşanma söhbətindən. Gəlin gileyləndi:

—Allah oradakıların da üzünü qara eləsin. Biri deyirdi ki, on bir min, digəri yetmiş altı şirvan, bir başqası bir paçka... Bilmirdim ki, hansının sözüne qulaq asım.

—Yəqin ərindən də alıblar.

—Nə desən olar elə.

—İş tapmadım da. Boşanmaq nəyə lazım idi. İki uşağım var. İndi haradadırlar?

—Yatıblar.

—Allah saxlasın...

Gəlin kövrəlmiş halda sonradan ona çox ciddi bir

məsələdən söhbət açdı:

—Məni qınama... Bu hərəkətim qızgınlıqdan deyildi. Başqa yolum qalmadı. O köhnə rəisinə qoşulub haralarda olmadı. Türkiyədə, Dubayda, Suriyada... Geri qayıdanda isə əvvəlki adam deyildi. Özü mənə söhbət elədi ki, haradasa bir erməni hərəmxanasında olublar... Neçə qızın, qadının içində... Bizim kişiləri də bilmirsən... Onları axçı öldürsün...

—Şirə verirlər də...

—Adama çox göz vuran, göz süzdürən olar. Kişinin özünə nə gəlib.

—Hamı bir olmur da. Təsir altına düşənlər olur.

—Mənim bu vecsizim də orada olanda dinc dayanmayıb... Qoşulub rəisinə də... Bir də görüb ki, xəstəliyə tutulub. Hələ orada xeyli xərc çəkib, müalicə olunub, sonra da burda. Polisdə uçotda idi. Zöhrəvi xəstəliyə tutulmuşdu. Süzənək idi...

—Boy...

—Hə... Cəhənnəm bunlar, hələ üstümə bir xoruzlanırdı da. Onun son sözləri mənə ağır gəldi. Dedi ki, axırncı uşaq ondan deyil.

—Sözə bax da... Əclaf...

—Alçaqdı da... Özün də, mən buna necə dözə bilədim? Əvvəl çox dilə tutdum, dedim ki, yaxşı deyil. Biabır olmayaq... Ancaq o dediyini dedi... Xüsusilə içəndə... Onunla gün keçirtmək çox dözülməz olmuşdu. Son vaxtlar mənə əl də qaldırırdı.

—Öldürərəm də... Çətin deyil ki... Yatanda... Bir damcı mişəq tökərəm qulağına. Onda bilər ki, qadını incitmək nə deməkdi.

—Mən dinsiz deyiləm. Allahdan qorxanam. Hər

halda, ərim idi, dözürdüm. Sonra gördüm ki, lap ağ edir. Mənimlə də bir qadın kimi rəftar etmirdi. Çox kobudlaşmışdı. Yorğanın altında da yolunu azırdı. Bu mənə ağır gəlirdi. Xaricdə olandan pozulan, yolunu azan kimi idi.

—Çox təəssüf... Uşaqlarınız vardı.

—Dedim də... Başqa əlacım qalmadı. Başqa bir yol görmədim. Hakim də soruşanda hər şeyi dedim, etiraf elədim. Mənim üçün nə qədər ağır olsa da.

—İndi necə, barışmağa cəhd etmir ki?

—Eh... Qoy rədd olsun.

—Deyirlər ki, hətta hakimə də qabarıb. Sənin nahar vaxtı məhkəməyə getməyindən şübhələnib.

—Şübhələnsin də. Saata baxmamışdım. Bu bir təsadüf idi. Onu da onlar, o ifritələr çöz-çöhbətə çevirdi. Məhkəmənin işçiləri qohumlarıdı axı. İçəridə ləngiməyimi də ona çatdırmışdılar. Güya ixtiyarım özümdə idi. Sorğusuallara cavab verirdim də. Hakim elə onun artığına qalmışdı. Belə iş görmək istəsə gündə yanına neçə-neçə məndən də gözəl-göyçək qız-gəlin gəlir.

—Oranın adı pisdi də...

—Sən də danışdın da.

—Belə deyirlər də. Şorgözün biridi.

—Allah var adamın başının üstə, bu işi çox da ləngitmədi. Tezəcə də boşadı.

—Bu yaxşıdı bəyəm? Bəlkə elə barışacaqdınız?

—Bundan sonra çətin... — Onun gözləri bir andaca doldu.

—Heç nədən uşaqları yetim qoydun... Atalı yetim...

—Deyirsən də... Xəstə idi... Onun bütün yersiz hərəkətlərini dedim də. Yenə də ayrılmazdım, əxlaqsız hərə-

kətləri, xüsusilə son sözləri məni cana doydurdu. Uşağın ondan olmadığını deyib, mənə əzab verir, qısqanırdı. Dözə, özümü daha idarə edə bilmirdim.

—Heç nə... Atana verdiyin sözü, içdiyin andı pozdun.

—Bilirəm... Məhkəmədən sonra da qəbri üstə gəldim, göz yaşı içində yalvardım ki, məni bağışlasın... Nəinki ailəmizdə, nəslimizdə ərindən ayrılan, boşanan olmamışdı.

—Sən çox pis bir ənənənin əsasını qoydun.

—Onda gerek özümü öldürəydim.

—Atan sağ olsaydı qətiyyən buna razılıq verməzdi. Mənə yox da... Sənin bu işini tələsdirən, ailənin dağılmasına elə verdiyin pullar səbəb olub. Nə qədər vermişdin?...

—Bir paçka...

—Kimə vermişdin?

—Bunu deməzlər ki.

—Katibə?

—...

—Dəftərxana müdirinə?

—...

—Məsləhətçiyə?

—...

—Hakimin özünə?

—Dedim ki, deməyəcəyəm də. Bu sirdi.

—Mənə də...

—...

—Bax bizim evimizi yıxan elə budu. Hakimiz, həkimimiz, mollamız ələbaxan, rüşvətxor.

—Dolana bilmirlər də.

—Mənə söz danış. Bilirsənmi ayda nə qədər eməkhaqqı, pul alır?

—Hakim alır da...

—Bircə bu test imtahanları başlaydı. Bu bürokratlarla, sabiq kommunistlərlə vidalaşaydıq.

—Deyəsən, müxalifət olmusan.

—İndi belə deyəsən də.

—Axırı bu şəhərə gedənin ağılı dəyişir də. Ancaq səbəbini bilmirəm. Bəlkə elə yemək-içməkdəndi?

—Şəhərdə nə var ki. Təzə, siveji şeylər hamısı buradadı. Bal, qaymaq, qara kürü, balıq, yaxşı quzu əti...

—Eh, kəndin də çox şeydə elə adı qalıb. Onlar da daha çətin tapılır.

—Ağlama... Yemək-içməyə yox, hüzürə gəlmişəm.

—Sənin üçün demirəm ki. Sənə tapılar.

Şəbnəm ayaq üstə durub gəzinəndə, ev-eşiyə baxanda asılıqandakı xallı maral dərisindən olan yaraşığı şuba gözüne dəydi. Heç özü də bilmədən səsləndi:

—Ay allah, bu nə gözəldi... Deyilən həmin şuba budu?

Əminə qəmli halda pıçıldadı:

—Hə... Mən başıbatmış, bacımdan toya geyinmək üçün almışdım. Sonra da dünyasını dəyişdi... Həyat yoldaşı götürmədi, «onu buradan uzaq elə» — dedi. — Onsuz da sağlığında sənə verib, qoy səndə də qalsın. Mənim də nə geyinməyə, nə satmağa ürəyim gəlir.

—Şuba adam öldürməyib ki. Bir də ki, sağlığında verib də sənə. Satası olsanız bir başqasına vermə.

—Nərminə qoymaz. Bəlkə elə ona verdim. Cavan malıdı da. Qoy geyinsin. Başqasının əynində görsəm bağrım çatlayar.

—Mən başqasıyam bəyəm?

—Səni demirəm ki...

Dayısı qızı bic-bic gülümsədi:

—Mən elə bildim ki, bunu sənə o müdirin, meşə-
bəyi...

—Yox...

—Baş meşəbəyi...

Əminə onun sözlərinə düzəliş verəsi oldu:

—Meşə idarəsinin rəisi.

—Hə... Elə bildim ki, o alıb.

—Oyunun olsun... Elə deyirsən ha...

—Boşanmağının bir səbəbin də bunda görürlər.

—Görsünlər də. Mən allahımla düz olum.

—Sizi bir yerdə tutmaları necə? Bu da yalan imiş?

Gərək elə səhər-səhər stolun üstə iş görəydiniz?

Gəlin and içəsi, ona həqiqəti deyəsi oldu:

—Mənə inamsız olma, Şəbnəm, Allah başının
üstədir. Hər deyilənə inanma. Sadəcə olaraq səhər tezdən
otağı təmizləyirdim, o əclaf da gəldi. Sərxoş idi. Heç nədən
söz-söhbət yaratdı. Məhkəməyə ərizə verdiyimi, ayrılmaq
istədiyimi əvvəlcədən ona demişdim. Biabır olmasından
qorxurdu. Qaragözlük gəlirdi... Hətta mən ona dedim ki,
istəyirsən sən ərizə ver...

—Deməsinlər ki, arvad səni boşadı.

—Hə...

—Vermədi?

—Yox...

—Onda lap yaxşı eləmişən. Beləsi ilə bir yastığa baş
qoymaqdansa, elə uzaq olmaq yaxşıdı. Həyatın gözlənil-
məzlikləri olur də...

VII FƏSİL

OVÇU KOMASINDA

...Sərdar polis şöbəsində olanda onu xeyli müddət sorğu-suala tutdular. Xüsusilə ona ağır gələn o idi ki, həyat yoldaşının ölümündə də ondan şübhələnirdilər. Hətta müstəntiq sözarası dedi də:

—Mən də bilirəm, bədbəxt hadisədir. Ancaq bəzi ağzıgöyçəklər söz-söhbətlərini bilmir. Gündə bir ərizə yazırlar. Bizim prokuroru, rəisi də tanıyırsan da. O an istilənir, ürəklərinə min fikir gəlir.

—Gəlsin də... Hər şey dəlillərlə, sübutlarla təsdiq olunmalıdı.

—Deyirsən də.

Rəisin yanında olanda hiss elədi ki, bu çağırış, şübhələr heç də səbəbsiz deyil. Yenə də ondan umur, Rusiyadan bir şey gətirib-gətirməməyi ilə maraqlanırdı:

—Niyə belə olsun ey. Özün də Yakutiya tərəfdə olmusan. Orada ki qızıl boldu. Külçə halında tapanlar da olub.

—Olurdu... Ancaq mən...

—Heç tapmadın?

—Tapdım ey... Gətirmək çətin idi.

Rəis dilxor halda mızıldandı:

—Fərsiz... — Sonra isə nə düşündü sə soruşdu: – Bəs o ov məsələsi nə oyundu? Maral vurmağın?

Sərdar onun qəfləti deyilən bu sözlərindən lap diksinən kimi oldu. Dərhal özünü müdafiə etdi:

—Siz nə danışırırsınız? Nə ov?! Nə maral?!

—Xallı maral da...

—Yox, yalandı... Mən belə bir ov etməmişəm...

Maral vurmamışam...

Rəis dilxor olmuş kimi donquldandı:

—Mənə yox da... Özün də orqanda işləmişən. Polisin nə demək olduğunu məndən yaxşı bilirsən. Agentura məlumatı var. Sən həmin gecə maral vurmusan.

—Dedim ki, yox da... Dağ kəli.... Onu da mən yox... İngilis, əcnəbi köpəkoğlu vurmuşdu.

—Söyüş söymə.

—Yandığım dan deyirəm də.

—Hiss olunur ki, möhkəm adamsan.

—Axı mənə niyə inanmırsınız?

Rəis söhbətin ciddiləşdiyini görüb, valı dəyişəsi oldu:

—Tutaq ki, elə yox, lap belədi. Onda ov mövsümü başlamayıbmış axı. Sənə kim ixtiyar verib ki, dağ kəli vurmusan?

—Dedim axı... Mən yox, ingilis... Onun ova getməsindən meşəbəyinin, başçının da xəbəri varmış.

—Canım, bu söhbətləri qurtarın, burada başçılıq nə var. Öz işinizdən, əməllərinizdən danışın.

—Sözgəlişi deyirəm də.

Müsahibi ona dərs verirmiş kimi sonra da donquldana-donquldana uzun bir hekayət danışdı:

—Vallah-billah biz çətin düzələrik. İndi az-çox başa

düşənlərdən biri də sən sən də... Sən ingilislə ov edən, qiymətli xallı maralı... Lap elə dağ kəlini vuranda başqasını nə qınayım. Nə var, nə var, əcnəbidən qəpik-quruş alacaq. Ə, yadında deyil, o vaxtlar... O yazığın kitabında oxumuşduq... İngilise xitabən, xalça satan bir qadının, qarının dili ilə deyir: «İtə ataram, yada satmaram...»

—Hə... Mir Cəlalın «Bir gəncin manifesti» romanında.

—Bəs indi nolub?

—Dünya dəyişib də...

—Sənin kimilər də erməni qızlarının arxasına düşüb, öz yurd-yuvasından olur. Barı heç olmasa bir iş görə bildinmi? Səndə pul haradan olacaq ey. Axçilər üçün səpələmişən də... İndi də deyirlər ki, baldızlarına xərcləyirsən.

Sərdar ona qabardı:

—Bəsdirin!.. Yığışdırın bu sözləri.

—Əlbəttə... Ara sözləri olsa da adama toxunur. Əminə özümə deyib ki, gecələr qapısını döyür, ona rahatlıq vermirlər.

—Bu, əri əclaf olacaq.

—Heç də yox... Səndən də şübhələnir.

—Məndən də?!

—Hə... Yoxsa ona xallı maral dərisindən olan şubanı mən hədiyyə etmişəm, vermişəm?

Sərdar bir andaca hirsələnib özündən çıxdı:

—Dedim ki, bəsdirin də! Mən sizə lağ hədəfi deyiləm ki, ağzınıza gələni deyəsiniz. Birincisi, o şubanı ona mən yox, sağlığında elə bacısı vermişdi... Sonra da ki... Mənə yaraşarmı ki, bir başqasının yox, öz baldızımın qapısını döyüm, onun rahatlığını pozum?

Rəis bic-bic gülümsədi:

—Mənə yox da... Mən də cavan olmuşam. Nahaq demirlər ki, qızmış nəyin allahı yoxdu... İndi sən də cavan, sağlam adamsan... Başa düşürəm, həyat yoldaşını itirmisən. Sənə qadın lazımdı...

Sərdar daha bir söz demədi. Ona elə gəldi ki, rəisin başı çatmır, xarabdı. Çünki sağlam adam bu şəkildə danışmaz, söz deməz, mühakimə yürütməzdi. Hələ də öz-özünə donquldanmaqda idi:

—Mənim yerimə başqası olsaydı səni çoxdan içəri atdırmışdı. Verən əlin də yoxdu. Sözə bax, ingilis, əcnəbi... O köpəyoğlunun burada nə iti azıb. Bələdçilik edən, yol göstərən nadürütlərimiz, əclaflarımızdı da... Neft bəs eləmir, mal-qaraya... Ov heyvanlarına da göz dikiblər. Sənin kimi yurd itirənlər də qoşulub onlara. Heç bilirsənmi dağ kəli... keçisi neçəyədi? İki yüz dollar alıb qoymusan cibinə... Sən aldın, düzəldi bəyəm?.. Adamın verən əli də olmalıdı...

Rəisin hansı simə toxunduğunu bilsə də, susdu. Özünü başa düşməməzliyə vurdu, dinmədi. Ondan ayrılıb, həyəətə çıxanda isə lap yerində donub qaldı. Dağ kəli satdığı sürücünün maşını həyətdə idi. İçi də dolu odun. Onu görcək mırıldandı:

—Məni işə saldın da...

—Elə dağ kəlinə görə? Gündə neçəsini vurub, satırlar.

—Nə bilim vallah. Başqa nə ola bilər ki.

—Elə odun... Qiymətli ağaclar...

—Guya onları özbaşına qırıb maşına yükləyib, aparırıq?

Ona sərtlənəsi oldu:

—Sakit... Dilini dinc saxla ha. Heç nədən zibilə düşərsən. Buranı bilirsən də. Sızandığını qara yara eləyəcəklər.

Sərdar polis şöbəindən qayıdanda yolda çay içsə, yaxın dost-taşılarla söhbət etsə də, ləngiməyə halı olmadı. Elə bil ki, kənddə sıxılırdı. Bir yandan da Əminə ilə bağlı söz-söhbət... Gəlin həqiqətən də polisə şikayətə gedibmiş. Hələ də səslənməkdə, cıncımaqda idi:

—Görün zəlil olsun mənim qapımı döyənə. Bacımı öldürdülər, indi də mənim günümü qara eləmək istəyirlər. Böyük-kiçik, hökumət yoxdu bəyəm? Baxmazlar, birbaşa Milli Məclisə, Prezidentin qəbuluna gedərəm. Səs lazım olanda evimizdə də otura bilmirik. İndi bu icra, deputat hara baxır? Sakit, səssiz evimizdə də otura bilmirik. Hərə bir məzhəbə xidmət edir...

Sərdar tez-tələsik sumkasına ondan-bundan yığıb, qoşalülə tufəngini çiyinə salaraq evdən çıxanda Zəminənin şəkili gözlərinə sataşdı. Bir andaca kövrəlmiş halda onu öpüb-oxşadı, gözlərinə sıxdı... Sonra da paltarlarını... Hələ də onlardan əvəzsiz ətiri gəlirdi... Dəsmalını cibinə qoydu...

Həmin gün meşədə nə qədər qəzib dolandığını bilmədi. Axşamüstü təsadüfən Fəti ilə qarşılaşdı. Özünü görməməzliyə vurub yan keçmək istəyəndə arxadan onun cır səsinə eşitdi:

—Bacanaq...

—...

—Səninlə deyiləm?..

—...

—Ə, bir ayaq saxla da...

Arxasınca yüyürüb ona çatdı. Bir müddət qoşa get-

dilər. Hələ də xırıldamaqda idi:

—Məni də sənin işinlə əlaqədar sorğu-suala tutdular. Dedim ki, o elə adam deyil... Niyə inanmırsan... Camaatdı da, danışmağa mövzu, bəzəməyə adam axtarır... Ancaq sənin bu xallı maral... Dağ kəli vurmağın məsələsi bir qədər mənə də dumanlıdır... İş tapmırsan da... Deyir ingilisi də dindirəcəklər. Nəyin varsa apar ver, başını qurtar. Düz demirəm?

—...

—Onsuz da almayınca əl çəkməyəcəklər. Polisi bilmirsən, tanımırısan? Özün də işləmişən də... Azmı onun-bunun cibinə anaşa, nəşə qoyub tutdurmuşuq... Narkotika... Kefimizdən etmirdik ki...Bəzən bilirdik, camaatı kimin zəhərlədiyini... Di gəl ki, onda belə şey olduğunu, satdığını sübut edə bilmirdik. Əlacsız qalıb bu yolu tuturuq. Yuxarı da hər ay təkid edirdi ki, iş ver...

—...

—Bir dəfə hörmətli bir adamla rayonlarına getmişdim. Sürücüsü xəstələndiyi üçün maşını mən sürürdüm. Qohumları evində olub, axşam küçə ilə qayıdanda bir dəstə cavanın cəmləşdiyini gördük. Onların arasında əyləşən də vardı, ayaq üstə duranı da. Öz aləmlərində idilər. Sanki yanlarından keçəndə heç bizi görmədilər, salamımızı eşitmədilər. O an hiss elədim ki, o zəhrimardan çəkirlər. Bir yandan da iyi, qoxusu... Yerimdə dayanıb durduğumu görəndə təəccübləndi. Hər şeyi ona dedim. İmkan vermədi. Gileyləndi: «Bizi işə salma. Gəl gedək» dedi. Nədənsə mən də razılaşdım. Heç nədən hər şeydən əlim çıxdı. Bilirsən də, həpəkət etsəydim, məlumat versəydim nə qədər irəli idim. Bunun üçün xüsusi fond var axı. Mükafatlandırma fondu...

Sərdar sanki onu dinləmir, susurdu. Fəti isə onunla münasibət yaratmaq istəyirmiş kimi hey üydüb tökür, öz «geroyluqlarından» danışdı:

—Bir dəfə də Moskva tərəfdən gəlirdim... Kefdə idim də... Bu sözü qoyum o birinə keçim. Orada bir erməni ilə dost olmuşdum. Bir gün mənə dedi ki, sənə yaxşı yemək-ichmək verəcəyəm, ancaq mən deyəndə o vəsiqəni göstərsən. Dedim ki, vəsiqə göstərmək nədi, tək yemək-ichmək olsun. O vaxt da bu maxrovu şərf modda idi axı. Ara alverçiləri orda-burda satırdılar. Bir beləsinin yanına çatan da erməni dilləndi:

—Milisdənlik... Niyə qeyri-qanuni hərəkətlərlə məşğul olursunuz? Vəsiqəni göstər...

Mən vəsiqəni göstərəndə bu alverçi kişi hər şeyi qoyub elə qaçdı ki. O vaxt bu ciddi məsələ idi. Alver etmək qanunla qadağan olunmuşdu axı. Həmin şeyləri erməni yığışdırıb götürdü. Allah bilir ki, neçə maxrovu şərf idi. Bir yaxşısını da mən götürdüm.

—...

—Ə, bacanaq, bir din-danış da. Mənimlə kəsülü adam kimi hərəkət edirsən. Yoxsa incikliyin var. Allah Zəminə bacıya qəni-qəni rəhmət eləsin. Başqa gəlin idi... Nə isə... Bu ermənilər mənə çox hörmət ediblər. Bir dəfə də yenə Moskvada idim, qalmağa yerim yox idi. Birisi himayədarlıq etmişdi. Onun hesabına yaxşı yeyib-ichir, gəzib-dolanır, arada lap bazlıq da edirdik. Bir gün dedi ki, açarı itirmişəm. Arxa pəncərənin fortoçkasından içəri girərsən. Başqa əlacımız yoxdu. Qayğıya bax da. Valla bunu biz eləmərik. Deyirlər ki, elə ermənilər belə-elə...

—...

—Elə pəncərəni açıb içeri girmişdim ki, bir dəstə polis kəsdirdi başımın üstünü. Dedilər ki, oğrunu tutmuşuq. Dedim ki, ə, qardaş, nə oğru, mən Aşotun razılığı ilə içeri girmişəm, inanmadılar. Məni döyə-döyə aparıb atdılar qo-
duqluğa. Tərs kimi Aşot da yoxa çıxmışdı, gözə görünmür-
dü...

—Bu da dostluğunuzun axırı, — deyə Sərdar daha
dözə bilməyib dilləndi. — Ay avam, o səni özü beləcə
qəsdən tələyə salıb.

—Yox ey...

—Kütbaş... Anlamaz... sən belə başa düşərsən...

—Nə deyim, bəlkə də... Bir dəfə də lap oyuna düş-
düm. Vazgen adlı birisi ilə idim. Evə hey bağlama gön-
dərirdim... Evdəkilərdən şad xəbər eşitmək ümidi ilə bir
dəfə dəstəyi qaldıranda, onlar məni acıladılar. Demə bu
nanəcim pasilkaların içindəki qiymətli pal-paltarı məndən
xəlvət götürüb, yerinə köhnə-kürüş yığmış...

—Kül başına...

—Sənin qohumlarındı da...

Bu an onu necə vurduğunu Sərdar bilmədi. Fəti
ufuldadı:

—Məni niyə vurursan? Ağrıdır axı...

—Qələt elə ağızına gələni danışma. Ermənilərlə
oturub-duran elə sən olmusan.

—Erməninin nəyi pisdı ey?.. Elə başda oturanları-
mızın çoxusunun arvadı, gəlini onlardan deyilmi?!

—...

—Guya bilmirsən, Bakıda indi də neçə min erməni
yaşayır...

—...

—Biz şovinst deyilik. Ola da bilmərik.

—Heç olmasa bu dəfə ağıllı bir söz danışdın.

Fəti bu münasibətdən ruhlanmış halda ona qəmli bir hekayət danışdı:

—Onda atamla Leninqraddan gəlirdik. Yanvar qırığınyı təzə olmuşdu. Dağıstanda, Maxaçqalada olduqca ağır bir mənzərə ilə qarşılaşdıq. Gördüm ki, atam bir dilənçi qız uşağının yanında ayaq saxladı. Ona pul verdi. Xeyli müddət fikrə getdi. Qatar artıq tərpenməkdə idi. Mən onu səsleyəsi oldum. Niyə kefi olmadığını soruşdum. Dedi ki, həmin qarabuğdayı qızcığaz deyib ki, mən azəriyəm. Bura oğurlayıb gətiriblər. Dilənməyə məcbur edirlər. Ona kömək etsin. Mən atamı töhmətlədim ki, nahaq geri gətirməyib. O dedi ki, qorxdum. Kimsə onlara baxırdı.

—İşə bir bax da.

—Mən deyərdim ki, bu peşmançılıq, xəcalət, qəm-qüسسə də atamı sarsıtdı, xəstələnib yatağa düşdü. Həmişə deyərdi ki, o qızı, onun sözlərini unuda bilmir. Hətta ölümü ərəfəsi təkid edib məni Dağıstana, o qızı tapıb gətirməyə yola saldı.

—Vicdanı narahat edib də.

—Düzdür... Getdim... Axtardım. Ancaq o qızı tapmadım. Onda da bir erməniyə rast gəldim. Elə bəlkə də bu işlərlə o məşğul idi. İlişmişdi. Təzə «Cip»ini satırdı. Mənim isə nəinki o maşını almağa, heç qayıtmağa yol pulum yox idi. Çıxış yolu axtarırdım. Tapdım da. Ona dedim ki, «Cip»ini alıram. Bu şərtlə ki, rayonumuza gedərik, pulunu orada verərəm. Elə sevincək oldu ki. Demə təcili pul lazım imiş. Neçə gün imiş maşını sata bilmirmiş.

—Yenə erməni...

—Bilirsən də... Mənim də nəyim olmasa da, əyin-başıma baxanam. Əynimdə təzə kostyumum, tiklas plaş... Başımda panamam... Lap centilmənə oxşayırdım. O vaxt da fransız kostyumlarını, fin tiklas plaşlarını hər adam tapıb ala bilmirdi axı. Cibimdə bir manat olmasa da ona imkanlı adam təsiri bağışlamışdım. Maşına minən kimi isə xırdaçılıq etdi. Əvvəl dondurma istədi, sonra da su, tum... Mən ona dedim ki, qardaş, şərtimiz şərtidir, sənə heç benzin almağa da pul verməyəcəyəm. Məndə valyuta, dollardı, pulunu öz kəndimizdə verəcəyəm. Razılaşdı.

—Dələduzsan da...

—Mənim yerimə sən ol, nə edərdin. Bir sözlə, «Cip»i sürdürdüm Dağıstandan bura. Erməni əvvəl qorxurdu bura gəlməyə. Birtəhər inandırdım ki, biz belə adam deyilik. Beynəlmiləl ailəyik. Hətta yalandan gəlinimizin də erməni qızı olduğunu dedim, onda inam yaratdım.

—...

—Kaş biləydin ki, onu küçədə nə qədər ləngitdim. Demə, maşın da oğurluq imiş, atırmış.

—Öz kəndinizdə?

—Hərifəm bəyəm. Qonşu kənddə.

—İnsafsız.

—Axırı bir kişi deyir ki, bala, maşınını sür get, bizim kənddə belə bir adam yoxdu. Yazıq erməni neçə saatdan sonra söylənə-söylənə maşınını sürüb gedir. Yolda polis onu tutub aydınlaşdırır bunları.

—Əclafsan da...

—Niyə ey... Yoxsa sən də ermənilərə yazığın gəlir?

—Yazığım gəlmir, amma sən də hərəkətlərin xoşuma gəlmir? Alçaq hərəkətdir.

—Yaxşı... Dərs keçmə... Gəlib gördüm ki, atam ölüb... Rəhmətə gedib.

—Elə sənin kimi oğuldan yaxşı canını qurtarıb.

Fəti heysiyyətinə toxunulmuş kimi donquldandı:

—Mənim hər şeyimi deyirsən, bacanaq... Öz hərəkətlərindən də danış da. Axı yaxşı deyil... Sən o şubanı Əminəyə verməklə bizim aramızda soyuqluq yaratdın... Bir də ki, ölü paltarını, başqasının geyinməsi yaxşı deyil axı...

—Bəsdir!.. Dedim axı... Onu mən yox, hələ sağlığında bacısı Zəminə vermişdi.

—Nə deyim vallah... Camaat belə deyir də. İndi kimin ağzını yumacaqsan. Bəzəyəcəklər də.

—Sən ağzına gələni deyib-danışma, heç kim belə fikirləşmir.

—Elə hər şeyi mən yazığın üstünə atırsınız. Bəs gecə onun qapısını kim döyüb? Görən olub axı. Bilmək istəsən, açığı sizdən şübhəlidirlər.

—Kəs!

—Mən nə deyirəm ki... Olan sözü də demək qəbahətdir, olmaz? Özü də deyirlər ki, o şuba sehirlidir. Onu sən Rusiyadan, Uzaq Şərqdən gətirmisən...

—Göndərmişdim...

—Yox, erməni qızının – Anyanın verdiyini deyirlər.

Sərdar ona bozardı:

—Əclaf! Sus! Bütün bunlar hamısı sənin sözlərin, uydurmalarıdır. Mənim haqqımda heç kim belə söz deməz, bu fikirdə olmaz. Mən elə əclaf oldum ki, öz baldızımın qapısını döydüm, ona bəd nəzərlə baxdım?!

Fətidən ayrıldıqdan sonra meşənin qalın yerindəki ovçu komasına gəldi. Burada əvvəllər də olub, axşamlamış-

di. Hər bir rahatlığı olan bu ovçu koması yuxarıdan gələn qonaqlar üçün idi. Əlacsız qalanda açıb içəri keçmək olurdu. Hiss olunurdu ki, ondan bir az əvvəl burada kimlərsə olub. Stolun üstü yeməklə dolu idi. Çoxu da kolbasa, konserva, qızartma, soyutma toyuq... Ət tikələri də vardı. Qədəhlər yarımçıq içilmiş, şirniyyata əl vurulmamışdı. Bəzəkli konyak, araq, şampan şüşələri göz oxşayırdı. Mineral su dolu şüşələr isə xeyli çox idi. Yatağın bərbadlığından hiss elədi ki, burada xoşagəlməzlik olub. Döşəyin, yorğanın üstə qan ləkələri vardı... Cəld həyəətə çıxıb bir daha hər tərəfə nəzər saldı. «Volqa» maşınının təkər izlərini dərhal tanıdı. İzi tutub bir qədər getdi. Bəlkə də tez-tez bura gələn ovçulardan idi. Elə lap o ingilis... Onu necə də görmək istəyirdi... Dağ çayının sıldırımlı sahilinə çatanda lap üşənən, diksinən kimi oldu. Uğultu içində sanki kimsə boğulur, xırıldayır, köməyə adam səsleyirdi. Ayaqlanmış daşlı torpaq tərəfdən aşağı baxanda bir daha vahimələndi. Deyəsən orada nəşə vardı. Bu, adama oxşayırdı. Özü də deyəsən qız idi. Ağ paltarı uzaqdan belə diqqət cəlb edirdi. Aşağı yumarlanmamaq, yığılmamaq üçün bir cavan palıd ağacının budağından tutaraq, aşağı tərəfə əyilmiş halda səsləndi:

—Bir az səbirli olun... Mən bu dəqiqə sizə kömək edəyəm...

Qız nəşə dedi... Onun səsinə səs versə də, sözlərini başa düşmədi. Gur axan çayın coşqun dalğaları aşağıda fırtına qopara-qopara, hər şeyi: ağac-ucağı, kol-kosu, ən ağır, iri daşları da yumalaya-yumalaya dənizə tərəf aparmaqda idi. Deyəsən, dağlara bərk yağmışdı, sel gəlirdi. Hava tutulmuşdu, deyəsən yağacaqdı, iri-iri damcılar düşürdü üstünə.

Yanında elə bir ip-kəndir yox idi ki, qıza tərəf atıb, onu yuxarı çəkə biləydi. Ləngimək olmazdı. İti axan gur dağ çayı bir azdan onun yapışib qaldığı palıd ağacını da yuyub apara bilərdi. Artıq qızın ayaqları suya toxunur, o diksinmiş halda bağırıb-çığırmaqda, zarımaqda idi:

—Kömək edin... Qurban olum sizə... Kömək edin...
Boğuluram...

Bəlkə də ömründə belə çıxılmaz vəziyyətə düşməmişdi. Sıldırım qayadan nə aşağı düşsə, nə də qıza yaxınlaşa bilirdi. Az qalırdı ki, uşaq kimi ağlasın. Silahını hara atdığını heç özü də bilmədi. Hətta pencəyini, ayaq-qabıllarını da çıxartdı. Yan tərəfdən ehtiyatla aşağı sürüşüb qıza kömək etmək istəyirdi. Ona xeyli yaxınlaşa bildi.

—Qorxma... Əlini mənə ver... — deyə səsləndi.

—...

—Əlini mənə tərəf uzat...

—Çatmır axı...

O bir az da qıza tərəf əyilmək, əlini uzatmaq istəyəndə yapışdığı cavan palıd ağacı yerindən qopdu. İstər-istəməz əlindən yapışdığı qızla gur axan çaya tərəf yığıldı. Qızın ağlar səsi eşidildi:

—Ay allah, öldüm...

—Qorxma...

—Boğulacam...

Həyatın az-çox isti, soyuğunu görmüş bir adam kimi bu ağır anlarda da özünü itirmədi:

—Qorxma... Başın əzilmədi ki?

—Yox...

Xeyli müddət beləcə üzü aşağı üzəsi oldular. Sahilə yan almaq heç cür mümkün deyildi. Xüsusilə bir topa kola

ilişmələri qorxutdu onları. Qız yenə də çığırdı:

—Oy, mama, öldüm...

—Ölməzsən...

Onu buraxmayaraq güclə sahilə yan ala bildi. Təmiz heydən düşmüşdülər. Xüsusilə qız. Hələ də otluqda uzanmış halda öyüməkdə, udduğu suyu qaytarmaqda idi. Bu işdə o da ona kömək edirdi. Arada yumru döşlərinə toxunanda, qız diksindi. O, lap sıxılan kimi oldu.

—Hə, indi yaxşı olarsan, sakitləşərsən...

Qız özünə gələndən sonra dedi:

—Durun gedəyin, indi yaxşısınız?

—Yox... Mənim ayaq üstə durmağa halım yoxdur.

—Qalxın... Heç nə olmaz.

—Ayaq üstə durmağa taqətim yoxdur.

—Heç nə olmaz... Gedəyin.

O bir daha inad edəndə, əlacsız qalıb qızı qucağına götürdü. Yolda qız pıçılı ilə dilləndi:

—Axı Sizin üçün belə... əziyyətdi...

—Heç nə olmaz.

—Hara gedirik?

—Ovçu komasına.

Birdən qız diksinən kimi oldu:

—Məni hara aparırsınız aparın, ancaq ora yox. O əclaf yenə qayıdıb gələ bilər.

Çöldə qalmaqcaqdılar ki... Qızı güclə sakitləşdirib, ora gətirəndən sonra, ona qəmli bir hekayət danışdı:

—Məni bura gətirən öz şefimdir. Məni istədiyini deyirdi. Arvadı dünyasını dəyişib. Mən də aqlımı oğurladıb, hər şeyə razılıq verdim. Dedim ki, imkansız bar ailədənəm. Bizə arxa olar. Demə hamısı yalan imiş. Bu elə mənimlə

gün keçirmək istəyirmiş. Uşağım olacağını ona deyəndə, elə dəyişdi ki... Mən isə bunu qəsdən, elə-belə demişdim. Məni nə dərəcədə sevdiyini bilmək istəyirdim. Səhvim o olub ki, ürəyimdəkiləri burada dedim... Ondan heç gözləməzdim. Bu vəziyyətə düşdüm... O, məni aldadıb çayın sahilinə gətirdi... Sonra da üzünü aşağı itələdi... Məni Allah saxladı. Sağ qaldığımı bilmədi. Maşını sürüb getdi. Əclaflığı görürsünüz də. Onda insan qanı yox imiş.

—Bəlkə bu da erməni imiş?

—Nə deyim vallah. Mən orada bu yaxınlardan işləyirəm.

—Tanımadığın adamla niyə yola çıxırsız?

—Dedim ki, müdirimdi də... Nə bilim ki, belə qansızlıq, əclaflıq edər.

Onlar üst-başlarını qurudub, bir qədər ondan-bundan yeyib, sonra yatmışdılar. Qız soyuq olduğu üçün konyak içsə də, Sərdar sudan başqa dilinə heç nə vurmamış, onun hədsiz təkidlərinə cavab olaraq demişdi:

—Məni bağışla, tək içəsi olacaqsan. Mən hüzürlüyəm.

—Rəhmətə gedən kimdi?

—Həyat yoldaşım.

Qız tutqun halda dilləndi:

—Allah rəhmət eləsin. Əvvəldən desəydin, mən də dilimə vurmazdım. Cavan adam idi?... Səbəbi?

—Elə birdən-birə... Xəstələndi...

—Onda soyuq olub.

—Dedilər ki, qorxub...

—Qorxudan nə desən olar.

Həmin axşam aylı-ulduzlu bir gecə başlayırdı. Bir

azdan ayaq-baş halda yerlərinə uzandılar. Hərdən içki öz təsirini göstərir, qız istər-istəməz ona toxunurdu, sərdar onun zərif bədəninin, ayaqlarının, əllərinin hərərətini hiss edirdi:

—Sənə soyuq deyil ki?..

—Yox...

—Bu nədir?..

—...

—Qorxdum ki...

Sərdar istər-istəməz bu şiltaq şəhərli qızın əlini ehmalca kənar edəsi oldu.

Az sonra meşədə bir ayı nərildədi. Balası da onun səsinə səs verdi. Qız qorxmuş halda yerindən qalxıb ona sığındı, həyəcanlı halda soruşdu:

—Canavardı?!

—Yox...

—Düzünü de...

—Dedim ki, yox da.

—Mən qorxuram.

— Qorxma...

O, istər-istəməz qıza toxundu, qızdırma içindəydi. Titrəyirdi. Bəlkə də bayaqki soyuqluq, qorxu indi özünü bürüzə verirdi. Sərdar, «Borya» deyə çıxırmaq istəyəndə, qızın gözlərini yaşarmış gördü. O, için-için ağlaya-ağlaya pıçıldayırdı:

—Adın nə oldu?

—Sərdar.

—Mənim də adım Aynadır.

Heyrətini gizlədə bilmədi:

—Yoxsa sən də adını dəyişmişən?

—Bu nə sözdü?

—Heç, elə-belə...

Qız bar azdan yenə də göz yaşları içində pıçıldadı:

—Bəlkə də deməyə heç ehtiyac yoxdur. Ancaq deməliyəm... Sən çox yaxşı adama oxşayırsan. Kaş bütün insanlar sənə kimi xeyirxah, alicənab, beləcə qayğıkeş olaydı...

—...

—Görürsən də... Nə vaxtdandı bir yerdə... Bir yataqda... Bir odeyal altındayıq... Ancaq sən nəinki mənə toxunmaq, heç baxmırsan da...

—...

—Allah rəhmət eləsin xanımına. Mən ona qibte edirəm. Az yaşasa da, o sənənlə əsl insan ömrü sürüb...

Sərdar nə qədər sussa, dinməsə də, bu sözlərdən özünü saxlaya bilməyib, gözləri dolmuş halda yerindən qalxdı:

—Sən allah... Çox xahiş edirəm bu barədə danışma...

—Axı nə üçün?..

—Sən çox şeyi bilmirsən.

Bir azdan qız onun həyətdə hönkürtüsünü eşitdi. O hələ də için-için ağlamaqda idi. Əlində də bir dəsmal tutmuşdu. Hərdən onu qoxulayır, öpüb-oxşayır, gözlərinə sıxırdı... Mərhum həyat yoldaşından yadigar dəsmal idi...

Qız ona baxa-baxa pıçıldadı:

—Nə qəribə adamdı... Hey kövrəlib-ağlayır... Üst-başına bax... Saqqala-bığa bax. Lap vəhşi adama oxşayır.

VIII FƏSİL

QONUR AYI

—Ay bacı...

—Hə...

—Vallah bilmirəm dərdimi sənə necə deyim. Bu qara-qorxu məni də basır axı. Özü də o gün o xəz paltonu əynimə geyən gündən.

—Eh... Bu da başladı da...

—Nərimə, mənim sözümü qəribçiliyə salma. İnan ki, gecələr də yata bilmirəm. Xüsusilə son günlər qapımız döyüləndən. Rəhmətlik bacım da həmişə belə deyərdi. Dərdini mənə danışmadı.

—Bu elə onun – Sərdarın hiyləsi olacaq.

—Yox... İnanma... Onlar bir-birlərini çox istəyirdilər.

Nərimə ona toxunan söz dedi:

—Elə səni də istəyir.

—Yox, ay qız.

—Deyirəm də.

—Camaatın ağzını yummaq olar, hər şeyi görürlər də. Xüsusilə bu xəz paltonu sənə verəndən.

Qadın bir andaca kükrədi, özündən çıxdı:

—Qələt eləyir onu deyən. Birincisi, o, bacımın əridi. Şubanı da mənə o yox, bacım vermişdi. Hələ sağlığında,

xəstə yatanda. Demişdi ki, məndən sonra sən geyinərsən, sənənin olar. Cavan geyimidir. Mənə yaraşmır sənə yaxşıdır. Apar... Geyinərsən. Mən də sözünü yerə salmadım, geyindim... İstəyirsən, daha geyinməyim.

—Qələt eləmə, geyin, – deyə Əminə ərkyana bacısını qınadı. – Bir başqasının deyil ki, öz bacımızındı. Elə onu geyinmək Allaha da xoş gedər. Beləcə həmişə xatirimizdə olar, xatırlayırıq onu.

—Deyirsən də... Bəlkə elə sən deyən düzdü. Tilsimlidi bu şuba. Ona erməni qızı Anya nəşə edib.

—Bəyəm bunu o verib?!

—Elə onda özün demədin.

—Mən çox söz deyirəm, fikir vermə.

Bu an kəndə səs düşdü. Deyəsən ayı görmüşdülər. Özü də balalı. Nəhəng, iri cöngəni hirsə yerə çırpmış, qoyunu parçalamışdı. Səslər eşidilirdi:

—Aman Allah!..

—Bəlkə də qudurub!

—Balalı idi...

Bir neçə adam parçalanmış heyvanların başı üstünə toplaşmışdı. Ev sahibi qan tutmuş halda deyib-danışır, bilmirdi ki, nə etsin. Kimsə səsləndi:

—Ə, bıçaq gətirin də.

—Onu kəsib neyləyəcək ki?

—Heç olmasa zooparka verər də...

—Düzdür, ayı birdən qudurmuş olar.

Bu an həyəcanlı səslər eşidildi:

—Bir ora... Dağa tərəf baxın... Həmin ayıdır...

Balası ilə bura tərəf baxırdı.

—Bu elə onun – Səpdarın ayıları olmasa yaxşıdı.

—Söz danış mənə. Onlar Sibirdən durub bura gələcəklər?

—Canım, nə Sibir. Şimali Qafqazda, sərhəddə itirib onları. Qızmış çeçenlərin gülləsinə hədəf olublar bəlkə...

Ayılar isə dağ tərəfdən həqiqətən də onlara tərəf baxmaqda idilər. Bu həyasızlığa dözə bilməyən ev sahibi cəld tufəngini götürüb ayılara tərəfə atəş aç-aça gileyləndi:

—Həyasızlara bax ey... Necə də ayaq üstə durublar.

Bu vaxt meşədə olan Sərdar kənddəki bu narahatlıqdan xəbər tutdu. Ayıları da gördü. Onları izləməyə başladı. Səsləndi:

—Borya...

Anası geri boylansa da, ayı balası heç bu çağırışa əhəmiyyət vermədi. Sərdar bir daha onu səslədi:

—Borya, əzizim...

Xeyli vaxt idi ki, onların arxasınca hərəkətdə idi. Lap yorulmuşdu. Bir yerdə lap qərribə bir mənərə ilə qarşılaşdı. İri ala qarğa haradansa gətirdiyi qozu yuxarıdan iri sal daşların üstə atıb sındırır, sonra da aşağı şığıyıb, həmin yerə qonaraq qoz ləpələrini iştahla yeyirdi. Bir azdan ayıları da belə bir iştahla qoz yeyən gördü. Onlar ana-bala əllərindəki iri daş parçası ilə qozu sındırıb elə iştahla içəri ötürürdülər ki... Sərdar heyrətlə pıçıldadı: «Aman allah, bunların qozu sındırıb yeməklərinə bax da».

Bu an yaxınlıqda hənirti hiss etdilər. Ayılar bir cəldliklə yerlərindən qalxıb qaçdılar. Sərdar onların yarğana doğru yamacdan necə bükülmüş vəziyyətdə yumalandıqlarını görəndə heyrətdən yerində donub qaldı. Hər iki ayı sanki bir andaca yumurlanıb yumağa dönmüşdülər, üzü

aşağı yumarlanırdılar, hərəkətdə idilər. Sanki irili-xırdalı qaya daşları da onlar üçün qorxusuz idi. Sərdar qeyri-iradi çığırdı:

—Borya... Borya, nə edirsən?..

Ayılar nəinki bu səsi eşitdilər, bir andaca görünməz oldular.

Sərdar fikirli halda meşə ilə hərəkət edirdi ki, qəflə-tən eşidilən maşın səmindən diksinən kimi oldu. Həmin sürücü idi. Adil onu görçək maşını saxladı. Cəld yerə düşdü. Əl tutub görüşdülər. Gileyləndi:

—Ə, sən bu qohumun məni lap boğaza yığıb ey.

—Nolub ki?

—Daha nə olacaq ki?.. Deyir o gün həyat yoldaşımı maşına niyə mindirmisən. And-aman edirəm ki, birincisi, onu mən maşına mindirməmişəm. Özü əl qaldırdı. Həyəcanlı idi. Maşına minəndən sonra da dedi ki, qorxuram. Onu nəse izləyir.

—Sözə bax da.

—Hə... Qadın çox həyəcanlı idi. Məni də lap qorxutdu. Sərdar ona təpindi.

—Bəsdir. Ağızına gələni orda-burda danışma. Adamın yanında iş, söz olar.

—Mən nə deyirəm ey...

—Ağızını yum, mumla.

—Baş üstə.

—Yaxşı, al bu pulları. Bir az da özüm götürmüşdüm. Yamanca dadlı ət idi.

—Birinci dəfədi dağ kəli ətini yeyirsən?

—Əvvəllər də yemişəm. Ancaq bunun dad-tamı tamam bəm-başqa idi.

Sərdar onun maşınındakı doğranmış iri ağac parçalarına işarə edərək soruşdu:

—Yenə yığışmamısan özünə? Bunlar nədi?

Sürücü gileyləndi:

—Allah kömək olsun sizə. Elə deyirsiniz ey. Dolanmaq olur bəyəm. İşsiz-gücsüz adamam da. Elə ayda onlara – polisə nə qədər haqq verirəm. Yoxsa heç bura gələ bilərəm? Hər şey onların razılığı ilə yoluna qoyulur.

—Bəs onda səni niyə salmışdılar içəri?

—Haqqı bir ay ləngitmişdim. Əlim aşağı idi.

—Gözlə, yenə də tələyə düşərsən. Onlara etibar yoxdu.

—Bunu özüm də yaxşı bilirəm. Elə bu kömürçü qohumun onların adamına oxşayır.

—Əvvəl sistemdə işləyib də.

Sərdar sürücüdən ayrıldıqdan sonra meşədə qəflətən Fəti ilə rastlaşanda lap diksinən kimi oldu. Ona elə gəlirdi ki, Fəti onları pusurmuş. Pıçıldadı:

—Öz aramızdı, sənin bu dostun heç də yaxşı adama oxşamır axı.

Soruşdu:

—Kimi deyirsən?

—Sürücünü.

Fəti bu mehribançılıqdan istifadə edib ona qərribə bir əhvalat danışdı:

—Bacanaq, inan ki, heç gözləməzdim. Bir də baxıb gördüm ki, at yoxdur. İzi tutub xeyli getdim. Gördüm ki, atla yanaşı yerdə ayı izləri də var. Özü də təzə ləpirlər idi. Birdən lap heyretləndim. Atın ləpirləri qalsa da, ayı izi yox idi. Sən demə, ayı atı minib getmişdir. Xeyli irəli gedəndən

sonra atı talada otlayan gördüm. Bir qonur ayı da dağ tərəfdən mənə baxmaqda idi.

—Nə desən olar.

—İnanmırsan? Öz gözlərimlə şahidi oldum. Həqiqətən də ayı atı minib gedibmiş.

—Mən nə deyirəm ki. Ola bilər də.

Bir azdan Fəti bütün kin-küdurəti bir tərəfə atmış kimi pıçıldadı:

—Eh... yaşayırıq da... Müvəqqəti həyatdı da... Allah rəhmət eləsin... O gün də Zəminə bacı yadıma düşüb... Öz-özümə o qədər kövrəlib ağlamışam ki... Başqa gəlin idi... Allah o dünyasını versin... Bizimkinin – Əminənin tayı deyildi. Həmişə mənə öyüd-nəsiət verərdi. Deyərdi ki, ailəni dağıtma. Ancaq görürsən də... Hakimə, oradakılara Allah kömək olsun... Biri deyir ki, boşanmaq üçün on bir min pul lazımdı. Dövlətə keçirt. Bir başqası yetmiş altı «şirvan» dedi. O biri bir paçka. İndi gəl baş aç da.

—Sən nə qədər verdin?

—Nə qədər verəcəyəm. Bir paçka.

—Birini də Əminədən alıblar.

—Paçkanın?

—Hə...

—Ə, Allah bunlara lənət eləsin. Görmüşdük ki, boşanan pul verər. Yoxsa hər iki tərəf...

—Bəs onda sən niyə verdin?

—Məni şantaj etmək istəyirdilər. Güya ki, mən xəstəyəm, xaricdən xəstəlik gətirmişəm, polisdə qeydiyyatdayam.

—Bəs deyirlər ki, bu, həqiqətdi, belədi.

—Yalandı!

—Axı sahə müvəkkili özümə deyib.

—O başdanxarabın sözlərinə fikir vermə. Sızanağı qara yara eləyəndi.

—Axırı bir şey olub da.

—Hə... Ancaq bir o qədər yox. İndi sağalmışam, normal adamam.

Bir azdan onlar şərtləşib, birgə ov etmək üçün dağlara tərəf gedəsi oldular. Fəti yaxşı bilirdi ki, dağ keçiləri hardan gəlib hara gedirlər. Çoxdan bu işlə məşğul idi. O, yol boyu tələyə düşmüş canavarı atın quyruğuna bağlayıb kəndə gətirməsindən elə həvəslə danışırdı ki. Sərdar soruşdu:

—Bəs qorxmadın? Demirsən ki, birdən sənə hücum edib parçalayardı.

—Yox... Tələdə idi. Ancaq qorxudan bir dənə də it ona yaxın gedə bilmədi.

—Oyunun olsun, Fəti. Heç ağıllanmadın da.

Fəti bic-bic gülümsədi.

—Nə edim, xasiyyətdi də... Mən beləyəm də...

Sərdar üzünə deməsə də, onunla bağlı o qədər xoşagəlməzliliklərin şahidi olmuşdu ki. Elektrik dirəyinə çıxıb, orada qalmasının, sərxoş halda dəmr yolu relsinin üstə yığılmasının, kanalizasiya quyusuna yığılıb, çirkəbə batmasının. Hətta ayaqyoluna düşüb, batıb-bulaşmasının da. Hamısı da sərxoşluq ucbatından. Belə bir adamın əlində indi silahın olması, həqiqətən də düzgün deyildi. Heç nədən bədbəxtlik ola bilərdi. Necə ki, vaxtında yersiz silah işlətdiyi üçün orqandan xaric edilmişdi. Ona etibar olunmuş tapancadan növbədə olanda kefli halda sərçələrə atəş açmış.

Birdən yerlərində donub qaldılar. Fəti əli ilə sakit halda ona qarşı tərəfi işarə edib göstərsə də, o, alaqaranlıqda heç nə görmürdü. Sanki sal qayalı daşlardan başqa orada heç nə yox idi. Amma birdən qəribə bir səs eşitdi. Əsl fit səsi idi. Demə qarşıda gördüyü də daş parçası yox, elə keşikdə dayanmış erkək təkə imiş. Onun fit səsindən sonra bir andaca dağlara səs düşdü. Bir neçə dağ keçisi göründü. Sıldırım qayalıqlarla onlar elə sürətlə qaçırdılar ki, baxmaq, heyrətlənmək mümkün deyildi. İri buynuzları dağ keçilərinə bir yaraşlıq verirdi. Ən qaranlıq anlarda da onlara müvazinətlərini saxlamaqda, irəli sıçramaqda, tullanmaqda kömək edirdi. Səksən-doxsan, yüz-yüz iyirmi kiloqramlıq bədənə onlar elə yüngüllüklə irəli sıçrayıb tullanırlar, sıldırım qayalıqlara qalxırdılar ki, heyrətlənmək mümkün deyildi.

Bəlkə onları heyrətləndirən, iti sürətlə qalxdıqları sıldırım qayalıqdan üzə üstə aşağı gələcəklərini güman etdikləri keçilərin, erkək təkələrin, beləcə bir anın içindəcə ötüb keçmələri, görünməz olmalarıydı.

—Bu da sənə ovun.

—Mən nə edim ki.

—Ən mahir ovçu bunlardı. Gör necə də dəqiqliklə hesablayır, qayadan-qayaya tullanırlar ey.

—Onları qayaların qasında saxlayan buynuzları, bir də arxa dirnaqlarıdır. Dirnaqları çox sərt, möhkəm olur.

—...

—Bacanaq, hara gedirik ey. Bir az burada gözləyək. Yenə qayıdıb gələcəklər. Hiss olunur ki, bura onların oylağıdır.

Sərt qayaya qısılmış halda artıq mürgü döyürdülər. Arada Fəti ona bir ovuc kişmişli qoz ləpəsi verdi:

—Al ye, səni çöldən tapmamışam ha.

—Sağ ol. Özünə baxırsan də.

—Hə... Bizim hakimi tanıyırsan da. Dindarın biridi.

O gün yanına getmişdim. Deyir ki, mənə kömək elə.

—Nə köməyi?

—Biri ona nömrə gəlib. Bir ona yox ey, respublikada elə çoxlarına. Qadın imiş. Hakimdən, prokurordan, rəisdən də pul alıb. Dələduzluq yolu ilə. Deyib ki, xüsusi reys təşkil etdirmişik, sizi Həcc ziyarətinə aparacağıq. 1200 dollar pul lazımdı. Hakimdə də pul azlığıdı bəyəm. O dəqiqə verib. Sonradan bu işin yalan, fırlıdaq olduğunu, aldadıldığını biləndən sonra, nə qədər ayaq döyürsə həmin ofisdə qadını tapmır. Nə də dərini bir yerə deyə bilmir. İndi mənə bu iş üçün vəkil etmək istəyir. Pulları geri almağa görə 100 dollar da boyun olub.

—Çətin.

—Hə, pul verən deyil. Deyir də. Hörmət edən idi, elə paçkanı almaydı da.

Sonra da söhbət onun məktəbdə oxuduğu illərdən düşdü. İnternatda oxuduğu vaxtlar başına gələnlərdən danışdı:

—Bir müəllimim vardı. Həmişə bizə acı bibər yedizdirərdi. Xüsusilə dərs bilməyəndə, oğurluq edəndə. Adını «Acı bibər» qoymuşduq. Yamanca qəddar adam idi. O qədər gözümün yaşını töküüb ki. Bir dəfə məktəbə yoxlama gəlmişdi, dedi ki, kim dərsini bilir sağ əlini qaldırsın, bilməyənlər sol əlini. Bir sözlə, əlini qaldırmayan olmasın. Yaxşı deyil. Birdən əl qaldırmazsınız, yoxlamaya gələnlərin yanında rüsvay olarıq. Məndə də huş var. Çasıb sağ əlimi qaldırmışdım. Müəllim dərsə hazır olduğumu görüb elə

sevincək olmuşdu ki. Elə ona görə də ilk əvvəl «Dərsimizə kim hazırdır?» sualından sonra məni səslədi: «Fəti, balası, sən qalx... Oxumusan?.. Bir şey bilirsən?» Yerimdən qalxsam da, bu an yamanca tutulub qaldım. Dərs oxumuşdummu bəyəm? Cəhənnəm özüm, heç nədən müəllimi də pis vəziyyətdə qoydum, pərt elədim. Sorğu-suallarının cavabında dedim: «Müəllim, dediyiniz kimi eləmişdim də... Mən sol əlimi qaldırmışdım... Sonradan çaşmışam... Sağ əlimi qaldırmışam».

—Çudak...

—Bu nə deməkdir?

—Çurban...

—Məni söyürsən?

—Elə bir şeydi.

—Daha sənsən də... Yoxsa başqası bu sözləri mənə deyə bilər. Anasını ağladaram. Bacanaqsan da... Bilirsən də... Mən səni çox istəyirəm... Sənin üçün narahatam. Axır vaxtlar səni ora-bura çox çağırırlar.

—Sən çuğullayırsan da.

—Sən allah belə demə. Əyibdi. İndi durub orda-burda sənə pisini danışacağam?

—Elə görürük.

O, indi də özünün Moskva sərgüzəştlərindən danışmaqda idi:

—Kefə baxırdıq ey. Gün keçirirdik ha.

—Bəs bu başının rənglənməsi nə deməkdir?

—Həm də qorxurduq axı. Küçəyə tək çıxma bilmirdik.

Başı qırıqlar, kixmerlər bizə gün verirdilər ki. Bir dəfə məni araya alıb o ki var çırpdılar. Güclə əllərindən qaçıb qurtara bildim. Faşist idilər də.

—Bu gözüne nolub belə, qıyılıb?

—Ona odun doğrayanda talaşa deyib. Hətta ona görə həkimə müraciət edəsi oldum, yoxladılar, müayinə etdilər. Sonra da operasiya.

—İşə bir bax da.

—Hə... Bacanaq, sən burda olmayandan cəncəldəyəm. Başım belələr çəkib. Arada molla İbadın yanına getdim. Beş-üç manat verən kimi başladı şirinlik duası yazmağa. Elə hey təkrar edirdi: «Əl məndən, səbəb Allahdan...» Heç bir düşəri də olmadı.

—Şirinlik duası öz yerində, bir ağıl duası da yazdıraydın də.

—Kimə?!

—Elə özünə.

—İndi mənə lağ edirsən?

—Lağ etmək niyə. Həqiqəti deyirəm də.

Sonra da Fəti öz səhhətindən gileyləndi:

—Arada bir az kofeli çay içmişdim. Ürəyim ağrıdı ha. Həkim də dedi ki, nahaq bu qədər istifadə etmişən. Mən yazıq nə bilim. Qabın hamısını boşaltmışdım stəkana.

—Yaxşı ki, ölməmişən.

—Biri belə olub də, kofe içib, səhər də yerindən qalxmayıb. Demə ürəyi xəstə imiş. Təsir edib də.

—Başın bəlalıdı da. Daha «Tərəkəmə» havasına oynamırsan?

—Əvvəlki kimi yox.

Bir dəfə xeyir işdə Fəti bu rəqs havasını sifariş edib, ortadan çıxmamışdı. Axşam da əzabını çəkmişdi. İnsan nə qədər oynayarmış. Sancıları ara vermirdi. Həkimlər tökülüşüb gəldilər. Böyrəyi xəstə idi axı. Güclə özünə gələ bildi.

Həkimin deməsinə görə, bu səbəbdən öləni şəxsən tanıyır.

Az sonra o öz-özünə danışmış kimi mırıldandı:

—Elə gərək biz bədbəxt olaq. Elə bil ki, qəsdimizə duran var, bacanaq. Bu kimsə, çox xəbis adamdı. Mən bu qurd yağı haqqında eşitmişəm. O gün Verdi kişi də kəsib qabağımı nə desə yaxşıdı? Arvad deyir ki, bir az qurd yağı tap getir. Dedim ki, a kişi, dul qalmışdın, tayını tapaydın da. Səninlə onun arasında otuz yaş fərq var, bilmirsən ki, başına bu oyunları açacaq. Mənə nə desə yaxşıdı? Deyir ki, ona heç əl vurmaq olur, arxası mənə tərəf yatır. Əl vuran kimi diksinir. Bir istədim deyəm ki, sənin dünyadan xəbərini yoxdu, artıq birinə bənd olub. Qorxdum ki, işləri korlayam. Susub qaldım.

—Yoxsa sənə bənd olub?

—Olacaq da... Arvadsız kişiyəm də.

—Kişiyə bax.

—Kişinin buynuzu olur?

Bir azdan Fəti mövzunu dəyişib, indi də Nərminenin adaxlısı haqqında danışmağa başladı:

—Heç onlardan baş açmadım. Çox dikbaş oğlana oxşayır ey. Elşadı deyirəm ey. O gün də bilirsən məhkəmədə camaatın içində hakimə nə deyib?

—Nə deyib?

—Deyib ki, sən bizim işə düzgün, ədalətlə baxmazsan da. Quşçuluqdan hədiyyə edilmiş aparatlar, kompüterlər qoymaz.

—Düz deyib də. Gör neçə adamı haqq-nahaq işdən çıxarıblar.

—Yazıq sudya tutulub qalıb, bir söz də deyə bilməyib.

—Özü də elə bir səbəblə ki... Adamın da deməyə

gülməyi gəlir, xəcalet çəkir. Guya ki, yumurta götürüb. Sürücü and içir ki, evdən apardığım bişirilmiş yumurta idi. Yeməyə vaxt tapmamışdım. Cibimdə idi.

—Deyirlər də. Oğurluq edənlər, xəlvətcə aradan toyuq çırpışdırıb aparənlər da olur. Elə son vaxtlar neçəsi mühakimə olunub. Əlvən metal aparırlarmış.

—Bunu mēndən yaxşı bilərsən. Onlar hamısı içəridəkilərlə əlbirdi. Yoxsa orada quş da səkə bilməz.

—Bu düz sözdü. Özüm işləmişəm, görmüşəm də. Bir dəfə pul dəyişəndə birisini yaman hərifləmişdilər. Göy yarpaqla düz birbaş polisə gəlmişdilər. İnadkar, arxalı adam imiş. Əməliyyatçının özündən şikayətçi idi. Pul dəyişən hər şeyi etiraf etmişdi. Mayor onda yazıq-yazıq dedi: «Qardaş, axı biz də bir yerdən dolanmalıyıq». Ona görə də pul dəyişəndə, xüsusilə əlində 100-lük dollar olanda bir qədər ehtiyatlı ol. Bir andaca səni çaş-baş salıb, saxtası ilə geri qaytara bilərlər. Bu da bir oyundur.

—Oyunun da qaydası var axı.

—Qaydasız oyunlar baş alıb getməkdədir, bacanaq. Biz bu oyunlarda ancaq kilə, kütüm ola bilərik. Balinaların, akulaların öz yeri var. Cəmiyyətdə belədi də. Gərək öz yerini biləsən. Biri yekəxanalıq elədi, qulağını elə burdular ki. Fərmanı deyirəm ey. Eşidərsən. Yolda dayanıbmiş. Bir mersedeslə gedənlər onu götürürlər. Elə məzə üçün, söhbət etməyə. Sorğu-sual vaxtı bu ağzına gələnə danışır, iqtidarı lənətləyir: «Ə, necə razı olum. Heyif deyildi Sovet hökuməti. Yeyirdik-içirdik, kefə baxırdıq...» Elə bu an biri qəflədən çıxartdığı qandalla onun qollarını bağlayaraq deyir: «Haramzadə... Daha belə yox da... Bu sözlərinə görə yerində cavab verəndə deyərəm sənə». Yazıq Fərman tanı-

madiği bu geyimli-kecimli adamlara nə qədər yalvarırsa xeyri olmur. Hətta biri arada gileylənir: «Yaramazlar... Qudurublar da... Bundan yaxşı gün-güzəran olar. Vaxtında çörək, bir kasa yemək tapmırdınız, indi toy, yas məclislərinə girmək olmur... Heç şahlar, xanlar, bəylər də belə zəngin yaşamırdılar. Süfrələrdə banandan, ananasdan, likördən belə nə desən olur. O gün toyda biri arağı bəyənməyib, viski tələb edirdi. Digəri fransız şampanı, bavariya pivəsi...» Uzun çək-çevirdən, yalvarışlardan sonra rayon mərkəzindən xeyli uzaqda Fərmanı açıb buraxırlar.

—Dilini dinc saxlasın.

—İndi dövlət əleyhinə yanında bir söz danışanda oradan kənar qaçır: «Mənim yanımda yox, mən yox...» deyir.

Elə bu an Fəti sözüne ara verib, ona diqqətlə qarşıya baxmağı işarə elədi. Qonur bir ayı az qala qəflətən onların üstə çıxmışdı, çıxılmaz vəziyyətdə qalmışdı. Silahlı olduqlarını görüb, ayaq üstə qalxaraq, sanki lap adam kimi əli ilə onlara nəyi işə işarə edirdi. Dağ keçilərinin gəldiklərini bildirdiyini güman edib, ona atəş açmadılar. Bu çoxbilmiş, «artist» ayı necə gəlmişdisə, eləcə də səssizcə bir andaca yox oldu. Xeyli gözləsələr də keçilər gözə dəymədi. Artıq dan yeri qızarıb, səhər açılırdı. Hava işıqlaşanda ayının işarə etdiyi istiqamətə gedib baxanda heyrətdən yerlərində donub qaldılar. Sal bir qayanın iri daş oyuğunda nə qədər bal yığılıb qalmışdı, İlahi!. Bəlkə də bir neçə biton, vedrə olardı. Allah bilir ki, burada neçə bal arısı yaşayır... Bunlar da burada nə vaxtdan yığılıb qalmışdı. Düz on vedrə aparsalar da qurtarmaq bilmirdi...

IX FƏSİL

QAYA DAŞI

Tez-tez polis şöbəsinə, rayon prokurorluğuna çağırılması Sərdarı lap boğaza yığmışdı. Bir yandan da Əminənin başına gələnler... Qadın qorxu içində bir dəfə düz onun yanına gəlmiş, hətta qardaşını soruşmuşdu. Onun isə Rusiyadan qayıdıb gəlməsini eşitsə də, hələ də üzünü görməmişdi.

Sərdar lap səhər tezdən yuxudan durmuşdu. Üzünü qırxıb, üst-başını qaydaya salandan sonra yola hazırlaşmağa başladı. Şəhərə gedəcəkdi. Küçəyə çıxanda səmimi adam kimi tanıdığı Əsəd müəllimlə qarşılaşdı:

—Dobriy utra.

—Dobriy...

—Şəhərə?

—Bəli.

—İşin avand olsun.

Müəllim bir neçə qoyununu otarırdı. Kefi kök idi. Yenə də səxavətli Condan söhbət saldı. Onun deməsinə görə oğlu ali məktəbə qəbul olanda lap çətinlik qarşısında qalıblar. Özləri güclə dolanırdılar, indi bunun yol, gündəlik, kirayə xərci var idi axı. Bir Çin şirkətində işləyən menceerin oğlu ona yamanca əl tutub. Adı da Condur. Hətta yeri

düşəndə ona pal-paltar alır, səfər pullarını ödəyir. Müəllim yenə də ondan razılıq edərək dedi:

—Sağ olsun Conu. Səxavətli oğlandı. Bu günlərdə oğlumla bizə gəlmişdi. Qulluğunda durduq. İnsan adam başqadır da. O gün də yüz dollar pul lazım olub. Ekskursiyaya gedəcəklərmiş. Bizdə pul hanı. Con verib də.

—Sağ olsun.

—Hə də, qardaş. Çətin zəmanədi. Mənim aldığı mənəki, həm ailəmi dolandırırım, həm də tələbə oğlumun xərcini çəkirim. Görürsən də, mənim imkanım olsa, bunlar üçün vaxt ayırarammı? Düzdü, təsərrüfat da lazımdı. Ancaq müəllim işi elədi ki, gərək hökmən dərse, məktəbə bağlansa. Yoxsa öz peşənin vurğunu ola bilməzsən. Şagirdlərin yanında üzün qara olacaq.

—Ay müəllim, sən Allah, Tağı müəllim indi necədi? Bir xəbərin yoxdu ki?

Bu sözlərdən bir andaca müəllimin gözləri doldu. Kövrək bir səslə dedi:

—Onun gününü Allah heç kimə göstərməsin. Can şirin şeydi axı. Həkimlər onda pis xəstəlik olmasını deyəndən sonra, mal-qarasını götürüb çöllərə tərəf getdi. Meşəyə yaxın bir yerdə yurd-yuva saldı. Bax orada tək-tənha yaşamağa başladı. Özü də deyirlər ki, yediyi ancaq göy-göyertidi.

—Həkimlər düz eləməyiblər də. Gərək onda belə ağır xəstəlik olduğunu onun üzünə deməyəydilər.

Əsəd müəllim əlindəki siqaretdən dərin bir qüllab alıb, onun tüstüsünü kənara üfələyə-üfələyə pıçıldadı:

—O özü də uşaq deyil ki. Dünyagörmüş adamdı. Bir tikə çörəyin boğazından nə səbəbə keçməməsini, gündəndən sınıxıb ikilik taxtaya dönməsini lap yaxşı bilirdi.

—İndi də ağırdı?

—Yox ey, deməsinə görə yeməyini dəyişəndən, ancaq göy-göyerti yeyəndən sonra əmələ gəlib. İndi görsən tanımazsan. Ancaq inan ki, başqa adam olub. Arada bir dəfə də mən yanına getdim. Özü yaxşılaşsa da, sözsöhbəti ilə məni lap kövrəltdi. Dedi ki, görürsən də, indi sağlamam. Ancaq daha əvvəlki həyatıma əlvida demişəm. Məktəbə qayıda bilmərəm. Dəyişilmişəm... Başqa bir adam olmuşam. Şagirdlərimin üzünə necə baxa bilərəm...

—Əlbəttə, ağır söhbətdi.

—Hətta deməsinə görə, bir dəfə gecə ilə məktəbə gəlibmiş. Hamıdan xəbərsiz bütün məktəbi gəzib-dolanıb, dərs dediyi sinifdə olub, partada oturub. Göz yaşları içində ömrünün burada keçən illərini, dərs dediyi şagirdləri, müəllim yoldaşlarını xatırlayıb. Çıxıb gedəndə qarovulçu onu görsə də tanımayıb. Oğru bilib. Xidmətçi qadın səs-küy salıb. Üzü xeyli tüklü, saqqallı imiş axı. Üst-başı da qaydasında deyilmiş.

—Bunun günah isə onu müayinə edən həkimdə olub. Bəlkə elə ağır xəstəliyi yox imiş.

—Nə deyim vallah. Bəlkə də elə o dağ otları sağaldıb onu. Deyirlər ki, indi də həmin həkim onun sağ olmasına inanmır. Hətta bir dəfə şəhərdən onunla görüşmək üçün yanına gəlsə, onunla söhbət etmək, nə yeyib- içdiyini bilmək istəsə də, Tağı müəllim ondan qaçıb: «Məni bu günə o qoydu... Qulyabanıya çevirdi» — deyib.

Ayrıllarkən Əsəd müəllim yenə də səxavətli Condan söhbət salaraq dedi:

—Yay tətili vaxtı atası ilə bizə qonaq gələsindir. Onda səni də dəvət edəcəyəm. Bu erkəklərdən birini kəsib

nuşucanlıqla kabab çəkib yeyərik.

—İnşallah. Salamətliq olsun.

Dayanacaqda çox da gözləmədi. «İkarus» avtobusuna minəndə tanış bir səs eşitdi:

—Burada yer var.

—...

—Ə, səninlə deyiləm.

—Salam... Elşad deyilsən?

—Hə... Əyləş...

—Şəhərə gedirsən?.. Elə mən də...

Yol boyu söhbətləşdilər, dərdləşdilər. Elşad ondan xeyli gənc olsa da, dünyagörüşlü, demokratik fikirli bir oğlan idi. Ləqəbi də «Təxribatçı» idi. Soruşdu:

—Bəlkə deyəsən, bu ləqəbi sənə nə səbəbdən veriblər?

Gülümsər halda dedi:

—Bu uzun söhbətdi, qardaş.

—Söhbət elə də... Onsuz da yol gedirik. Vaxt öldürmək lazımdı.

Bir an sükutdan sonra o, başına gələn qəribə əhvalatlardan söhbət etməyə başladı:

—Onda universitetin sonuncu kursunda oxuyurdun. Bir gün fasilə vaxtı dəhlizdə gəzinir, söhbət edirdik. Tələbəçilikdi də. Hamı şən, deyib-gülür. Biz də bir dəstə uşaq idik. Birdən-birə bir yeniyetmə oğlan yaxınlaşıb soruşdu: «Bəlkə deyəsiz... Vəli müəllimi görməmişiniz?» Dərhal diləndim: «Hansı Vəli müəllimi soruşursunuz? Əllilik, yoxsa yüzlüyü...» Mənim bu sözlərimə tələbə yoldaşlarım gülüşdülər. Oğlan da gülümsər halda çıxıb getdi. Kimsə pıçıldadı: «Evin yıxılmasın bu yüzlük Vəli müəllimin oğlu idi».

—Dəsgahın olsun.

—Bir andaca qanım qaraldı, pərt olsam da, daha üzə vurmadım. Bildim ki, bu söhbətin bir xatası olacaq. Əslində isə həqiqəti deyirdim. Universitetdə hansı müəllimin neçə manata zaçot, imtahan qiyməti yazdığı çoxlarına məlum idi. Onun da ayaması bu idi: «Yüzlük Vəli müəllim».

—Nə deyirsən.

—Bəli, Vəli müəllim fəlsəfədən dərs deyirdi. Özü də, haqqı, pis müəllim deyildi. Tələbkar, ciddi. Ancaq bütün bu məsələlərə öz fəlsəfi baxışı vardı. Auditoriyaya gələndə qaş-qabağından, ciddiliyindən məlum idi ki, kefi pozulub. İlk əvvəl onu-bunu dindirdi, sual-cavab elədi. Hətta arada hirsələndi də:

— «Yaramazlar... Hələ də bilmirlər ki, fəlsəfə nə deməkdir. Fəlsəfə itin, pişiyin, elə sizin də keçmişinizi, bu gününüzü, gələcəyinizi öyrənən, araşdırən, nəticə hasil etməyi bacaran bir elm sahəsidir...»

—Aslanı yaralamısan da.

Müəllim, beləcə, ağı köpüklənə-köpüklənə danışdıqca çoxları mənə tərəf boylanır, bu qanqaraçılığın səbəbkarı olduğumu bildirmək istəyirdilər. Hətta mənimlə yanaşı əyləşmiş Rəna adlı qız kövrəlmişdi də. Arada mənə tərəf əyilib pıçıldayırdı: «Heç nədən özünü işə salmısan... Səni universitetdən qovmasalar yaxşıdır...» Bu qızın mənə xoş münasibəti vardı.

—Sonra... Sonra nə oldu?

—Müəllim indi də sual-cavaba keçmişdi. Bizi keylikdə, kütlükdə suçlayır, təqsirləndirirdi. Daha dözməyib dilləndim: «Müəllim, elə isə deyin, bilək də... Bəs sizə nə üçün yüzlük Vəli müəllim deyirlər?..»

Heyrətlə soruşdu:

—Sən Allah elə belə soruşdun?

—Hə... Canım üçün... Daha boğaza yığılmışdım axı.

Müəllim əsib-coşmağın yersiz olduğunu görüb, reallığı nəzərə alan bir adam kimi dedi: «Dərsə mane olmayacaq. Axırda qalarsan. Sənin sualına ikilikdə cavab verərəm».

—Bu da cavabın.

—Axıra isə qorxudan qalmaq istəmədim. Fasilə vaxtı aradan çıxmaq istəyirdim ki, təhkidlə məni yanına çağırıb saxladı. Əyləşməyimi tələb elədi. Hədsiz qorxu, həyəcan içində onunla təktəbək, üzbəüz əyləşdim.

Soruşdu ki, neçə ildi bu universitetdə oxuyuram. Dedim ki, beş ildi. Həmin müddətdə məni incidib incitmədiyi ilə maraqlandı. Bu illərdə məndən bir təmənna güdüb-güdmədiyini bilmək istədi. Cavab verdim ki, heç vaxt. Həmişə oxuyub, qiymətimi almışam.

—Hə də...

—Bu an üzümə sille çəkmiş kimi dilləndi: «A vicdansız, bu da bir tərbiyə üsuludu da. Oxumur, öldürməyəcəyəm ki. Heç olmasa maddi tərəfdən bir ziyan çəksin, mən də qəlbən sakitləşim də».

—Düz deyir də.

—O vaxt müəllimin bu fəlsəfəsinin nə qədər ibratəmiz olduğunu kəsdirə bilməsəm də, yamanca təsirlənmiş, qorxmuşdum. Şükür ki, universitetdən qovulmadım. O vaxt belə hərəkətlər bağışlanmırdı. Deməli, nə qədər sərt adam olsa da, insanlığı da varmış. Mənimlə prinsip aparmadı.

Sərdar ondan ayrıldıqdan sonra bir müddət şəhərdə sərbəst gəzib-dolandı. Hətta Tomsonun işlədiyi şirkətdə də oldu. Onu içəri buraxmayanda, əlacsız qalıb ağ parça

üzərində qırmızı rənglə çəkdiyi yaralı iri buynuzlu dağ kəli şəklini çıxarıb əlində tutası oldu. Orada elə beləcə iri hərflərlə yazılmışdı: «İnsafli olun, əcnəbilər!». Bir andaca başına xeyli adam toplaşmışdı. Bu vaxt özünü yetirən şirkət işçisi onu sorğu-suala tutdu:

—Ser...

—...

—Qrajdanin...

—...

—Vətəndaş...

—...

—Bəli, eşidirəm...

—Bu nə hängamədi?

—Tomsonun vurduğu yaralı dağ kəlidir də...

—Tomsonun?! Nə danışırırsınız... O təbiəti sevir...

Bir dovşana da güllə atmaz...

—Bunu özündən soruşun.

Bu vaxt bir şirkət işçisi qaranəfəs özünü çatdırıb dedi:

—Şef pəncərədən baxırdı. Bu cənabı tanıdı. Onu içəri dəvət edir.

—Bax, bu başqa söhbət.

Əlindəki rəsmi səliqə ilə büküb götürərək, həmin cavan qızla içəri keçəndə soruşdu:

—Siz həmin qız – Anya deyilsiniz ki?

Qız pörtmüş halda dilləndi:

—Siz də söz tapmırsınız da. O gün də arxamca düşmüşdünüz. Nə səbəbdən izlədiyimi bilmədim. Lap ürəyim düşmüşdü. Son vaxtlar şirkət işçilərinə qarşı xoşagəlməz hallar olub axı.

—Hə?..

—Bu yerlilər...

—İtə ataram, yada satmaram.

—Sizi başa düşmədim.

—Elə-belə, sözgəlişi dedim. Bəs bu Anya...

—Dedim ki, mənim adım Aynadır.

—Çox qəribədir... Son vaxtlar şəhərdə bütün Anyalar adını dəyişdirib Ayna olub.

—Ola bilməz.

—Belədir... Mənə dedilər...

Tomson onu çox hay-küylə, qonaqpərvərliklə qarşıladı. Hətta görüşəndə əlini də sıxdı:

—Nastoyaşiy... Oxotnik...

—...

—Suda idi... Privet...

—Salam. ..

Əlindəki rəsm onu valeh etmişdi. Hələ də diqqətlə qaya parçaları arasında təsvir etdiyi qonur rəngli nəhəng dağ kəlinə, onun insanı valeh edən boy-buxununa, iri buyuzlarına baxmaqda idi. Hərdən də özünü saxlaya bilmir deyirdi:

—Oçen krasiva... Prelest... Otiçno...

Arada ona xitabən xeyli ingiliscə danışdı. Tərcüməçi sözlərini olduğu kimi təkrar etdi:

—Ser deyir ki, təbiət olmasa mən ölərəm. Şirkətdə işləsəm də, həftədə bir dəfə dağlara tərəf gedəndə, bu heyvanları, o əsrarəngiz mənzərələri görəndə sanki dünyanı mənə verirlər. Siz xoşbəxt millətsiniz ki, dədə-babalığınız belə cənnət bir guşədə məskən salıblar.

Bu an istər-istəməz dilləndi:

—Ona de... Odur ki, ermənilər günümüzü qara ediblər də. Gündə bir bəhanə ilə torpaqlarımızı işğal edirlər. O dilbər güşə – Qarabağ da bizimdir...

Bu an əlində qəlyan olan Tomson gülümsədi. Qız hələ də onun dediklərini tərcümə etsə də, «Qarabağ» sözü eşitməyən oğlan təhkid etməkdə idi:

—Qarabağ barədə də de.

—Dedim də...

—Eşitmədim axı.

—Sənin qulağın ağır eşidir, mən nə edim.

—Yalandır, sən bu barədə heç nə demədin.

Söhbətə Tomson özü qarışmalı oldu:

—Armiyanın... Karabax...

—Hə... hə...

—Jivite spokoyno...

—Biz elə mehriban idik də...

Tomson yenə də uzun-uzadı ingiliscə danışdı. Tərcüməçi onun sözlərini tərcümə etdi:

—Ser deyir ki, bizim də problemlərimiz var. Ancaq ingilis xalqının, dövlətinin siyasəti bizim üçün hər şeydən önəmlidir.

—Bilirəm... İngilis diplomatiyası, xəfiyyəsi... Sizin Şerlok Holms... Onun «Baskervillərin iti» əsəri...

Tomson onun bu sözlərindən qürrələnib şən halda gülümsədi:

—On qramotnıy...

Qız onun dediklərini bir daha tərcümə etməyə başladı:

—Deyir ki, cənab çox savadlı, mütaliəçi yoldaşa oxşayır. İngilis ədəbiyyatı ilə maraqlanır.

—De ki, o isə böyük admiralın adını daşıyır.

—Da... Da... – deyə Tomson ürəkdən gülə-gülə onun üçün qəhvə süzdü.

Nahar çox səmimi şəraitdə keçdi. Tomson onun şərəfinə yaxşı nahar süfrəsi açdırmışdı. Ömründə ilk dəfə lükoru, viskini də orada içmişdi. Bir də gördü ki, stolun altından bir əl ona toxunmaqdadır. Bu Aynanın əli idi. Sərdar ondan soruşdu:

—Sən azərbaycanlısan?

—Bəli...

—İnanmıram...

—Nə üçün?

—İsmətli, namuslu heç bir azərbaycanlı qızı belə hərəkət etməz...

Qız onun bu sözlərinə dodaq büzdü:

—Ostayuşiy... Geri qalmış... Kəççisən də... Şəhər mühitinin qayda-qanunlarını haradan biləcəksən. Biz sivilizovannı adamlarıq.

—Belə tərəqqi, mədəniyyət mənə lazım deyil.

—Axı sən kimsən ey...

Tomson bir anlığa otaqdan çıxanda, qız içdiyi üçün zarafata salıb onu öpdü də. Sərdar onu ehmalca kənar etmək istəyəndə inciyən kimi oldu:

—Minnətin olsun... Çüdak...

—Ehtiyatlı ol... Belə zarafatları xoşlayan deyiləm.

—Öldürəcəksən?

—Həyatda elə məsələlər var ki, qadın, qız üçün ölümdən betər olur.

—Belə hədələrə öyrəncəliyik.

Tomson geri qaydanda qızın pörtdüyünü, xoş münasirətə

sibətlərini görüb Sərdara dedi:

—Xoşun gəlirsə bunu da apar...

—Ay səni... Bu, dilimizi öyrənib ki... Azərbaycanca danışa bilirmiş ki.

Sonra yenə də ingiliscə danışmağa başladı. Qız əlindəki kitabçasına qeydlər edə-edə, hərdən üz-gözüne tökülən qısa vurulmuş saçlarını qaydaya sala-sala onun sözlərini təkrar etməkdə idi:

—Ser deyir ki, cənab onu bağışlasın...

—Cənaba bax da...

—Deyir ki, bu gün onun çox gərgin iş qrafiki var. Qonaqlar gəlib. Səfirlikdə olmalı, sonra da Prezidentlə görüşməlidir... Axşam da ziyafətə... Gülüstan sarayına dəvət olunub. Ola bilsin ki, bir azdan vertalyotla dənizdəki neft yatağına uçacaqlar. Gedirsə ona apara bilər...

—Yox...

—Deyir ki, əgər bizdə işləmək istəyirsə onu işə götürməyə hazırıdır...

—...

—Bir də deyir ki, əlindəki o rəsmi ona satsa minnətdar olar. Lap neçəyə versə almağa hazırıdır. Kabinetindən asacaq. Nəhəng, iri buynuzlu dağ kəlinin vurğudur... Bax, şəkildə kəlin iri buynuzlarını da görür... Ovda vurduğu dağ kəlinin buynuzlarıdır.

Bu sözlərdən sonra Tomsonla necə görüşüb ayrıldığını xatırlamırdı. İçdiyi xarici içkilər onu lap keyləşdirən kimi idi. Başı dumanlı halda Aynanı, qızın şit hərəkətlərini, onun üzünü sıgallamasını, necə çimdikləməsini, öpməsini xatırlayırdı... Bir də Tomsonun ona tərəf uzadılan dollar dəstəsi tutmuş əlini... Şəkili versə də, pulları götürməmiş-

di... Aynanın son anda dediyi sözlər hələ də qulaqlarında səslənməkdə idi: «Al da... Özünü naza qoyma... Bilirsən bunlar ayda nə qədər məvacib alır... Bizimkilərdən neç dəfə çox... Kasıb deyillər ki... Pullarını yığmağa yer axtarırlar... Sən isə ac kasıb... Özünü nə naza çəkmişən... Qürur belə anda insanı quru yerdə qoyur...»

Şirkətdən çıxanda qapı önündə xeyli adamın cəmləşdiyini gördü. İşsizlər ordusu idi. Son vaxtlar əsassız səbəblərdən şirkətdən qovulan, kənarlaşdırılan binəvalar. Biri canfəşanlıqla deyirdi:

—Axı buna mən necə dözeydim? Gözümün qarşısında üçrəngli bayrağımızla döşəmə silirdi. Ona dedim belə etmə, sözümə baxmadı, saymamazlıq elədi, mən də vurdum da o əclafı. İndi məhkəməyə verib, qoy baxsınlar da...

Kimse dilləndi:

—Ay yazıq, sənın nəyin var. Məhkəmələri bilmirsən. Amerikan dolları öz işini görəcək.

Başqa birisi mətləbdən xəbərsiz halda dilləndi:

—Bizim manat artıq dolları üstələməkdədi.

Bir başqası lap üsyankarlıq etdi:

—Ə, dövlət var?! Heyif o əziyyətimizdən. Küçələrdə, meydanlarda yatmaqdan sağlamlığımızı da itirdik. Axırı nə oldu? Yaxşı deyirlər ki, kim qazanar, kim yeyər. Bu da müstəqillik. İşsiz qalmışıq. Cəhənnəm hamısu, bu dolların birdən-birə qüvvədən düşməsi yandırır məni... Mafiyadır da. Bildiyini edir.

Sərdar onlardan ayrıldıktan sonra yaxınlıqda dayanan avtobusa necə mindiyini bilmədi. Kaş tez buradan uzaqlaşsa, bu qanqaraldıcı söhbətləri eşitməyəydi. Hələ də nümayişçilərin əllərində tutduqları plakatlar, orada yazılmış

sözlər gözləri önündən getmirdi: «Rədd olun, yankilər!»
«İngilis şirkətinə yox!.. Tomsona istefa».. Beləcə, əsəbi
insanların dediyi aramsız şüarlar, səslər eşidilməkdə idi:

—İngilis...

—Yox, faşist...

—Gör nə vaxtdan əməkhaqqımız verilmir.

—Hüquqlarımız tapdalanır.

—Bizim bu çinovniklər hara baxır görəsən?

—Seçdiyiniz quru deputatları da.

—Alçaq məmurlar...

Kütlə qəzəbi yaman olur. Sərdar sanki bir hərarət
içində idi. Bütün bunların xoşagəlməz nəticə verə biləcəyindən
istilənirdi. Axı niyə belə olsun? Niyə müstəqilliyimiz
gözdən düşsün? Ağıllı adam bütün bunlara yol verərmidi.
Artıq şirkətə tərəf əsl mənada hücum keçmiş, etiraz edən,
daş-kəsək tullayan o fəhlələrin düşdüyü vəziyyəti də yaxşı
başadüşürdü.

Beləcə fikirlər içində sərnəşinləri ancaq uşaqlar,
cavan qız-gəlinlər olan avtobusda o, necə mürgüləmişdisə,
bir də gözünü açanda özünü şəhərdən xeyli uzaqda gördü.
Saysız-hesabsız neft buruqları, yaşıllıq görünürdü. Bir də
köpüklü dalğalı dənizin lacivərd suları... Soruşdu:

—Biz hara gedirik?

—...

—Toya?..

—...

—Nişana?

—...

—Xınayaxdısına?

Məktəbli uşaqlar hələ də bu hallı əminin bəmərə

sözlərinə gülməkdə idilər. Məlum oldu ki, avtobus məktəbli-ləri Qobustana ekskursiyaya aparır.

Pərtliyini üzə vurmada dedi:

—Hə... Çox yaxşı... Vaxtım var. Mən də orada olmamışam.

Qobustan qoruğunda olanda, ibtidai insanların əl işlərindən xəbər verən bu tarixlər yadigarlarına baxanda öz-özünə gileyənib, deyirdi: «Çox laqeyd, biganəyik... Gör ha... Neçə yaşım var, hələ də mən bura gəlməmişəm».

Uşaqların şən səsləri eşidilirdi:

—Allah-allah, nə böyük qayadı...

—İbtidai insanın şəkilinə bax... Lap çılpaqdı... Saqqallı, tüklü... Sən bunun mağarasına bax...

—Bu da onun ocaq yeri...

—Burada rəqs edirlər...

Bir qədər uzaqda olan dəcəllərdən biri onları səslədi:

—Uşaqlar!.. Tez bura gəlin, tapmışam... Qavaldaşı... — Sonra da əlinə iki daş alıb xoş ritmlərlə qavaldaşı çalmağa başladı:

—Bəh-bəh... Oynayın... Rəqs edin...

—Ver mən də çalım...

—Mən də...

Birdən kimsə çığırdı:

—İlan!

—Ora getməyin, orada ilan var.

—Yox, kərtənkələdi.

—İlandı, öz gözlərimlə gördüm.

—Baxın da, kərtənkələdi.

—Bu başqa, ilan qaçdı.

Həqiqətən də iri bir kərtənkələ nömrələnmiş daşın

yanında dayanıb hələ də onlara baxmaqda idi. Qədim, naxışlı qəbir daşına baxırdı ki, nazənin bir gəlin ona yaxınlaşıb soruşdu:

- Həqiqətən burada ilan var?
- Dedilər... Mən görmədim...
- Qorxuram... Yeganə qızım...
- Siz də müəlliməsiniz?
- Yox... Dedim axı... Qızımın gəlmişəm. Onun üçün...
- Həyəcanlanmayın...
- Canım, həyəcanlanmaq nədi, mən qorxuram...

Onların münasibəti, söhbəti tutmuşdu. Qaya rəsmlərinə birgə baxırdılar. Hətta arada muzeyə də baş çəkirdilər. Burada o illərin mənzərəsi yaradılmışdı. İçəri otaqda bələdçi oğlan kompüterdə nə isə yazmaqda idi. Hənirti eşidib onların yanına gəldi, oranı videoya çəkmək istəyən oğlana:

- Burada olmaz, – dedi.
- Axı nə üçün?
- Olmaz da. Qorunur.

Onlar dövrə vuraraq muzeyin içindəki bütün eksponatlarla heyranlıqla baxmaqda idilər. Biri soruşdu:

- Qoruqda bütün daşlar nömrələnib?
- Hamısı yox.
- Əsas iri qaya daşları?
- Bəli...
- Bir az ətraflı məlumat verin də...
- Verim də...

Bələdçi oğlan xeyli müddət qoruğun bu günündən, keçmişindən danışdı. Onlar özləri də əncir ağaclarının arasından keçib, uzun, bir tayı qırılmış dəmir nərdivanla lap yuxarı qalxasılı oldular. Artıq məktəbli uşaqlar çoxdan ora-

dan qalxıb getmiş, yuxarıdan səsləri gəlirdi.

Onunla yol yoldaşı olan bu Aliyə adlı gənc qadın pıçıldadı:

—Mən oradan qalxa bilmərəm, qorxuram...

—Kömək edərəm...

Artıq külək qalxmışdı. Yuxarı qalxdıqca gəlinin saçları onun üz-gözüne toxunur, bəzən də ona sığınırdı. Bu səbəbdən xeyli hərarətlənmişdi. Külək bir də güclü əsəndə onun yarım açıq düymələri olan xalata bir qədər də yuxarı qalxdı. Ona elə gəldi ki, gəlinin əynində alt paltarı yoxdu. İstər istəməz pıçıldadı:

—Siz çimərliyə gəlmişdiniz?

—Hə, hava xoşdu...

Artıq gəlin özü də hissə qapılan kimi idi. Ona sığınmış halda təkrar etməkdə idi:

—Mən qorxuram axı...

—Qorxmayın...

—Ərim rəhmətlik...

—Onun sağlığında da belə açıq-saçıq gəzib dolanırdınız?

—O müasir adam idi. Sağlığında məni haralara aparmayıb... Günümüz səfərlərdə keçərdi.

Sərdara bir anlıq elə gəldi ki, bu gəlini haradasa görmüşdü:

—Sənin adın... Ayna deyilsən ki?

—Mənim adım Aliyədir.

—Erməni qızısan?..

—Bu nə sözdür?

—Erməni qızları...

Gənc qadın nərdivanı qalxa-qalxa ona elə sığınmışdı

ki, onun nə fikirdə olduğunu, nə istədiyini kəsdirə bilmədi. Yuxarı qalxandan sonra isə taqətsiz halda uzandı. Sərdarı özünə tərəf sıxdı...

—Məni, əzizlə, oxşa... Öp... – deyə pıçıldadı.

—Axı bura ictimai yerdə...

—Heç kim yoxdu... Sən işində ol...

Bir azdan qadından uzaqlaşib getmək istəyəndə yuxarıda gördüyü mənzərə lap qanını qaraltdı. Demə, burada nə vaxtdansa karxana varmış. Qızıldan qiymətli, tarixlər yadigarı bu daşları kəsib-doğrayırlarmış. Acı təəssüfünü bildirəndə, gəlinin hiddətli səsini eşitdi:

—Yoxsa bunu da ermənilər edib?

—Özümüzdən olan baltalar...

O, bic-bic gülümsədi:

—Sənin də baltan kəsərli imiş ha... Hələ də özümə gəlməmişəm...

Bir azdan qadından ayrıldı. Xəcalət içində idi. Hələ də özünə gələ bilmirdi. Onun bu zəifliyinə nə səbəb olmuşdu? Heç özü də bilmirdi. Bu gəлиндə əsl mənada iblis sehri, qüvvəsi vardı. Sağollaşib, iti addımlarla ondan uzaqlaşdı. Xeyli müddət tək-tənha qayalıqlar arasında gəzindi. Arada qulağına səs gəldi. Əvvəl elə bildi ki, tısbağalar cütləşir. Bir dəfə beləsinin şahidi olmuşdu. Sonra gördü ki, kimsə onu görüb aradan çıxdı. Qəribə idi. Bu kim ola bilərdi. Ora yaxınlaşanda qaya daşında xaça oxşar bir işarə görsə də, ağına bir şey gəlmədi. Ona elə gəldi ki, heç burada adam olmayıb, sadəcə olaraq onu hal aparıb. Ola bilsin ki, bu da qaya daşına nömrə yazmaq istəyən ustanın yarımçıq əl işidir.

Geriyə qayıdanda Aliyəni iri bir qaya daşı üstündə

uzanmış gördü. Elə bil ki, onu görcək nə isə gizlətdi. Özünü də çox soyuq qarşıladi. Doğrusu onun bu hərəkətindən pis olsa da, üzə vurmadı. Bəlkə həqiqətən də soyuqlamış, xəstələnmişdi. Hava çox dəyişkən idi. Gah gün çıxır, gah da göydə topa-topa qara buludlar cövlan edib günəşin qabağını tuturdu.

—Deyəsən yağış yağacaq.

—Hə...

—Atır indidən...

—Uşaqlar tez gəlsəydi yığışb gedərdik. Məni yamanca sıxacaladın...

Avtobus işə düşüncə, uşaqlar oraya toplanınca qadın hələ də hərəkətsiz halda uzanmış vəziyyətdə idi. Birdən qəflətən yerindən qalxaraq onun əlindən tutaraq səsləndi:

—Getdik.

—Yox... Mən qalırım...

—Özünü naza çəkmə... Yenə qulluğunda duracağam...

Aliyənin bu hərəkətləri onu həddən ziyadə şübhəyə saldı. Avtobusun yanına getsə, minmə də, son anda yerə düşə bildi:

—Siz gedin... Mən qalacağam...

—...

Aliyə udqunsa da, dillənə bilmədi. Sərdar şübhə içində geri qayıdanda gözlərinə inanmadı. İri, nəhəng qaya daşının üstə bir xaç şəklili oyulmuşdu. Əsl erməni xaçına oxşayırdı. Qeyri-iradi pıçıldadı:

—Ay səni, axçı... Mən dedim də... Elə şübhələnməmişdim... Yaxınlığı da səbəbsiz deyilmiş... Elə buna görə imiş... Əvvəl hiss etməmişdim... Bəlkə də ona elə gəlib ki, əvvəl də bu işlə məşğul olandan onu görmüşəm...

X FƏSİL

ÇİĞİRTİ SƏSİ

Ev sahibi Bəxtiyar kişi imkanlı adam idi. Uzun müddət ticarətdə işləmişdi. Özünün deməsinə görə Sovet hökuməti dağılanda, təzə pullar dövriyyəyə buraxılanda neçə milyon pulu vardı. Bu imkandan da istifadə edib yaxşı ev-eşik tikdirmişdi. İndi onun əsl mənada açılışı idi. Haqqı, özü bu işlərə çox da gedən, qol qoyan adam deyildi. Elə arvad-uşaq sözüne baxıb evdə şadyanalıq təşkil etmişdi. Çağırılan adamların tərkibi müxtəlif olsa da, Fətinin gəlməsini kişi istəmirdi. Söz-söhbətini bilən deyildi. Həyat yoldaşı Gülarə hey təhkid etdi:

—A kişi, elə bil ki, bir kasa xörəyi itə atmısan. Qoy gəlsin də, əmi nəvəsidi.

—Nə deyirəm ki... Belə təhkid edirsən, qoy gəlsin. Ancaq heç məclisə buraxılası yetim deyil. O gün görürsən nə deyir... Deyir ki, elə bizim qanımızı sovuranlardan biri də sən olmusan.

—Demokratdı da...

—Təpəsinə dəysin onun damokratlığı. De ki, gözü götürmür, qəlbi qaradır. Heç bilirsənmi Sərdarla arasında nə kimi hängəmə qopub.

—Təqsir hamısı onun arvadındadı. Yelbeyinlik eləyir.

—Arvadla artıq boşanıblar.

Axşam saat altı radələrində hamı məclisə cəm olmuşdu. Fəti lap əvvəldən gəldiyi üçün məclisin yuxarı başında əyləşmişdi. Hörmətli adamlar gəldikcə o yerini dəyişəsi oldu. Elə çox vaxt da ev sahibinin ciddi nəzərləri ilə qarşılaşdığı üçün, onun təhkidi ilə:

—Ay Fəti, yerini bil də. Bir az bəri əyləş.

—Baş üstə, otur deyirsən, oturma da. Dünya dağılmayacaq ki.

Əslində isə son anlarda lap dilxor oldu:

—Ə, yer-yerdi də, əli biletli gəlməyib ki, bunlar. Məclisin nə aşağısı-yuxarısı?

—Sən onu demə. Qonaq qonaqdı.

Fəti bir-iki yüz içəndən sonra lap meydan sulayır, deyirdi:

—Ə, mənə də bir söz verin də.

Məclisin aparıcısı Xeyrulla kişi hey onu sakitləşdirməkdə idi:

—Ay Fəti, daha bu olmadı da. Sən ev sahibinə yaxın adamsan. Sonra da danışa bilərsən. Qoy qonaqlara söz verək. Bir də ki, daha hörmətli adamlara elə məclisin axırında söz verirlər.

—Hə...

—Heç bu yığıncaqlarda, icaslarda olmamısan?

Fəti isə molla İbadı görcək çox şeylər yadına düşdü. Onu yas məclisində çağırması, bir xanımla görüşdürməsi...

Bir yandan da məclisdə Əminə iştirak edirdi. Onun yanında özünü göstərmək istəyirdi. Birdən qəflətən yerindən qalxaraq dilləndi:

—Hazarat...

—Hə, söz sənindir, – deyə tamada dilləndi.

—Nəhayət ki, mən də bu şərəfə nail oldum... —
Gülümsədi, çəçədi, asqırdı. – İçək bunu elə bu qohum-qər-
deşin, dostların, yaxınların-uzaqların, gəlmələrin-qaçqın-
ların, köçkünlərin, didərginlərin, yerazların sağlığına.

Kimşə pıçıldadı:

—Kiçik torpaqdan olanlar qaldı axı...

Fəti əsl böyüklük nümayiş etdirmək istəyirmiş kimi dedi:

—Səhvin var, qədəş. Onlar kiçik torpaq yox, böyük torpağın övladlarıdır. Bu boyda varidatı idarə etmək sənə asanmı gəlir. Eşq olsun yaxşı oğullara...

—Bacılara da...

—Söz güləşdirmə, qədəş, xətrimə dəyirsən ha, mənim necə bir cəyil olmağımı bu teretoriyada yaxşı bilirlər. Nolsun ki, son vaxtlar əlim aşağıdı, dostu-tanışı itirmişəm, bankrot olmuşam, müflisləşmişəm, ancaq kişi adamam. Öz mənlüyümü, bütövlüyümü itirməmişəm. Arvad dedi ki, ayrılmaq istəyirəm. Dedim ki, get yaşa, özün üçün kef elə...

Bu sözləri eşitcək məclisdə bir uğultu-pıçiltı, gülüş, narazılıq səsləri eşidildi. Kimşə yenə dedi:

—Bu olmadı da...

—Sakit.

—Molçat! – deyə Fəti qəflətən cibindən polis işləyəndə istifadə etdiyi sivistokunu çıxarıb işə saldı: —
Dürr... Dürr... Dürr...

Onun bu hərəkətinə məclisdəkilər uğunub getdilər. Şənlik daha da artdı. Fəti bu münasibətdən fərəhlənmiş halda dedi:

—Bir dəfə məni yolda QAI maşınla saxladı. Bunu çıxarıb göstərərək dedim ki, qədəş, neçə il polisdə işlədim,

axırda mənə qalan bu oldu. Aqlını başına yığ, pulum-zadım yoxdur... Bu sözləri demiş oldum, polis zabiti elə kövrəldi ki... Anamın goru haqqı, lap gözləri yaşardı. Ağladı da. Dedi ki, elə axtarsan mən də bu vəziyyətdəyəm, pensiyadayam. Əlim aşağı olduğu üçün, formanı geyinib yola çıxmışam, burada dayanmışam...

—İşə bax da... Oyunun olsun. Nə demisən.

Sərdar sabiq bacanağının bu hərəkətlərinə lap xəcalət çəkirdi. Bir istədi ki, ona ağır bir çöz desin, əyləşməsini təhkid etsin. Lakin məclisdə ağsaqqalların olduğunu görüb susdu. Fəti indi də molla İbadə sataşmaqda idi:

—Hə... Nolsun ki, yemə-içmə, otur orada... bax bizə... Səni görəndə lap Məşədi İbad yadıma düşür. «O olmasın, bu olsun»dakı kimi. Cavan qıza göz dikən lotu...

Bu sözlərdən sonra bir andaca məclisdə qanqaraçılıq yarandı. Əslində isə həmin söhbət belə olmuşdu. Şəhərdə olan yas məclislərinin birində molla İbadə cavan bir xanım çağırırdı. Xanım da nə xanım. Atmaralının biri imiş. Gözəl-göyçək, boylu-buxunlu, yarlı-yaraşlıq, ətirli-pudralı... Molla ona yaxınlaşanda deyir: «Eşidirəm sizi...» Bu nazənin xanım da onun ölülərinə yasin oxumaq üçün onlara buyurmasını xahiş edir. Hətta artıqlaması ilə haqqını ödəyəcəyini işarə edir. Əvvəlcədən mollaya zəhməthaqqı da verir. Bu sövdədən heyrətlənmiş molla deyilən vaxtda vəd olunan yerdə olub, qızın «09»-u ilə onlara gedəsi olur. Bütün bunları müşahidə edən Fəti lap odsuz-alovsuz yanıb-yaxılır, odlanır: «Mollaya bax da... Kefə baxacaq...» Sonradan eşidir ki, onun dedikləri həqiqət olub.

Demə, əslində də bu bir kələk imiş. Yas məclislərində dəqiqəbaşı dua verən, salavat çevirən, hərdən də

tez-tez «Ya Məhəmməd, ya Əli» deyə bir cəldliklə yerindən qalxıb məclis iştirakçılarının başına min oyun açan mollaı imkanlı dostlar yamanca tələyə salıbmışlar. Yüz dollardan keçib həmin xanımı bu işə vadar edibmişlər.

Sonradan molla İbad söhbət edirmiş ki, mən ondan soruşdum, ay qız, burada molla qəhətliyi idi, mənə niyə seçdin? Dedi ki, sənə «Quran» oxumağın, avazın çox xoşuma gəlir. Evə girəndə, yasin oxumaq istəyəndə isə dedi, bunu öz ölülərin üçün oxuyarsan, mənim ölüm-zadım yoxdu, səndən xoşum gəlir, istədim bir yerdə olaq...

Gözəl şəraitli, imkanlı bir evdə nazənin xanımınla bir yerdə qalan molla elə bilir ki, lap cənnətdədir. Hansısa mələyin qayğısını, nəvazişini hiss edir.

Fəti sözüne davam edərək udquna-udquna dedi:

—Siz bunun işdəklərini bilirsiniz... Bir dəfə də rəisimin qaynanasının yerində... Hüzür məclisində olanda lotular yamanca oyun çıxartdılar... Əvvəl dostumuz, adını deməyəcəyəm, sonra da başqaları o kağızdan... Göy yarpaqlardan... Yüz dollardan verməyə başladılar ki, onların da ölüsünə dua oxusun bu qədəşimiz... Sonra da yolda, yeyib-içəndə pullarının çoxunu əlindən tutub aldılar. Bu qayda ilə nə az-nə çox, düz doqquz yüz dollar pul yığmışdıq... Avam camaatdı da... İndi də ticarətdə belədi... Malın getmir... Bir-iki adam cəmləşdir... Süni şərait yarat... Xeyli qabağa düşəcəksən... Elə mənim bu qohumum... Bu yolla yığmayıb bu varidatı... Yoxsa belə ev-eşik tikdirə bilərdi...

—Sakit...

—Yoxsa, yalan deyirəm... Neyləyir bu qədər otaqları... Elə bil ki, futbol meydançasıdır...Müsəlmanın ağılı yoxdu da... Belə başlayır, tamamlaya bilmir... Ömrü boyu

elə ev tikir... Sonra da bu... Bu turbaları görürsüz də...
Hamısı oğurluqdu...

Səslər eşidildi:

—Qurtar da...

—Bəsdir danışdığın...

—Heyvərə...

Ev sahibi özündən çıxmışdı:

—Yediyimizi-içdiyimizi zəhər elədi də.

—Ayıbdır axı.

—Əyləş də.

Fəti isə indi də evin xanımına üz tutub deyirdi:

—Əmdostu, niyə kövrəlmisən? Bu evi tikəndə, ucal-
danda nəzərə alaydınız bunları. Sözü düzünü deyəndə acı
olur da. Düz sözümdü, bu turbalarda radiasiya var... Sənin
xəstəliyin, özünə gəlməməyin, günü-gündən geri getməyin
də, bəlkə, elə bundandı.

Molla İbad daha dözmədi:

—Ə, sakit edə bilmirsiniz bu haramzadəni?!

—Vələduznanı!

—Qovun getsin də!

—Rədd eləyin!..

Əminə bu sözləri eşitməmək üçün çoxdan qonşu
otağa keçmişdi. Sərdar öz-özünə deyinə-deyinə başını
aşağı salmışdı. Nərinə gileylənirdi:

—Külü qoyum kişi başına. Bu da deyir ki, kişiyəm.

Evin sahibi Bəxtiyar kişi hələ də gileylənməkdə idi:

—Bir yana baxanda lap yaxşı eləyir. Mən çox dedim
ki, ay arvad, sənin bu əminəvəsin məclis adamı deyil,
sözümə baxmadı da.

Fəti səndələyə-səndələyə, stollara toxuna-toxuna

otaqdan çıxacaqda dedi:

—Ə, kefli İsgəndərin vaxtında qiymətini kim verib ki, mənim də qiymətimi versinlər. Gic müsəlmanlar... Sözün düzün demək həmişə acı olub da... Adamın pulu çox olanda elə bildiyini edər?.. Buruqlarda, yerin altında da turba qalmayıb daha...

Gülərə arvadın ürəyinə indidən xal düşmüşdü, ağır bir narahatlıq içində idi, ağlamsınırdı:

—Deyirəm ki, elə bəlkə bu yetim düz deyir... Elə doğrudan da bu turbalarda nəşə var... O gün televizorda da dedilər axı...

—İrandan gələn lampalar barədə?.

—Elə turbalarda da radiasiya olduğunu dedilər.

Beləcə, söz-söhbətini bilməyənlər də bu müzakirəyə qoşuldu. O gecəsi məclis xeyli uzansa da, daha çox Fətinin bu söz-söhbəti, yersiz hərəkətləri ilə yadda qaldı.

Sərdar həmin axşam gecədən xeyli keçmiş evə gəlsə də, bir o qədər də yata bilmədi. Səhər tezdən təmiz hava almaq üçün küçəyə çıxmışdı ki, Əminənin səsinə eşitdi:

—Sabahın xeyir.

—Aqibətin xeyir.

Əminə xallı şuba əynində, hara isə gedirdi. Kədərli bir səslə dilləndi:

—Axşam gördün də... Bu əclaf biabır etdi bizi.

—Daha sənlik nə var ki... Ayrılmamısınız?..

—Hər halda, uşaqlarımın atasıdır.

—Onu düz deyirsən... Ancaq belə atadan heç olmaz

ha...

—Nə edək... Bəxtəvər yarıyanların başına. Biz ki yarımadiq.

—Niyə?.. Bəs deyirlər ki, o gün sənə banan alıb gətirib.

—Təpəsinə dəysin. Uşaqlar üçün alıb gətirmişdi.

Bu banan söhbətinin də qəribə bir tarixçəsi vardı. Fətini yaxından tanımayan birisi onunla sövdələşir. Mer-meyvəni tökür onların qapısına. Yeşik-yeşik. Hətta bu qədəşin gəlişi münasibətilə lap iri bir qoç kəsəsi olurlar. Yüz-yüz içdikcə, yağlı quzu ətindən çəkilən isti kababı dişinə çədikcə bu cavan biznesmen ağzı köpüklənə-köpüklənə danışmış:

—Qədəş, sənə şərait yaradıram da. Sat, həm özün dolan, həm də mən...

Beləcə, şəhərdən maşın-maşın mer-meyvə yeşikləri Fətinin yenicə tikdirdiyi mağazaya gətirilməkdə, satılmaqda idi. Çoxunu da elə borca verərdi. Kənddə kim idi mer-meyvəyə bir o qədər tamah salan. Özlərinin həyatında ondan da yaxşı mer-meyvə ağacları, məhsulu vardı. Burada əsasən subtropik bitkilərdən olan məhsullar – limon, portağal, mandarin pula gedirdi. Bir də xaricdən gətirilənlər – banan, ananas, kivi...

—Onun başına yığışanların səs-küyü eşidilirdi:

—Ə, bu nə turşdu...

—Sən borca ver, pulum yoxdu.

—Mənə də... Pensiyanı alanda verərəm.

Bu səbəbdən Fəti lap borca düşmüş, özü demişkən, əsl mənada bankrot olmuş, müflisləşmişdi. Tez-tez qapısını döyən mal sahibinə əlacsızlıqdan hinduşka, daha sonra çolpa kəsəsi oldu. Bu zalım oğlu haqq-hesabını qəpiyinə kimi edirdi, özü də yeyimcilin biri idi. Gələn kimi üz vururdu ki, bir şey hazırlasınlar. Bu səbəbdən gileyənən Fətiyə

Qədir müəllim lap açıq demişdi:

—Ay yetim... Bu sənin işin deyil axı. Ona-buna atmaq deyil. Ticarət işini hər adam bacarmaz. Ticarətçinin sən kimi yeyən ağızı, verən əli oldu, heç nə. Ticarətçi gerek haqq-hesabını bilə, bir az möhkəm ola. Sonra da, bilmək istəsən, bu şəhər adamları ömrü boyu həmişə kənd adamlarını aldadıblar da.

—Onu düz deyirsən... Görürəm də... Bu borc siyahısına baxıram, gözüm qaralır... Bunları mən nə vaxtadək yığıb toplayacağam. Bu zalım oğlu da elə hey deyir ki, ver. Axırı o gün dana-dunanı aparıb satmışam.

—Ağlıyır seyrəkliyindən bax özünü beləcə bəlaya salmısan.

Əminə o gün toya gedirdi. Kənddən çıxana kimi Fəti onu nəzərləri ilə izləmişdi. Hətta Sərdarla söhbətinin də şahidi olub, öz-özünə donquldanmışdı: «Bu əclaf baxa-baxa evimi dağıtdı da... İndi də şuba alıb verib... Ya ona verər Allah, ya mənə... Axırına çıxacağam bunun...»

Əminə o gün qonşu kənddə toyda eşitdiklərinə o qədər heyrətlənmişdi ki... Xüsusilə kiçik yaşlı uşağın nəzarətsizlik üzündən soyuducuya girib ağızını bağlamasından... Ev sahiblərinin onu səs-küylə axtarmasından... Qonşuların narahatlığından... Demə, yazıq uşaq bu vaxt soyuducuda donub ölübmüş. İndi o Nərminənin yanında qalan uşaqları üçün elə narahat idi ki. Hətta evə zəng çalası oldu:

—Nəriş, sənsən?

—Hə...

—Uşaqlar evdədi.

—Bu nə sözdü.

—Çağır onları.

Onlarla bir-bir danışası oldu:

—Toppuş, ana qurban, evdə ol. İndi gəlirəm.

Oğlunun əsl adı Elvin idi. Toppuş bir uşaq olduğu üçün onu bu adla çağırırdılar. Özü isə «Mənim adım Toppuşdur» deyirdi. Sonra Fəxriyyə ilə danışdı:

—Fəxri, mama qurban, qardaşından muğayat ol.

—Hə... Atam gəlmişdi...

—...

—Ananas gətirmişdi.

—Başına dəysin... Aldın?..

—Almırdım, güclə verdi...

—Yaxşı... İndi gəlirəm...

Əminə toya bir dəstə qadınla getsə də, bir andaca halı dəyişdi, tək-tənha geri qayıdası oldu. Heç əməlli-başlı yeməmişdi də.

Dayanacaqda xeyli gözləsə də, maşın yox idi. Piya-da gedəsi oldu. Darıxırdı. Fətini görseydi abırını bükəcəkdı. Ona neçə dəfə tapşırmışdı ki, onun tərəfə keçməsin, uşaqlarla işi yoxdu.

El yolundan çıxıb, kəsə, meşə tərəfdən kəndə gələsi oldu. Bu ciğır qorxulu olsa da, əlverişli idi. Yolu xeyli qısaldırdı. Bir-iki göbələk yığıcı oldu. Sonra da quru odunlar... Qoyub getmək istəmirdi. Evin xanımı olmaq belədi də. Xüsusilə kənddə gerek əlinə keçəni gətirəsən. O qədər qayğılar var ki...

—Fır...

Bu səsə birdən diksinən kimi olsa da, nə qədər ətrafa baxsa da gözüne bir şey dəymədi. Bəlkə o ilandı, fısıldayırdı... Axı bu yerlərdə nəhəng, qıllı, buynuzlu əjdahanın olduğunu deyirlər.

—Fır... fır...

Yox, bu ilan deyildi. İndi bu dəhşətli fısıltı lap yaxınlıqdan gəldi. Sanki meşənin sıx yeri ilə gələn vəhşi onu izləməkdə, sıx kolların arası ilə tullana-tullana gəlməkdə idi. İndi səsi lap yaxınlıqdan eşidilirdi:

—Fır... fır... fır...

Əminə bu dəhşətli səsdən, fısıltıdan vahimələnmiş halda meşənin içi ilə ala qararıqlıqda kəndə tərəf qaçmağa başladı... Bir andaca arxadan ona çırpılan zərbədən yere yıxıldı... Sonra yerindən qalxıb qaçmağa başladı. Tərs kimi aldığı ağır zərbədən səsi də çıxmırdı, zarıyır, inildəyirdi:

—Aa...

Onun başına toplaşanlar hələ də onu sakitləşdirə bilmirdi, qadın dəhşətli bir əzab içində yerində qovrulmaqda, çırpınmaqda idi:

—Aaa...

O, çox çəkmədi ki, dünyasını dəyişdi. Bu an qalxan güclü külək, qapı-pəncərələrin çırpılması hamını diksindirdi. Kimsə pıçıldadı:

—Ruh bədənədən çıxanda həmişə belə olur.

Bu ağır hadisədən, vahimədən təsirlənmiş Xədicə arvad onlara acı bir hekayət danışdı:

—Bacım öləndə... Nəvəm dedi ki, nənə öləcək... İnanmadıq. Uşağa acıqlandıq. Bacım tezliklə xəstə yatağına düşdü. O, yatmışdı, ağır xəstə idi. Biz onu narahat etməmək üçün qonşu otağa yığışmışdıq. Yenə də nəvəmin narahat səsinə, pıçılısını eşitdik:

—Nənə öldü...

Qonşu otağa keçəndə gözlərimizə inanmadıq. Bacım həqiqətən də ölmüşdü.

Bu an Nərminenin gəlişi, onun ağlar səsi həyətbacanı başına götürdü:

—Can bacı!.. Bu əziz dünyada bir gün görməyən, yazıq bacım, sənə kim qıydı... Bu o əclafın işi olacaq... Onu hədələyirdi... Öz qulaqlarımla eşitmişəm...

Uşaqların özlərini analarının cənazəst üstə atması səhnəsi çox ağırlı, dözülməz idi. Bu acı mənzərəyə oradakıların hamısı kövrəlib ağlayırdı:

—Yaxşı, ürəyimi parçalama.

—Can bala...

—Anan ölməsin, bala.

Qadın mollası Xeyransa onu lap ürəkdən oxşayıb ağlayırdı:

—Vaxsey, şaxsey... Burda bir gəlin ölüb... Körpələri südsüz qalıb... Burda bir xanım ölüb... Tifilləri yetim qalıb... Burada bir ana ölüb... Balaları başsız qalıb...

Ara sakitləşəndə molla xanım da qəmli bir hekayət danışdı:

—Taleydi də... Taleyin hökmündən qaçmaq olmaz. Birisini tanıyıram. Söhbət edirdi. Qonşuları pis yuxu görüb, həmin gün işə getmir. Eləcə divanda uzanıb fikrə gedibmiş. Evin xanımı da onunla söhbət edə-edə şifonerin, servantın üstünü təmizləyirmiş. Birdən iri xurustal vaza oradan düşür elə düz kişinin başına. Yazıq kişinin bir andaca başı partlayır, al-qan içində, çırpına-çırpına qalır. Heç həkimə də çatdıra bilmirlər. Yoldaca dünyasını dəyişir.

—İşə bax da.

—Bəlkə də işə getsəydi heç nə olmazdı.

—Nə deyim... Yaxşısını Allah bilir.

—Şükür onun kəramətinə.

—Böyük Allah həm özü yaradır, yaşadır, həm də aparır da.

—Özü də daha çox yaxşıları.

—Əlbəttə ki... Meşəyə girən düz ağacı kəsmir?

Sonra onlardan bir başqası daha yaddaqalan bir əhvalat danışdı:

—Birisi Əzrayılı yuxusunda görür. Axırı əlacsız qalıb bir gəmidə gizlənərək, oradan uzaqlaşır, uzaq səfərə gedəsi olur. Dəryanın ortasında gəmidə Əzrayılı görəndə lap mat-məəttəl qalıb soruşur ki, burada olduğumu haradan bildin? Əzrayıl cavab verir ki, onları bu gəmiyə yığıb toplayana kimi Allah bilir ki, nələr çəkmişəm. Hamısını bir yerdə də dəryaya qərq edəcəkdir.

Fəti bu ağır faciəni eşidib gəlmişdi. Özü də dəm idi. Nərminə onu qapıdan qovmaq istəyirdi:

—Rədd ol buradan! Sən sərxoşsan. Alçaq... Bu vəziyyətdə bunun bura gəlməsinə bir baxın da.

—Ağz...

—Rədd ol dedim sənə...

—Mən... Mən kişiyəm...

—Kişiyə bir bax...

—Son anda öz borcumu yerinə yetirməliyəm... Onu öpməliyəm...

—Rədd ol dedim! Alçaq, əclaf köpəkoğlu! Onu ele sən, insana yaraşmayan hərəkətlərin öldürdü. Bacım həmişə sənə yerinə xəcalət çəkərdi...

—Axı mən nə etmişəm ey?! Bu nə sözlərdi?.. Nolsun ki, məhkəmə qaydasında ayrılmışıq, boşanmışıq... Onu mən yox, bir paçka «şirvana» tamah salan hakim başdan çıxartdı, boşanma baş tutdu. Kimin evində söz-söhbət

olmur ki... Mən bilirəm... Bilirəm onu kim öldürüb... Səhər tezdən onu özüm gördüm... Onu əyri yola çəkəndə...

Bu vaxt orada olan Sərdar onun bu sözlərinə dözməyib onu kənara itələdi:

—Ə, sakit ol, sus! Ayıbdı sənə...

—Düz söz... Soğan acı olur da... Yeməmişən, niyə göynəyirsən?..

—Alçaq... Rədd ol buradan...

—Öz evimdən... Həyətimdən məni qovursunuz?..

Sərdar həmişə Əminəni yasalamış, ailəsini dağıtmasını ona tövsiyyə etmişdi. İki uşağı vardı. Ancaq di gəl ki, Fəti özünə yığışmır, hərəkətlərinə fikir vermirdi də. Xüsusilə meşə idarəsində olub, söz-söhbət yaradandan sonra. Guya ki, orada xidmətçi işləyən həyat yoldaşını müdirlə bir otaqda tutubmuş. Qadın and-aman edirdi ki, həmin gün otağı təmizləyəndə şəhərə yola düşən müdir seyfdən sənədləri götürürdü. Ona elə gəlib ki, səhər tezdən onlar münasibətdədilər.

Bir də Əminə onda ona söhbət etmişdi ki, daha dözə bilmir. Ondan iyrenir. Həddin ziyadə samaqon içən kefli Fətinin həmin axşam, gecədən xeyli sonra gəlib it damında, itlə birlikdə yatması, oranı da qusub-bulaması... Onun ögümesi səsinə ayılıb, evdən çıxanda onu bu vəziyyətdə görmüşdü... İt üz-gözünü yalayır... Əsl mənada iyrenmiş, çiyinmişdi ondan. Üst-başı itin zir-zibilinə batmış halda evə tərəf gələndə çığırmış, rədd eləmişdi onu. Və qəti qərarlaşdırmışdı: «Necə olursa-olsun bu əclafdan birdəfəlik qurtarmaq, boşanmaq...» Bir tərəfdən də evdəki əşyalar, qızilları bir-bir yoxa çıxırdı. Maqnitofon elə getdi, qızıl üzüyü elə getdi... Özü də yüz bəhanələr, yalanlar ilə...

XI FƏSL

QANADSIZ QUŞ

—Onsuz da Allah məni qarğıyıb da... Qanadsız bir quşam da...

Bu səs Sərdara tanış gəldi. Bir anlıq ayaq saxladı. Həmin xala idi. Lakin pasport-masa rəisinin onun sözlərinə gülməsi ona toxunan kimi oldu. O hələ də öz-özünə gülməkdə, donquldamaqda idi:

—Sözə bax da... Qanadsız quşam... Quşam mən...

İstər-istəməz onu acılayası oldu:

—Ay nadan, sən onu haradan başa düşəcəksən. O qadın Qarabağ döyüşçüsünün, şəhidinin anasıdır. Oğlanları sən kimi vaxtında orda-burda qaçıb gizlənməyiblər. Vətən yolunda döyüşüb, can qoyublar.

Kapitan onun bu sözlərinə duruxan kimi olub, kəkələdi:

—Bir de görək, sən kimsən? Səndən soruşan varmı ki, ayın neçəsidir?..

—Yekə kişisən...

—Yekə kişi oldum, balaca kişi oldum...

Səs-küyə bir neçə polis nəfəri gəldi. Onu rəisin yanına aparası oldular. Kapitan arxasınca hələ də gileylənməkdə idi:

—Yekəbaş, danqaz...

—Öküz özünsən, əclaf. Sənin kimilərini yaxşı tanıyıram. Sənin gərək danışmağa dilin olmasın. Bütün erməni qızlarına azərbaycanlı adı ilə pasport, şəxsiyyət vəsiqəsi vermişən.

Pasport-masa rəisi istilənmiş halda bozardı, onun üstə çımxırdı:

—Bu nə danışır, ələ... Bunun ağzından qan iyi gəlir.

—Yox, süd qoxusu... Nə içərsən...

—Ə, vallah sənin ağlın yoxdu.

—Elə görürük ağıllı kimdi. Şəhid anasını lağ edənə, mənim pasport-masa rəisimə bax. Anyaları, axçiləri Ayna kimi qeydiyyatata salan, şəxsiyyət vəsiqəsi verən əclaf...

—Söyüş söymə. Səni məhkəməyə verərəm. Böhtan atdığını sübut edərdəm sənə...

—Ver... Sübut elə...

Tərs kimi həmin xala polis rəisinin də yanında idi. Burada da eyni sözləri deməkdə, təkrar etməkdə idi:

—Mən yazığın indi nəyi var ki. Qanadları sınımış bir quşam da... Uça bilmirəm.

—Nəsən?! – Yekəpər qımışdı.

—Qanadsız quşam...

—Sözə bax da... Quşam...

Qadın qapıdan çıxar-çıxmaz dilləndi:

—Yaxşı... Get-get... Sənin işinlə əməliyyat müvəkili məşğul olar. — Sonra ona xitabən dedi:

—Mayor, sən ki, bu sahədə bişmiş mütəxəssissən. Dul arvadların loğmanı... — Rəis özü də öz sözlərinə güləsi oldu: – Bunun da bir işinə bax, müalicəsi ilə məşğul ol.

—Ay rəis, mən həkiməm? — deyə əməliyyat müvəkili ərkyana soruşdu.

—Yaxşı-yaxşı, ağ eləmə... Görürsən ki, qadın özündə deyil... Ağıldan da deyəsən o söz...

Bu an Sərdar dözməyib dilləndi:

—Bəsdirin, əclaf! Heç bilirsinizmi o qadın kimdir?.. Ağır dərd onu bu günə qoyub... Oğlu Sumqayıt hadisələri vaxtı... Mənim kimi... Əziyyət çəkənlərdən biri olub... Sonra da cəbhə...

Rəis diksinən kimi oldu:

—Ə, nə cəbhə... Hünərinizdən danışırınsınız? Əclaf-lar, dar gündə Vətəni qoyub dağlara qaçdınız...

—Elə görürük əclaf kimdi. Bu özü də bir böyüklük idi... Biz qan tökülməsinə yol vermədik.

—Görürəm elə... Ağzından süd iyi gələn bir polkovnikin qorxusundan didərgin düşdünüz.

Sərdar daha dözmədi:

—A kişi, mən nə iqtidardanam, nə də müxalifətdən. Sadəcə sözgəlişi... Cəbhə demək istədim... Qarabağ cəbhəsi...

—Hə, bu başqa...

—Demək istəyirdim ki, o qadın ağır dərdli idi. Cəbhədə iki oğul itirib.

—Belə de də.

—Vallah, düz Prezidentin yanına gedərəm. Bu nə özbaşınalıqdır. Şəhid ailəsinə, anasına da belə münasibət olarmı.

Rəis məsələnin tündləşdiyini görüb, siyasətə əl atdı. Polis nəfərlərinin üstə bağırdı:

—Rədd olun da, naxələflər. Onu niyə dövrəyə almırsız.

—Onlar otaqdan çıxandan sonra Sərdara əyləşməyi təklif etdi:

—Oturun.

—Belə yaxşıdı.

—Bütün müharibələrin yekunu sülhlə nəticələnir, əyləşin.

—...

—Mənə tanış gəlibsiz.

—Ola bilər... Əvvəl orqanda işləmişəm.

Rəis bir andaca dəyişilən kimi oldu:

—Ə kolleqasan ki... Harada? Hansı sahədə...

—İstintaqda.

Söhbət xeyli uzandı. Rəis soruşdu:

—Lap yaxşı... Ancaq bayaq mən də eşitdim. O nə söz idi sən Allah... Erməni qızları, axçı, Anya deyə-deyə qalmışdın...

—Bunun səbəbini pasport-masa rəisindən soruşmaq lazımdı. Bütün Anya adlı erməni qızlarına Ayna adı ilə şəxsiyyət vəsiqəsi verib.

Rəis onun bu sözlərindən diksinən kimi olub, istər-istəməz onun üstə bozardı:

—Sözlərinə, danışığına sərhəd qoy... Bu nə sözdü... Sənin ağzından qan iyi gəlir... Yoxsa əlində rəsmi bir məlumat var?..

—Belə eşitmişəm...

—Canım... Ayıbdır axı... Əsassız şayiələr bu milləti yaman günə qoydu da. Qarabağ müharibəsində elə bu şayiələr camaatın evin yuxmadı. Nə danışırısan... Bizim pasport-masa rəisi... Kapitan... Çox inanılmış adamdı... Hanı o?..

Rəisin daxili telefonla onu çağırmasına ehtiyac qalmadı. Kapitan pörtmüş halda, qoltuğunda bir qovluqla özü içəri girdi. Demə bayaqdan qapı arxasında onlara qulaq

asırmış. Əsəbi halda dilləndi:

—Rəis, bunun nazı ilə nə oynayırırsınız. Atdırın içəri də... Danışdıqları hamısı şər-böhtandı...

Rəis qımışdı:

—Ay bərəkallah... Sən rəis olanda belə edərsən...

Kapitan yenə də sözünü deməkdə idi:

—Daha belə olmaz da. O qədər adamın içində mənə rüsvay elədi. Mən nə vaxt ermənilərə...

—Qızlara...

—Elə axçilərə...

—Anyalara...

—Elə onlara pasport, şəxsiyyət vəsiqəsi vermişəm.

Heç özümün... Şəxsiyyətim.

—Yoxdu da...

Kapitan bu an pərt, duruxan kimi oldu:

—Rəis, elə sən də deyirsən ha. Bu yaxşı söz deyil axı.

—A xalası göyçək, özün deyirsən ki, şəxsiyyətim yoxdu.

—Mən şəxsiyyət vəsiqəsini deyirəm də. Heç özüm almamışam.

Rəis ciddiləşən kimi oldu:

—Onda camaatı nə qınayaq daha. Prezident fərman verib... Bu gün-sabah seçkilər başlayır, hələ heç özümüz şəxsiyyət vəsiqəsi ilə təmin olunmamışıq.

Sərdar daha dözmədi, sözünü dedi:

—Sizin üçün də pulladı?

—Hə... Biz Azərbaycan vətəndaşı deyilik?

—Respublika... — Kapitan nə işə yanlış danışdığını hiss edib susdu.

Rəis söhbəti dəyişməyə çalışdı:

—Bunun üçün də birin təşkil edərsən.

—Çox sağ olun.

—Burada uçotda deyil axı.

—Pulunu verərsən...

Rəisin yanından çıxanda bilmirdi ki, gülsün, yoxsa ağlasın. Fəti onu görüb dayandı. Kefsiz idi. Soruşdu:

—Burada xeyir ola?..

Gileyləndi:

—Belə bacanaqsan da... İndi soruşurlar... Neçə gündü it əzabı çəkirəm.

—Bir söylə də... Nolub axı?

Sonra o başına gələnləri aramla söhbət eləməyə başladı:

—Ə, bilirsən də... Bu balıq, ikra işində mənim əlim gətirməyəndən, ilişəndən sonra... Bu quru balıqla məşğul idim axı... Şadlıq evlərinə quru balıq verirdim... O gün də neçəsi zəhərlənib... Guya ki, mənim balığımdan... Özün şahidsən ki, mən necə hisə qoyulmuş, kapçonu balıq hazırlayıram. Elə iy-qoxusundan, ətrindən adam doyur. Özü də ki, lap bir tamaşa. Qıp-qırmızı... Sən mənim canım, belə balıq heç zəhərli ola bilər?.. Balıq göbələkdirmi bəyəm, zəhərli olsun?..

—Olanda olur da... O gün birisi demə balığı odun da yox, kamer, təkər, rezin yandırmaqla hisə qoyubmuş. Neçə adam zəhərlənib.

Əslində Fəti də elə bu iş üslubunun bəlasına düşmüşdü. Xəcalətindən boğulsa da, özünü müdafiə etməkdə idi:

—Yox, bacanaq... Canın üçün... Sənin o əziz canın üçün...

—Öz canın üçün... Guya bilmirəm.

—Nə bilirsən ey?

—Elə beləcə qəlp işlərini.

Əslində də Fətinin balıqları keyfiyyətsiz olmuşdu. Həmin günü də şadlıq evində qəbul etməyib, geri qaytaranda aparır yaxın bir qohumugilə. O da nə vaxtdan bəri imiş ki, Fətidən hissə qoyulmuş balıq istəyibmiş...

...Kişi səhər tezdən iştaha gəlmiş halda bu iyli-qoxulu balıqdan doyunca yeməkdə imiş:

—Yaxşı... Bunu neçəyə verirsən?

—Sizin üçün havayı...

—Çox sağ ol, qohum...

—Qohum-qohuma nə gündə gərəkdi.

Fəti gedəndən sonra ev sahibəsi narahatçılığını bürüzə verdi:

—A kişi, sən Allah az ye. Tərs kimi evdə qatıq da yoxdu.

—Smetan ki, var...

—Qatığın öz yeri var.

—Xama... xama... — deyə sanki şadlığından zümzümə etməkdə idi: – Bu kapçonu balıqdan olmaz da... Sən də bir dadına bax... Bununla bir yüz araq içəcəyəm.

—Elə səhər tezdən?.. Heç olmasa konyak iç.

—Konyakla duzlu balıq tutmaz.

—Qadın hisli balığa diqqətlə baxa-baxa birdən dilləndi:

—A kişi, bu niyə qaralıb belə. Birdən ölü balıqdan hazırlanmış olar ey.

—Danışdı da...

—Deyirəm də...

—Sən Allah məni iştahdan salma... Qoy çörəyimi yeyim.

Kişi yüz vura-vura ləzzətlə hisli balıqdan yeyirdi:
—Pəh-pəh... Ağzım dada gəldi, ağzın dada gəlsin qohum...

—Sənin bu qohumun heç yaxşı adama oxşamır.

—Nolub ki ey.

—Deyirəm də... İnsanın ki, baxanda gözləri oynadı... Onunla çətindi...

—Bunun da gözləri oynayır? — Deyə ev sahibi özünü unutmuş halda pıqqıldadı. Artıq içki öz təsirini göstərməkdə idi: — Gözdən zərər yoxdu... Başqa yeri oynamasın...

—Danışdı da... Elə bircə əntərim çatmırdı...

—Sənə nolub ey...

—Ağzına gələni danışırısan... Az iç də səhər tezdən bu zəhrimarı.

—Bunu da elə o qohumun, can-ciyərin sağlığına...

—Onun sağlığına içərsən də...

—Yaxşı, birini də sənin sağlığına içərəm, qadası. Kefini pozma...

Qadın onun yanından uzaqlaşmış televizoru açması oldu. Kişi dilləndi:

—Yaxşı... Onun səsini bir qədər aşağı elə... Sağlıq deyirəm... İçirəm bunu da şəxsən sənin, mənim can-ciyərimin, ömür-gün yoldaşımın...

Ancaq o sağlığı tam, axıra qədər deyə bilmədi. Televizordan eşitdiyi məlumat o qədər dəhşətli, gözlənilməz, ağır idi ki... Diktor qız həyəcanlı halda hələ də bu barədə danışmaqda idi:

—Son məlumata görə şadlıq evində verilən hisli balıqdan xeyli adam zəhərlənib. Bir neçəsi dünyasını dəyişib. Ağır vəziyyətdə olanlar daha çoxdur... Səhiyyə Nazirliyi

vətəndaşları bir daha xəbərdar edir ki, hisli balıqdan istifadə etməyəsiniz!

—Gülcamal...

—...

—Ay qız...

—Can...

—Deyəsən elə...

—Nolub ki?..

—Mənim də qarnım o söz... Sancır... Ağrıyır...

—Demədim sənə, a kişi..

—Ölürəm vallah...

—Bir səbirli ol...

—Tez qatıq tap...

—Bu vaxt qonşulardan kimə ağız açım?..

Qatıq tapıb gətirsə də, xeyri olmadı. Artıq zəhərlənmə öz işini görməkdə idi. Kişinin qarnı əsl mənada doğranırdı:

—Ölürəm... Ay allah...

—Əziz...

—Ölürəm vallah... Tez həkimə zəng çal...

Bir azdan xəttin o başında yuxulu səs eşidildi:

—Da...

—«03»dəndi?..

—Da...

—Təcili yardım lazımdı... Ərim ölür.

—Təzəsin taparsan...

Qadın onun bu sözlərinə çığırdı:

—Zarafatın yeri deyil, sərxoş əclaf... Dedim ki, ərim ağır vəziyyətdədi... Zəhərlənib, ölür...

—Benzin yoxdu...

—Siz gəlin, pulunu verəcəyəm...

—Maşın xarabdı... İşləmir...

—...

—Ehtiyat hissəsi yoxdu...

Beləcə qadın telefonun dəstəyi əlində boğula-boğula qalmışdı, sərxoş növbətçi mızıldanmaqda idi... Kişi isə ağrının təsirindən indi lap fəryad qoparırdı:

—Ay Allah... Ölürem... Nara, doğurdan mən öləcəyəm?

—Səni ölməyə qoymaram... Qoymaram...

Səs-küyə, ağlaşma səsinə qonşular da tökülüşüb gəldilər. Az sonra təcili yardım maşını, ağ xalatlılı həkim, tibb bacısı da... Hey xəstənin orasını-burasını əlləşdirməkdə idi.

—Həkim...

—Can...

—Məni az qıdıqla... Sənin üçün qız deyiləm...

—Bu nə sözdü, qədəş?..

—Deyirəm...

—Yaxşı ki, içmisən... Yoxsa zəhərlənmə lap kələyini kəsərdi.

Xəstənin bu sözlərdən qırışığı bir az açıldı. Arvadına tərəf baxıb dedi:

—Görürsən də... Elə deyirdin ki, içmə...

Qadın gileyləndi:

—Eh... Elə bir-birinizin tayısız. Yaxşı tapışmırsız.

Şəfqət bacısı nə qədər çalışdı kişiye iyənə vura bilmədi. Sonra da o biri. Əlacsız qalıb həkim özü işə qarışsa da, yenə də nəticəsi olmadı:

—Bunun vena damarı elə bil, yoxdur... İtib-batıb, görünməz olub...

—Piy qatı örtüb də...

Bu çırpınmada ələcsiz qalan həkim dilxor halda gileyləndi:

—Bəs indi nə edək... Bu ölə bilər... Ölür axı... Hökmən iynə vurulmalıdı... Tez sürücüyə üz tutdu. – Sən cəld ol... Qaç... O koçeqara de ki, gəlsin...

Bir azdan arğaz, sısqə bir sarışın oğlan içəri girdi. O qədər sınıq, arıq idi, deyirdin ki, güclə ayaq üstə dura bilir. Həkimin göstərişi ilə iynəni əlinə alan kimi xəstənin qoluna, vena damarına iynənin salınması bir oldu. Xəstə zarıdı:

—Ay Allah, öldüm...

—Daha ölməzsən...

Kiməsə həyətdə gileylənməkdi idi:

—Bu da bizim həkimlər... İynə vura bilmirlər... Nəşəxoru çağırtdırıb iynə vurdururlar.

—Hə...

—O gün birindən şübhələnilər. Məlumat varmış da. Sərhədi keçəndə. Axtarış gedib. Tapmayıblar. Heroyindi, nədi, ondan aparırlarmış. Sonradan aparatdan keçirəndə hamısı məlum olur da... Demə, kapsıla şəklində düzəldib udublarmış... Həkim deyir ki, bircəciyi mədəsində partlasaydı öləcəkdi.

—İndi bunu görmədin. Alçaqların hərəkətinə bax da.

—Pulu nə bilirsən. Deyirlər yaman pula gedəndi o ey...

—Allah kəssin belə pulu. Bir pul ki, insan həyatı bahasına başa gələcək, daha beləsinə nə deyim. Dinsiz, imansız, əclaf olar belə adam, bacı...

—Bir də ki...

—Nə bir də ki...

—Erməniləri, deyirəm ey, dinəndə bəyənmirik. Hələ Sovet hakimiyyəti vaxtı onlar deyirdilər ki, AMİ-yə qəbul

olanların yetmiş faizi pulsuz qəbul olunur, otuz faizi pullu. Bu o demək idi ki, az-çox əhalinin gələcək sağlamlığı da nəzərə alınır ki, savadlı həkimlər, mütəxəssislər yetişsin. Bizdə isə tam əksinə idi. Yetmiş faizi pulla, otuz faizi pulsuz.

—Bəlkə də elə çoxu pulla...

—Bəlkə də...

—İndi bu savadsızlığın əzabını elə bilirsən ki, çəkməyəcəyik?

—Elə indi də çəkirik. O gün notariat kontorunda idim. Torpaq alqı-satqısı vardı. Ailə üzvləri müqaviləni imzalayırdılar. İnanın ki, on nəfərdən nəinki biri yazmaq, heç imza etməyi bilmirdi.

—Belə biabırçılıq olar. Bu təhsil qanını nə vaxt qəbul olunacaq.

—Millet vəkilləri öz keflərində. Ancaq öz əməkhaqlarını artırmaq barədə fikirləşirlər. Bir də ev, maşın, onlar üçün yaradılan şərait barədə danışırlar.

—Ağz, deyir ayda neçə milyon manat məvacib alırlar ey...

—Min dollardan çox...

—Vaxsey...

—Həri...

—Canın yanmasın, Gülcəmal... De, kefdəsən də.. Ağz, bunun əri də diptətdi?

—Hə də...

—Bəs bu qədər pulla bu nə dilənir. İndi bu vəziyyətə düşüb?

—Külü qoyum onun başına. Çağırışına gələn də yoxdu. Görmədin səhər tezdən içib... İt iyi verirdi...

...Sərdar rayon prokurorluğuna gələndə şəhid ana-

sını indi də burada gördü. Prokuror onu dinləsə də, hərdən gülümsəyirdi. Buna da səbəb qadının həmişə təkrar etdiyi sözlər idi:

—Mən başı batmış daha hara gedim. Getmədiyim yer qalmadı. Onsuz da Allah mənə qarğıyib da... Qanadları sınımış quşam...

—Yox, qaranquşsan...

Onun bu sözləri qadına toxundu.

—Sən də ala qarğa... — deyə cavabını verdi.

Prokuror bir andaca haldan çıxdı:

—Ayıbdır... Danışığını bil.

—Ayıb sənə olsun... Sözlərinə bax bunun...

—Yaxşı, yaxşı... – deyə qadını sakitləşdirib otaqdan çıxaranda, prokuror Sərdarı görüb soruşdu:

—A yoldaş, sən kimsən?

—Vətəndaş...

—Vətəndaşın adı yoxdu?

—Sərdar.

—Nə üçün gəlmisən?

Bilmədi ki, ona nə desin, gəlişinin məqsədini ona necə izah etsin, aydınlaşdırsın:

—Bilirsiz, ola bilsin ki, mənim sözlərim, müraciətim sizə qəribə gələcək. Ancaq bu faktdı...

—Yaxşı, uzatma, sözünü de...

—Bu ermənilər...

—...

—Axçilər...

—...

—Anyalar... Adlarını dəyişirlər.

—...

—Birini tanıyırdım... İndi Ayna olub... Bu, dözülməz haldır.

Prokuror onu sərsəm adam bilib güzəştə getdi, işi qəlizləşdirmək istəmədi:

—Ey. Vallah bu camaatın başı xarab olub... Biri deyir ki, quşam... Bir başqası erməni qızı axtarır... Bu erməni xanımları nə şirin olub ey... Biri var, düz Moskvaya, Peterburqa gedib-gəlir...

—Mən də elə onu deyirəm də...

—İndi deyirsən nə edək... Məhəbbət azaddır...

Sərdar pərt halda dilləndi:

—Bu biabırçılıqdır... Adlar dəyişdirilir, siz də göz yumursunuz...

—Bizzz?! — deyə prokuror sözünü uzatdı.

—Bəli...

—Sabataj!.. Səni bu dəqiqə damlatdıraram. Sözlərinə fikir ver, sərhəd qoy.

Sərdar da səsini ucaldası oldu:

—Yox! Mənə xox gəlməyin, daha getdi sizin o ötkəm günləriniz... Partiyanın sağ əli, kəsər qılıncı olan sizlər indi elə qanadsız quş kimsiz... İstintaq işinizlə məşğul olun... Qanunların icrasına nəzarət edin... Sanksiya...

—Nə?... Bu məhkəmənin işidi...

—Çox şükür ki, başa düşdünüz.

—Qanmaz özünsən.

—Elə görürük kimdi.

Bu ciddi söhbət az qala əlbəyaxaya çevrilmişdi ki, hakimin gəlişi mübahisəyə son qoydu:

—Canım, nolub, nə ortaqlı malınız var?

—Mənimlə din ayırd edir.

—Şiyə-sünni məsələsini?

—Hə...

—O gün uşaq məktəbdən gəlib bu barədə soruşur. Deyirəm ki, vallah-billah mən özüm də heç bunun kökünü bilmirəm.

—Bu da müstəqilliyin bizə hədiyyəsi.

Sərdar kinayə ilə dedi:

—Müstəqilliyi bəyənməzsən də.

Prokuror kükrədi:

—Sən sus! Sənə söz verilmir.

—Demokratiyaya hörmətiniz budu?

—Hər halda mən ev sahibiyəm... Məni eşitməlisən.

—Hamınız beləsiniz... Məmurilər... Çinovniklər...

Kommunist köpəklər... Qoca kaftarlar... Sizin də axırınıza az qalıb...

Sərdarı güclə sakitləşdirəsi oldular:

—A bala, sənə nolub, nə yemisən belə?

—...

—Qanun-qaydanı bu qədər gözdən salmaq, boşaltmaq olmaz. Xəbərin var iki arvadlığı da ləğv ediblər.

—Çoxdan... Sən indi eşidirsən?

—Nə bilim... Gündə bir fərman verilir.

—Nə isə, mollalar güclü çıxdılar... Şeyx qalib gəldi.

—Şeyxlə işin yoxdu.

Hakim öz-özünə qımışa-qımışa pıqqıldadı:

—Görürəm indi biri gəlib... Əl çəkməli halı da qalmayıb... Deyir ki, qanadsız quşam... Bəlkə də vaxtında bir quşluğu olub. İndi belə deməsi lap gülməli...

—Başdanxarabdı da... Bura da gəlmişdi... Görünürsən?

—Başım qarışıqdı da... Oxuyuram, mütaliə edirəm.
Görək də bu test imtahanlarında nə edə bilirik.

—Sualları əldə etməmişən?

—Etmişəm. Ancaq çox qəlizdi.

—Allah bilir ki, ona da nə qədər pul vermişən.

—Bir dəstə.

—Manat...

—Ə, indi manata yaxın duran var? Dollar. O gün biri xeyli gətirib. Dedim ki, apar dəyiş...

Sərdar bayaqdan içəridən çıxsa da, yarımçıq qalmış qapıdan onların ürək bulandıran bu söhbətini eşitmək də idi. İndi də prokuror öz dərdini deməkdi idi:

—O gün ondan biri verib. Mən də borc yerinə vermişəm.

—Borclu olana bax ey...

—Kooperativ ev tikintisini deyirəm də...

—Bu başqa söhbət.

—Hə... O da aparıb tələbə qızına veribmiş. Bir də görürəm gəlib üstümə ki, pul saxta çıxıb. Beşin yanına elə səliqə ilə, eyni rənglə sıfır yazıblar ki, heç ekspert də şübhələnməzdi.

—Qaytardı?..

—Elə onun üçün gəlmişdi də.

—Bəs neylədin?

—Arvad bazarda yola verdi.

—Mənim prokuroruma bax da.

Söhbət bugünkü vəziyyətdən düşəndə, prokuror əlindəki siqaret qutusunu göstərərək dedi:

—Nə olsun ki, kəllən, başın var... Bunsuz çətindir.

—Sizdə də.

—Guya bilmirsən?

—Bu pullar hara gedir, yığılır ey?

—Gündə bir ziyafət, hədiyyə verilir. Sənə azmı gəlir? Təntənələr, qayğılar... Köçkünlər, qaçqınlar, didərginlər də bir tərəfdən. Başçıya da Allah kömək olsun. Elə bilir ki, küp üstə oturmuşuq. Hər ağız açanı göndərir üstümüze. Qanadsız quşu göndərdim üstünə... Bu vəhşini də gördün də... Səs salır, haray çəkir. Yaxşı yola saldıq...

Onların bu sözləri Sərdarı o qədər təsirləndirmişdi ki, tez-tələsik yola düşdü. Qadını onsuz da İcra Hakimiyyətinə başçının qəbuluna yazmaq istəmir, deyirdilər:

—Daha bəsdir... Qəbulda olmusan da... Bir sakit ol... Görək nə köməklik edə bilirik.

Sərdar onu bir tərəfə çəkib, olan-qalan pullarını onun cibinə basaraq, qəhərli halda pıçıldadı:

—Ana... Qurban olum sənə... Heç kimə ağız açma... Bunlar harınlamış adamlardı... Bunlarda müsəlman qanı yoxdu. Hər ay özüm... Pay-parçamla, pulumla özüm yanına gələcəyəm...

Onun bu sözlərindən qadının da gözləri doldu, kövrəldi, ağlamsındı:

—Sağ ol, oğul... Çox sağ ol... Onsuz da oğlumun ətrini səndən alıram. Tez-tez gəl... Evim-eşiyim sənə qurbandı... Heç nə lazım deyil... Mən bunlara elə-belə ağız açmıram... Bunları yoxlayıram... Bunların bu hərəkətindən, münasibətindən sonra... Daha kim cəbhəyə oğul göndərəcək?.. Kim döyüşəcək? Belə olmaz axı...

—İnamsızlıq yaradırlar.

—Elə bil ki, düşmən əli var.

—Bəlkə də...

—O gün televizorda biri də belə deyirdi. Belə olmaz axı... Sülh danışıqları... Müharibə qurtarıb ki, sülh olsun?..

—Bu ermənilər... O torpaqlardan dinc yolla çətin əl çəkərlər.

—Donuzu darıdan kötəklə qovub çıxararlar.

—Bilirsən... Deyir orda nə qədər muzdlu, xaricdən gəlmə snayperçi qızlar var.

—Bağışlayın, ağ lifçiklilər. Pribaltika tərəfdən gəliblər.

—Deyir neqirlər də var... Hə... Daha çox Suriyadan, Livandan gəliblər.

—Bizimkilər də hələ yatırlar. Sülh deyə-deyə qalıblar.

—Döyüşsüz çətin...

—Silah versələr, elə özüm gedərəm... Oğlanlarımızın intiqamını almağa... — Onun gözləri bir andaca yenə də doldu: — Hərdən onları yuxuda görürəm. Rəhmətlik ərim də dünyasını dəyişəndə yuxu görmüşdü. Səhər tezdən dilxor halda yuxudan duranda mənə dedi: «Allah xeyir eləsin, uşaqları gözlə... Yuxuda görürəm ki, atamın sacayağının bir ayağı qırılıb...» Atası qalayçı idi. Rəhmətə getmişdi. Kislotə, qalayla işləməkdən cavan ömrünü ona bağışlamışdı. Çox hazırcavab, xoşxasiyyət, gülərüz bir kişi idi. Məclislərdə yaxşı söz, şeir deyərdi... Həmin gün günortadan sonra ərimin halı dəyişdi. Təcili yardım çağırıldıq. İnanmırsınız, ərim həkimin müayinəsi vaxtı, onun qolları üstə keçindi...

Bu ağır söhbət, yuxu onu təsirləndirməyə bilməzdi. .. Gör dünyada nələr olurdu. Haradasa oxumuşdu, məşhur falçı, ekstrasens, baxıcı Nostradamus da bu fəaliyyətlə məşğul olanda üç dayaqlı sacayaqdan istifadə edərmiş.

XII FƏSİL

AĞIR ŞƏRT

Baba kişi çox fikirli idi. Səhər tezdən eşitdikləri kişini narahat edirdi. Nərinəni görcək kişinin sanki dərdi təzələndi, onu söhbətə tutdu:

—A qızım, deyir yenə axşam qapınız döyülüb?..

—Hə...

—Şikayətə icraya getmişdin?

—Getmişdim.

—Bir söz deyən, tədbir görənlər olmadı?

—Prokuror, rəis də orada idi... Hakim də gəldi...

—Nəticəsi isə yox...

—...

—Deyirlər ki, bu gün Prezident gələcək.

Qız fikirli olduğu üçün dinmədi. Kişi soruşdu:

—Qardaşın – Elşad necə?.. Onun burada olduğunu deyirlər. O gün kəndə gəlibmiş. Bəs sən görməmişən?

—Görmüşəm...

—Onların ev... pul mübahisəsi necə oldu?

—Hələ də söhbət gedir.

—Qaytarsa yaxşıdır. Ata evini, ocağını adam dağıtmaz. Belələrinə yaxşı baxmırlar.

Kişi ondan ayrıldıqdan sonra rayon mərkəzinə tərəf

yol aldı. Onu narahat edən məsələlər barədə Prezidentə öz fikrini bildirmək istəyirdi. Elə yol, su, torpaq barədə. Hələ imkanı olsaydı pensiyası, aldığı yardım barədə də bir söz deyərdi. Veteran adam idi. Son vaxtlar onlara lazımi qayğı göstərmirdilər. Açıqı, bu da xidmətləri olmuş yaşlı bir adam kimi heysiyyətinə toxunurdu:

—Vələduznalar... İndi baxarsınız...

Bu sözləri necə dediyini bilmədi. Sahə müvəkkili onun səsini eşidibmiş kimi dilləndi:

—A kişi, səhər tezdən belə xeyir ola?..

—Salamməleykim... Əvvəl bir salamını ver də. Müsəlman deyilsən.

—Müsəlmanam ey... Ancaq necə deyim... Görürsən də, kişi gəlir... İş çoxdur. Adımız yadımızdan çıxıb.

Kişi gülümsədi:

—İş... İş görənlərə bax...

—Yaxşı, bu əlindəki bıçaq nədi? Bunu yığışdır...

Bu adi, balaca cib bıçağı idi. Onu müharibə vaxtı Almaniyadan gətirmişdi, o ağır illərin yadigarı kimi saxlayırdı. Qoca bəzən çörəyi, əti, meyvəni dişi kəsməyəndə həmin bıçaqla ehtiyatla, xırda-xırda kəsib, sonra da ağızına qoyub çeynəyər, həzm edərdi. İndi bu da deyirdi ki, tulla getsin. Eh, o onu nə başa düşərdi ki. Müharibə vaxtı, Berlini alanda, olduqları evdə bir alman ailəsinə qayğı göstərmişdi. Onlar da bu kiçik cib bıçağını bir suvenir kimi ona vermişdilər. Onları topların, təyyarələrin atəş açdığı, göydən mərmə, bomba tökdüyü bir vaxtda başqaları kimi küçəyə qovmamış, qayğı göstərmişdi. Sanki o yaşlı adamlara, gənc ailəyə, körpə uşaqlara yazığı gəlmiş, onlara himayədarlıq etmişdi. Qisməti isə bir stəkan isti süd, dadlı piroq, bir də

kiçik bu cib bıçağı olmuşdu.

Belə qorxulu bir anda onu içəridə görəndə sovet döyüşçüsü, öz həmkarı gözlərinə inanmamış, gülümsemişdi: «Kəfdesən ki...»

Baba kişini orada olduğu müddətdə gördüyü hər bir şey heyran etmiş, olduqca təəccübləndirmiş, heyrətləndirmişdi. Ona artıq sirr deyildi ki, almanlar bu tərəqqiyə, irəliləyişə necə nail olmuşlar. Müharibənin ağır dəhşətləri, bu təsəvvüregəlməz dağıntılar altında da bu xalq öz bütövlüyünü itirməmiş, hər şeyə lazımı qaydada əməl edib, nizam-intizamı gözləyirdilər. Hitlerin iqtisadi siyasəti... Berlinin mərkəzində bir qrup adamı tramvaydan düşəndə biletsiz olduğu üçün güllələnməsi, təqdir ediləsi hal olunmasa da, onu düşündürməyə bilməzdi. Ölkədə qayda-qanun olması yaxşı hal idi. Yoxsa onlar kimi... Nə qədər sərt qayda-qanun, nizam-intizam olsaydı da, rus şovinizmi, əsgərlər, zabitlər öz bildiklərini edirdilər. Ciblərini axtarsaydın nələr çıxmazdı. Artıq eləsi vardı ki, silahı unutmuş, ancaq qənimət həvəsində idi. Nə qədər saat, üzük yığmaq olardı? «Sıraya düzlənin... Yoxlanış olacaq... Əclaflar...» Hirsli komandirlərin sakit anlarda eşidilən bu qəzəbli sözləri, əmrləri, tapşırıqları içində o həmin cib bıçağını necə saxlamış, necə gətirə bilmişdi, özü də özünə inanmırdı.

—A kişi...

—Hə, eşidirəm...

—Burada az gəzinin...

—Torpağımdı da...

—Bilirəm...

—Haqqım var...

—Veteran... Necə deyim... Tapşırıqdı da.

Əməliyyatçı bu sözləri deyə-deyə az qaldı ki, kişinin bütün ciblərinə baxsın, üstündə nə olub-olmadığını yoxlasın.

—Nə axtarırsız?

—Elə-belə...

—Qəribə adamsız. Bombam yoxdu.

—Narazılardansız da.

—Onu kim deyir?!. Sənə kim istiqamət verib, qələt edib. Mənə nolub?.. Heç nədən narazılığım yoxdur... Hər şeydən, prezidentdən də çox razıyam...

—Təki belə olsun...

Bir Qarabağ əlili isə yamanca narazılıq edir, onu prezidentin dayanacağı yerə buraxmayan adamları lənətləyirdi:

—Alçaqlar... Danışmağa hələ dilləri də var... Mən döyüşəndə, qan tökəndə siz harada idiniz?..

—Ə, sakit ol...

—Vallah damlayarlar...

—Qoy damlasınlar... Onsuz da quru nəfəsəm də.

Hava xoş idi. Rayon mərkəzində, yolun kənarında prezidenti qarşılamaq üçün xeyli adam cəmləşmişdi. Güllə-çiçəklə... Böyük, xırda bayraqlarla... Şuarlarla...

Hərdən yolda nəzarətçilər gözə dəyir, ala-bula polis, patrul maşınları ora-bura şütüyür, həyəcanlı səslər eşidilirdi:

—Çəkilin!..

—Kənara durun...

—Gəlir...

—Bu qədər də magistral yolu bağlayarlar...

—Mollalıq eləmə... Dövlət tədbiridi.

—Düzdü... Hər bir xoşagəlməzlik ola bilər.

—Təhlükəsizlik tədbirləri görülməlidir də.

—Əsil şahlıqdı da...

—Şah gəlir...

—Ə, ağzına gələni danışma...

—Böyük bəyi bəyənmişdilər. Bunların bir hərəkətinə bax da...

Bu an səs ucaldıcı ilə deyilən sözlər eşidildi:

—Çəkilin!..

—Yol verin!..

Polis maşını, sonra da bir neçə mercedes, volvo maşınları şütüdü...

—Gəldi... — başçı özünü lap itirən kimi idi..

—Orada dayanmadı ki...

Bu an hazır saxlamış, əl-ayaqları rəngli, xınalı iri buynuzlu qoçlardan birini axsaq Kazım dərhal qucağına alıb prezidentə tərəf götürüldü. Nəzarətçilər onu tam göz-dən qaçırdılar. Onun həyəcanlı, kövrək səsi eşidildi:

—Cənab Prezident, xoş gəlmisiniz... Bizim bu el-obaya həmişə siz gələsiniz...

—Çox sağ olun...

—Bizim bu netçilər...

—Hə... hə...

—Sizi çox istəyirlər...

—Bilirəm...

—Allah sizi bizə çox görməsin... Dünya durduqca durasınız... Bu qoçu da sizə qurban demişdim...

Səslər eşidildi:

—Ə, bıçaq hanı?..

—Budur... Buyur...

—Kəsmir ki...

—Kəsər... Bir az bərk sıx...

Prezident al günəşin şəfəqləri altında bu yadda qalan anları müşayət etməkdə, ona təqdim olunan gülləri almaqda, xoş sözləri eşitməkdə idi:

—Cənab Prezident, bu kişi rayonun ağsaqqalıdı...

—Çox yaxşı...

—Bu qadın da Qadınlar Şurasının sədridi...

—Tanış gəlir...

—Bu da məktəbli qızıdı...

Prezident gülümsədi, onun ipək tək saçlarını oxşadı:

—Hə, necə oxuyursan?... Şeir bilirsənmi?..

Uşaq bu sözlərə bənd imiş kimi həyəcanlı halda diləndi:

—Ulu rəhbər xoş gəlib... — deyib şeir oxudu.

Şeir bitəndən sonra prezidenti, onun gəlişi şərəfinə şeir deyən məktəbli qızı, alqışladılar:

—Əla!..

—Belə də...

—Halal olsun sizə...

Bu an yenə də boşluğa yol verildi. Nərminənin buraya qədər necə yaxınlaşmasını bilmədilər. Onu saxlayanda, geri qayıtmaq istəyəndə prezident qoymadı:

—Dəyməyin... Qoyun gəlsin...

Qız yaxın gələrək dərdli bir adam kimi prezidenti qucaqlayıb üzündən öpdü:

—Qurban olum sənə, baba...

—Sakit ol, qızım... Həyəcanlanma, sözünü de...

Onu göz yaşları, acı qəhər yenə boğdu... Əlindəki kağız parçasını Prezidentə verə bildi.

—Məktubdu...

—Hə...

—Bəlkə özün oxuyasan...

Qızın tərəddüdünü görüb, özü yazıya nəzər saldı. Orada yazılmışdı: «Cənab Prezident... Yalvarıram, mənə kömək edin... Biz üç bacı idik... Yaxın günlərdə müəmmalı şəkildə onlar dünyalarını dəyişiblər... Qalan mən olmuşam... Ölüm təhlükəsi məni də haqlamaqdadı... Bu gecə yenə həyəət qapımız döyülüb...»

Bu andaca sakitlik, qanqaraçılıq yarandı. Prezident soruşdu:

—Bu rayonun başçısı yoxdu?

Titrək səs eşidildi:

—Mənəm, cənab Prezident...

—Görünür yerində deyilsən... Yerində olsaydın bu məsələ çoxdan həll olunardı... Belə şikayət də olmazdı.

Sonra üzünü qıza tutdu:

—Sən ağlama, sakit ol, qızım... Bu dəqiqə tapşırıq verərəm... – Sonra yenə də qəzəblənmiş, alını düyünlənmiş halda soruşdu:

—Bəs prokuroru?..

—Mən...

—Polis rəisi?..

—Mən...

—Hakimi?..

—Mən...

Prezident onlara tərəf sərt bir baxışla nəzər salaraq soruşdu:

—Bu söylənən fakt indiyə kimi sizə məlum deyildi?!

Bu rayonda nə işlə məşğulsunuz?

—...

—Daxili işlər naziri buradadı?

—Buradayam, cənab Prezident!

—Baş prokurorla, Milli Təhlükəsizlik naziri ilə əlaqə saxlayıb... Qısa müddətdə bu işlə məşğul olub, mənə məruzə edin. Bu məktubu, qızın təhlükəsizliyini təmin etməyi sənə tapşırıram.

—Baş üstə, cənab Prezident!

Xəstəxananın heyət qapısından içəri heç kimi buraxmırdılar. Bir veteran hələ də söyüb-söylənməkdə idi:

—Ay əclaflar, qoyun içəri keçək də. O mənim də prezidentimdi... Ona səs vermişəm...

—Sakit edin onu.

—Döyməli deyil, vurmali deyil...

—Demokratiyadı da...

—Ağzına nə gəlir danışır axı.

Bir azdan buraxılış başladı. Baba kişi də birtəhər içəri keçəndə orada qoyulmuş elektron nəzarət aparatı zəng çaldı. Soruşdular:

—A kişi, üstündə nə varsa, hamısını bura, stolun üstə qoy...

—Cibimdə nə olacaq ki, heç nə yoxdu.

—Onda bir də keç...

—Keçim də...

—Yenə zəng çaldı axı...

Kişinin üstünü yoxlayanda onun üstündən kiçik cib bıçağı çıxdı:

—Bəs deyirsən ki, heç nə yoxdu. Bəs bu nədir? Heç utanmırsan... Yaxşı deyil axı...

Kişi az qaldı ki, bu ərköyün oğlanı qapazlasın:

—Birinci, utanmaz, qanmaz atandı. Sonra da ki... Yaşlı adamam da, unutmuşam... İndi qan düşməyib ki?..

Kişi kiçik cib bıçağını stolun üstə qoyub içəri keçsə də, lap dilxor idi. Orada prezidentin nə deyib-danışdığını da yaxşı başa düşmədi, eşitmədi. Kefi tamam pozulmuşdu. Narazı bir səs eşitdi:

—Belə də iş olar... Qarabağ barədə bir kəlmə də danışmadı ey... Qarabağ tamam yaddan çıxıb.

—Qarabağ getdi... Bundan sonra çətin qaytararlar.

Kimse ona bozardı:

—Qaytararlar nədi, ə... Kişilər qan töküüb, torpaq alıblar...

—İşğal ediblər...

—Hə, sən deyən olsun, deyirsən indi xoşluqla torpaq qaytaracaqlar? Çətin.

Səslər eşidilirdi:

—Xəstəxanani... Tikintini bəyənmədi.

—Bəyənmez də...

—Göstəriş verdi ki, yenidən təmir etsinlər.

—Gör ha... Nə yaxşı oldu.

—Heç bilirsən nə qədər yeyinti olub bu binada.

—Bilirəm. Burunlarından gələcək də.

—Ə, deyir bura işçiləri NQÇİ-nin rəisi götürəcək.

—Nə bilim vallah.

—Həkimləri də?

Baba kişi evə gələndə lap dilxor oldu. Arvadı Qələm-naz bir od parçası olub düşdü üstünə də:

—A kişi, saçın-saqqalın ağardı, amma ağıllanmadın da. Deyirlər prezidentin yanında lap rüsvayçılıq olub, terror eləmək istəmişən.

Kişi o an heyrləndi:

—Bu nə sözdü, ay arvad. Ağzına gələni danışma.

—Vallah qonşular deyirdilər.

Sonra kişi başına gələnləri olduğu kimi danışmağa başladı. Arvad gileyləndi:

—Tulla getsin də o zəhrimar bıçağı. Odur ki, deyirlər o bıçağın üstə faşist nişanı var. Sən alman cəsususan.

—Sən allah boşla.

—Hə... Bəs nə...

—Xəbərin var, oğlunu başçı yanına çağırıb.

—Çağırırsın da...

—Yeznəni də o söz...

—Qələt edirlər...

—Qız da zəng çalmışdı. Deyir ki, atam niyə belə edir...

Baba kişi o gün ac-susuz, hirsli halda qoşalülə tufəngini götürüb evdən çıxdı. Hara getdiyini heç özü də bilmirdi. Yolboyu öz-özünə gileylənirdi: «Qaş düzəltdiyim halda, heç nədən vurub göz çıxartdım... Guya indi mən prezidentə kəndin su, işıq, torpaq məsələlərindən, problemlərindən danışacaqdım... Düzgün bölgü getməyib də... Kim beşdən-üçdən veribsə, torpağın yaxşı yerlərini ayırıb veriblər onlara...»

Gölün sahilinə çatanda kişi bir anlıq ayaq saxladı. Gözləri dolmuş halda bir anlıq əlindəki cib bıçağına baxdı, pıçıldadı:

—Mən nə bilim... Axı heç... Oxşamır da... Gündə bir söz danışır, şəlpə bağlayırlar... Ancaq deyən yoxdu ki, mən də vuruşmuşam... Dünyanı faşist taunundan təmizləyənlərin biri olmuşam...

Sonra da əlindəki o yaraşığı kiçik cib bıçağını var qüvvəsi ilə gölün mavi sularına atdı. Bu an gözlərini, qulaq-

larını yumdu ki, heç nə görməsin, eşitməsin... Beləcə, qəm-qüssəli, kədərli halda da oradan uzaqlaşdı... Uzaqlaşdıqca da gileyləndi: «Camaat top-tüfəng, pulemyot saxlayır... Onun kiçik bir cib bıçağı problemə döndü... Eybi yoxdur, çörəyi bundan sonra birtəhər xırdalayıb yeyər, əti, mermeyvəni də onun kimi... Təki sakitlik, qulağı dinc olsun... Başçı deməsin ki, qonaqlarla sərt rəftar etmişən... Prezidentə qəsd hazırlamaq istəmişən... Sui-qəsdçisən...»

Son sözlərə özü də güldü: «Sui-qəsdçiyə bax ey... Ayaq üstə dura bilmirəm... Sui-qəsd törədəcəkmişəm...» Gəzə-gəzə gəlib lap meşənin dərin yerinə çatdı. Son günlər burada gəzən aylar, yaralı dağ kəli haqqında çox eşitmişdi...

...Asim meşə idarəsinə gələndə müdir Talib otağını qaydaya salırdı. Soruşdu:

—Sən allah bu qırıq xətkəş, köhnə qayçı nə deməkdi. İndi zəmanə dəyişib. Hamı müasirləşib axı. Kompyuter zənaməsidir.

—Çoxları...

—Belə olsun.

Sonra müdir bununla bağlı öz xatirələrini danışmağa başladı. Özü də kövrək bir səsle:

—Ey... Qardaş... Məni istər-istəməz o illərə qaytar-dın... Onda çox gənc, cavan idim. Ailəli olsam da, əsl mənada öz işçimə, katibəmə vurulmuşdum. Həlīmə gözəl bir qız idi. Ayağım düşərli oldu. Nişanlandı. Gəlin köçdü. Bax bu yadigarlar da onundu. O zamandan onları saxlayıram. Ayrıla bilmirəm. Onu xatırladırlar mənə...

Asim bu sadələvh müdirle söhbət edə-edə düşünür-

dü: «Xəyalpərvər adamdı... Bundan nə desən gözləmək olar...» Saata baxdı:

—Qız gəlmədi?

—İndi gələr.

—Otağı beləcə səliqə-səhməna salmaqda...

Müdir o andaca dilləndi:

—Prezident rayondadı. Gələ bilər...

—Bura da?..

—Hə... Bir dəfə burada olub...

—İndi çətin, yaşlaşıb. Qabaqki adam deyil.

—Sən onu demə. Gördün bayaq necə tapşırıq verdi.

—Bizi əzabda qoydu da. İndi gecə-gündüz yatma, keşikdə dur... Bu qızın təhlükəsizliyini təmin elə... Qapılarını döyəni tap...

—Sizin də işiniz budu da.

Əməliyyat müvəkkili Nərminə gələndən sonra onun otağına keçdi. Prezidentin sanatoriya tərəfdə olduğunu eşidən müdir dərhal yığılıb gedəndə gileyləndi:

—O tərəflərdə də meşəyə qurd düşüb... Amerika tərəfdən gəldiyini deyirlər... Ağacları elə daraşılıblar ki... Heç olmayan kimi. Dərman da az, kifayət etmir.

—İndi... Orada olanda de də...

—Az şikayət olub... Prezidentin qanını bir az da mən qaraldım. Başçı onsuz da gözümü tökəcək.

Açıq hiss olunurdu ki, mühasibin prezidentə bugünkü müraciəti müdiri açmamışdı, gileyli idi. Qız doluxsundu:

—Mən onda nə edəydim?.. Bacılarım kimi mən də ölümümü gözləyəydim?..

Asim pıçıldadı:

—Deyir də... Sizlə kimin işi var.

Əyləşdilər. Xeyli bu barədə söhbət etdilər. Qız arada qalxıb ona çay süzdü. Stolun üstünə konfet qoydu.

—Bahalı konfete oxşayır.

—Belə də...

—Şokoladdı...

—Nə bilim...

—Baş mühasib ancaq belələrindən yeyə bilər.

—Hə...

—Ailəlisiz?

—Yox...

—Nişanlı?

—Belə də... Hələlik üzüyü qəbul etməmişəm. – Qız bu sözləri deyəndə pörtüb qızardı.

Oğlan heyrətlənmiş halda soruşdu:

—Qəribə qızsız... Nə üçün?

—Ağır şərt qoydu.

—Necə?!

—Dedi ki, oxumayacaqsan.

—Bu olmadı da...

—Hə... Mən texnikumda, institutda oxumuşam. Aspiranturaya qəbul olunmaq istəyirdim. Razılaşmadı. Mən də üzüyü qaytardım.

—Çox pis...

—Məndə nə təqsir... Təqsir özündə oldu da...

—Bir sözlə, yollar ayrıldı.

—Hə...

—İndi necə?..

—Əl çəkmir...

—Çox yaxşı...

—Görək də...

...Baba kişi bu an bir izə düşüb xeyli yol qət etmişdi. Bu müddətdə gözlərinə mal tənəsi də dəymişdi, yerə tökülmüş qan damcıları, ayaq ləpiri də... İz isə dağlara tərəf gedirdi...

O qədər hərəkət elədi ki, lap yorulub əldən düşdü. Göy bir çəmənlikdə uzanası oldu. Günəşin al, qızılı şəfəqləri altında ləzzət verirdi... İstər-istəməz mürğü döyə-döyə ömrünün ahıl çağlarına qayıtdı, ötən illəri xatırladı... O illər kollektiv təsərrüfat vardı... Qoruqda da işləyirdilər... Rayon rəhbərliyi Rusiyadan — Uzaq Şərqdən xeyli xallı maral gətirmişdi. Hamısına da onlar baxırdılar. Çox iri, yaraşığı xallı marallar idi. Adama tez isnişir, öyrəncəli olurdular... Sovet hökuməti dağılar-dağılmaz hamısının axırına çıxdılar... İki cütünü özü saxlamışdı... Onun da birini sonradan hərbiçilər vurdular... Birini Bakıdan gələn qonaqlar üçün kəsdilər... İkisinə də qurd-quş toxundu, nədi, xəbəri olmadı... Hara gəzib getdiklərindən indi də xəbərsiz idi... Sonradan uşaqlar meşədən bir cüt maral buynuzu tapıb gətirmişdilər. Onların buynuzuna çox oxşayırdı. Birini də ona verdilər. Onlardan əziz bir xatirə kimi hələ də evində saxlayırdı.

Kişi yorğun, yuxusuz olduğu üçün o illəri xatırlaya-xatırlaya bir andaca mürğüləmiş, gözlərinə yuxu getmişdi. Yuxuda isə həmin maralları görmüş, onları səsleyə-səsleyə kövrəlmişdi: «Xallı... Xallı... Mənim əzizlərim...»

Kişi beləcə yuxuda ikən hiss elədi ki, hənirti duyur, əllərini nə isə yalayır. Gözlərini açanda isə, başının üstünü almış sıx, ağ duman içində sanki həmin xallı, iri buynuzlu marallardan biri gözünə dəydi. Diksinmiş halda səsəndi:

—Bismillah...

—...

—Xallı...

—...

—Bu... Sənsən?..

O dəli olmuş, havalanmışdı nədi? Gördüklərinə, gözlərinə inanmırdı. Bu həqiqətən də xallı maral idimi? Yox... Bəlkə Sərdarın ayılarından biridir?... Boryadır...

—Xallı...

—...

—Səninlə deyiləm?..

—...

—Dayan, a xallı...

Sıx duman içində isə əvvəl onun iri buynuzları, sonra isə özü bütünlüklə yox oldu. Kişi vahimələnmiş, qorxmuş halda xırıltılı bir səslə sanki inildədi, onu səslədi:

—Xal...lı...

—...

—Hara gedirsən?..

—...

—Belə etibarsız olma... Axı mən neçə illər səni saxlamışam, yemləmişəm... Yadındamı, süd verəndə səni əzizləyəndə, əllərimi necə yalayardın... Qulaqlarından, buynuzlarından tutanda lap tullanıb-düşər, dəcəllik edərdin...

Xallı maral artıq görünməsə, sıx dumanlıqda görünməz olsa da, kişi hələ də sakitləşmir, onu izləmək istəyirdi:

—Xallı...

—...

—Mənim gözəlim...

—...

—Yenə mənə yaxın gəl... Mən başqaları kimi insafsız deyiləm... Sənə güllə atmaram... Vurmaram... Yaralamaram...

Kişi beləcə həyəcanlı, tər-qan içində kəndə çatıb, camaatı səslədi:

—Ay camaat!.. Ay camaat!

—Nolub əşi?!

—Meşədə maral görmüşəm... Xallı maral...

—Heyrət dolu səslər, pıçıltılar eşidildi:

—Bu nə danışır...

—Meşədə maral var?...

—O qan izi...

—Bəlkə keçi görüb?..

—Yaralı dağ kəli...

—Onda deyilənlər düzdü...

—Bu günlərdə maral buynuzu da tapılıb axı.

—Özü də kəsiblərmiş...

—Polis axtarır...

—A kişi, az səs sal... Özünü heç nədən cəncələ salarsan...

Yaxşı deyirlər ki, yer yiyəsiz deyil. Bu xəbər şöbəyə çatcaq neçə adamı tutub apardılar. Baba kişi ilə Sərdar da onların arasında idi. Gileylənirdilər:

—A kişi, bu da sənin xeyrin...

—Nə var... Nə baş verir axı... Maral görmüşəm də, maral.

Kişi doluxsundu:

—Dədəmin goru haqqı inanmazsınız... Yatmışdım...

Gördüm ki, əlimi yalayır...

—Ağ eləmə də... Yatdığın halda necə görə bilərsən

ki, əllərini yalayır?..

—Belə də... Sözgəlişi belə deyirəm də...

—Bax odu bizi işə salmışan də. Polisi də bilmirsən.

Bir şey almayınca əl çəkməyəcəklər.

—Sizi bilmirəm. Mənim pulum yoxdu. Bir həsirəm, bir də Məmməd nəsir.

—Mal-qaran ki var.

—İndi durub onları satacağam?

—Bəs nə...

—Vallahı ki, atalarını yandıraram. Veteran adamam... Düz prezidentin yanına gedərəm.

Bəxtiyar qımışdı:

—Elə bu maral söhbəti də şübhəlidi. Deyəsən elə biz də sənə görə bura düşmüşük. Sənin cib bıçağının bəlası olacaq bu.

—Nə desən olar... Daha tulladım onu.

—Bax bu da şübhə doğuracaq. Ürəyində bir şey yox idi, daha tullamaq nə üçün? Gətirib verəydin polisə də.

Kişi daha dözə bilməyib qapını döyəclədi:

—Ə, ürəyimizi partladacaq, bunlar... Rəisi bura çağırın.

Növbətçi:

—Nolub, əmi, bu nə sədi?

—Mən prokuroru, rəisi görmək istəyirəm.

—Bu dəqiqə.

Bir azdan növbətçi zabit gəldi:

—Nə səs-küy salmışınız. Oturun orada da. Elə eləməyin ki, sizi kameraya göndərim.

—Kişi gileyləndi:

—Bərəkallah mərifətinə.

—A kişi, danışığını bil.

—Danışığını sən bil... Gör atan yerində adama nə deyirsən.

—Cinayətkarın bir adı var...

—İndi bizi mühakimə edəcəksiniz?

—Bu məhkəmənin işidi...

—Axı biz nə etmişik?!

—Daha nə edəcəksiniz... Qırmızı kitaba düşən xallı maralı vurmusunuz... Kəsmisiniz... Xəz dərisini, buyunuzunu satmışınız...

XIII FƏSİL

GECƏ KƏPƏNƏYİ

Onları polis şöbəsində xeyli müddət saxlasalar da, sonradan bir-bir buraxmağa başladılar. İlk əvvəl də Baba kişini. Ancaq hamısından az-çox təmənna güdsələr də, Tomsonun rayona gəlişi köməklərinə çatmışdı. Hətta onunla kabinetdə olan söhbəti televizorda göstəriləndə, çəkdiyi yaralı dağ kəli şəkli göstəriləndə polis rəisi diksinən kimi olmuşdu, pıçıldamışdı:

—Bu siyasi məsələdi...

—Hər şeyə yaxşı ad tapmısınız.

—Şirkətlər, sərmayə...

—Neft... Gəlirlər... Pul...

Pul adı eşidəndə az qaldı rəisin gözləri gülsün, ağzı sulansın. Hesab ilə nə qədər irəli idi. Hələ də əməliyyatçını, müavini, sahə müvəkkilini sorğu-sual etməkdə idi:

—Elə isə bəs bu maralı kim vurub?

—Dağ kəlini.

—Sən sus...

—Bəlkə elə dağ keçisi olub.

—Yenə danışdı da...

—Ayı da ola bilər.

—Bircə elə ayımız çatmırdı.

—Hə... Borya... Sərdarın ayısı...

Oradan çıxandan sonra hərəsi bir tərəfə getdi. Sərdarın isə kəndə qayıtmağa nə halı vardı, nə də həvəsi. Elə yorğun, yuxusuz idi ki. Neçə gün idi ki, beləcə, ac-susuz halda sorğu-suallara cavab verirdi. Şəhərə gedən avtobusa minən kimi onu yuxu tutdu. Rəyalar aləmində idi. Zəminəni yuxuda görmüşdü... Bu an qulağına səs gəldi:

— «Əlinizi çəkin»...

—...

— «Bir az ehtiyatlı olun»...

—...

— «Axı yaxşı deyil»...

—...

— «Sizlə deyiləmmi?! Buraxın da...

Diksinmiş halda gözlərini açanda, yanında əyləşmiş qadını az qala özünə tərəf sıxdığını görcək lap xəcalet çəkdi. Demə, yuxulu olduğundan, özündən xəbərsiz qadının əlindən tutmuş, ona tərəf meyillənmişdi... Hələ də peşmançılıq içində dedi:

—Siz allah bağışlayın...

—Bir az ehtiyatlı olaram da...

—Elə yuxusuz idim ki...

—Onda belə ələyirlər?

Bu zərli-zinətli, ədalı qadının sözləri ona xoş gəlməsə də, susdu, dinmədi. Günah sahibi idi. Pıçıldadı:

—Bir də təkrar olunmaz.

—Yoxsa hələ bir də təkrar etmək həvəsindəsən?

—Elə-belə, sözgəlişi dedim...

—Aman Allah, vay sənəin arvadının halına.

—O yoxdu...

—Yox, de ki, lap subaysan?

—Evli idim... İndi isə... O, dünyasını dəyişib.

Qadın nə qədər ərköyün olsa da, bu sözlərdən təsirlənən kimi oldu:

—Deyirəm axı... Bayaقدan kimi isə çağırıb sayıqlayırsan...

—...

—Kişilər hamısı belədi. Sağlığında ancaq söyməyi, döyməyi bilirlər. Xoş söz eşitməzsən. Elə ki, dünyanı dəyişdin... Onlar üçün əziz, əvəzolunmaz adama çevrilirsən.

—Zəminə yaxşı gəlin idi.

—Görürəm elə... Həsərətini çəkirsən...

—O mənim həyatım idi...

—...

—Uzun müddət Uzaq şərqdə, Sibirdə olmuşam. Həmişə məni arayıb-axtarıb, gözləyib...

—Biz başı batmışlar beləyik də...

Mənzil başına çatanda qadın ona ünvan, telefon nömrəsi versə də, Sərdar onunla heç maraqlanmadı da. Görüləsi işləri çox idi. İlk növbədə xəz-dəri fabrikində olub, tanış olduğu usta ilə görüşdü. Hal-əhval tutandan sonra usta soruşdu:

—Xeyir ola belə gəlməkdə?.. Yoxsa işim xoşuna gəlməyib?..

—Hə, papaq... Pis deyil...

Sonra Sərdar onu bir tərəfə çəkib, cibinə pul basaraq dedi:

—Bu da qalıq... Ancaq sən mənim canım, ağzın amanatı. Birdən soruşsalar, mexin özündən olduğunu de. Nutra xəzinin... Dərinin... Sibirdən gətirdiyimi bilməsinlər.

—Baş üstə. Narahat olma.

—Elə o xəzin də...

O, bir xeyli şəhərdə gəzib-dolanandan sonra gedib. İçərişəhərin qədim tikililərinə baxdı. Sonra da Qız qalasında oldu. Burada ikinci dəfə olsa da, hər şey onun üçün maraqlı, yaddaqalan idi. Hər şeyə həvəslə nəzər salırdı. Qədim qalanın bənzərsiz memarlıq üslubu onda bir daha hey-rət doğurmuşdu. İndikilərin tikdikləri, bir müddət sonra o söz, uçur-tökülür, sökülür. Bunun isə tarixi neçə əsir əvvələ gedirdi. Bəlkə də lap eranın əvvəlinə... Elə bil ki, lap bu illərdə, günlərdə tikilmişdi... Təsəvvür edəndə ki, ona kimlər baxmayıb, kimlər görməyib qəlbin qürurla döyünür. Tarixlər şahidi idi bu əzəmətli qala. Nahaq yerə simvolumuz sayılmırdı, dəyərli əşyalarımız üstə, elə pulun da üzərində əksi həkk olunması səbəbsiz deyildi. Bizə müqəddəs, doğma olan Qız qalası... Qız qədər bakirə, saf, təmiz...

Şəhərdə olanda gəzdiyi, baş çəkdiyi yerlərdən biri də Şəhidlər xiyabanı oldu. Bu saysız-hesabsız qara mərmər daşlara, pörsələnmiş ürəyin hökmü ilə bağlanmış al yaylıqlara, qırmızı lentlərə, tər qərənfillərə baxanda həm kövrəlir, həm də qəlbi qürur hissi ilə döyünürdü ki, onlar Vətən yolunda döyüşmüş, qurban getmişlər.

Şəhidlər xiyabanına gəlib-gedən çox idi. Mollaların mərhumlara xitabən səsləri eşidilir, avazla Allah kəlamları oxuyurdular:

—Ərrəhmanir-rəhim, maliki yovmiddin...

Parlament binasının yanı qələbəlik idi. Deyəsən növbəti sessiyanın iş günü idi. Aşağıda – Məscid tərəfdə də az adam cəm olmamışdı. Çoxu günorta namazına gələnlər idi. Azan səsi çox-çox uzaqlarda eşidilirdi:

—Əşədu ənnə ilahə iləllah...

Fikirli halda dayanacağa yaxınlaşdı. Orada hansı avtobusa mindiyini bilmədi. Bir onu bildi ki, Sahil başına tərəf gedir. Orada isə sakit bir guşəyə çəkilmək, dincəlmək həvəsində idi. Elə bir stəkan pürrengi çay içə-içə... Dünyanın bu yorucu səs-küyündən, dərd-qəmindən bir anlıq da olsa uzaq olmaq istəyirdi.

Burada isə ziyalılar arasında əsl müzakirə gedir, müxtəlif fikirlər səslənirdi.

Bir çaynik çay içəndən sonra dənizə tərəf getdi. Qağayıları, bu şən quşları seyr etməyi çox sevirdi. Xırda alverçilər öz işlərində idilər:

—Yaxşı dondurma...

—Sərin su...

—İsti perajki...

Xeyli müddət sahilə tək-tənha gəzinə-gəzinə qağayıları baxdı, onlara çörək parçaları atdı. Sonra da bir yere cəm olmuş balıqçıların yanına gəldi. Bu ara bir qız səs-küy salaraq, nəhəng itini səsləyirdi:

—Qraf!.. Qraf!..

Kimə mızıldandı:

—Ə, bilirsən bu nə itdi. Amerika cinsidi. Əzələlərinə bax. Yarışdığını o an qoparır. Yalan olmasın, on mühafizəçini əvəz edir...

Bu sözlərdən sonra maraq hissi onu bürüdü. İtə yaxından baxmaq istədi. Ona yaxınlaşanda sahibinin həyəcanlı səsi eşidildi:

—Nelziya...

—...

—Ostorojno...

—...

—Tak blizko ne podxodi...

İtin boynuna salınmış bəzəkli dəri qaytan da onun bahalı it olduğundan xəbər verirdi. Soruşdu:

—Bu iti necə adlandırırırsınız?

—Qraf...

—Birinci dəfədi qraf görürəm...

Onun bu sözlərinə yaxındakılar gülüşdülər. Hətta sahil boyu qaçan bir xarici az qaldı onlara toxunsun... Səslər eşidildi:

—Cənab...

—Ser...

—Mister...

Xarici isə bu səsləri eşitmirmiş kimi uzaqlaşmaqda idi. İki qadın dərhal dedi-qoduya başladı:

—Görmürsən... Özünü eşitməməzliyə vurdu. Qudurublar da...

—Quduracaqlar da... Ayda nə qədər məvacib, donluq alırlar.

—Hə... Bizimkilərdən yalan olmasın on dəfə çox...

—Mən də belə eşitmişəm.

—Gör necə qudurublar... O gün bayrağı təhqir ediblər... Onunla gəminin döşəməsini silirlərmiş...

—Heç şirkət işçilərini demirsən... Xocalı soyqırımının şəkillərini cırıb, qoparıblar...

—Ona görə də qovdular...

—Lap yaxşı etdilər.

Sərdar o gün şəhərdə boş-bekar o qədər gəzib-dolandı ki. Qayıdan baş İncəsənət muzeyində oldu. Bir vaxt tələbə olanda Zəminə ilə baxdığı şəkillərə bir də baxdı...

Təsirləndi... Gözləri doldu...

—Sizə nolub?..

—...

—Ürəyiniz sıxılıb?..

—...

—Ağlayırsız?..

Bələdçinin bu aramsız sorğu-suallarına «yox-yox...» cavabını verərək, dərhal oradan çıxıb, uzaqlaşdı. Təmiz havanı ciyərlərinə çəkərək bir qədər təskinlik tapdı. Şəkillərə baxanda elə qəhərlənmişdi ki... Onlardan biri necə də Zəminəyə oxşayırdı. O qədər huşdan getmişdi ki, sanki onun səsinə, pıçılığını eşitdi: «Bu mənəmmi?.. Mənə oxşayırmı?..»

...Axundov adına kitabxanada isə lap yuxulayan kimi oldu... Gözlərini açanda oxu zalında heç kimi görmədi. Xidmətçi qadın gülümsəyirdi:

—Görürəm... Çox yorğunsunuz... Can bala... Bu qədər oxumaq olar?.. Oxumağın da bir həddi olar da...

—...

—Bu müəllimlərin də ciyəri yanmasın. O qədər tapşırıq verirlər ki...

—Hə...

—Hamısı pul tələsidi... Biz də vaxtında oxumuşuq da...

Sonra qadın ona qəribə bir əhvalat danışdı: Deməsinə görə o peşə məktəbində oxuyanda onu payız imtahanına saxlayıblar. Sonra da bic-bic gülümsəyərək izahat verdi: Özün də bilərsən ki, o vaxt hər adamı payız imtahanına saxlamırdılar. Daha çox elə kimdən xoşları gəlirdi onu. Bir də bilmək üçün... Kim kimin adamıdı...

—Maraqlı söhbətdi.

—Bir müəllim də məni saxlamışdı. Elə bu məqsədlə. Ancaq bu görüş ona yamanca baha başa gəldi. Mənim əlimi sığallamaq istəyəndə elə vurdum ki... – Qadın işvəkarcasına qəhqəhə çəkərək ürəkdən güldü: – Burnu elə qanadı ki... Həm də əzildi... Sonralar da əyrisi bilinərdi.

—Haqq eləmişən. Məktəb tərbiyə ocağıdı. Belə hərəkətlər yolverilməz olmalıdı.

Qadın təəssüfünü bildirdi:

—Ey... O vaxt yenə abır-həya vardı. İndi tələbələr özləri müəllimi görüşə dəvət edirlər. Eləsi də var maşınla qulluğuna gəlir.

—Ali məktəblərdə...

—Elə texnikumlarda da... Eşitmişən... Orta məktəbdə lap biabırçılıq olub... – Qadın qulağını çəkdi: – Tufu... Tufu... Bir qız uşağı hamilə qalıb... Uşağın da kimdən olmasını deyə bilmir... Neçə adamın başı ağrıyır... Hamısını polisə, prokurorluğa aparıblarmış... Sizcə indi bunun axırı necə olacaq?

—Hər halda bilinər. İndi belə şeyləri ayırmaq bir o qədər çətin deyil.

—Bəyəm cəmi biri ilə olub. Özü də çoxu öz şagird yoldaşları...

—Rüsvayçılıqdır.

—Daha demə...

Sərdar mehmanxanaya gələndə yorğunluqdan lap çul kimi düşdü. Arada dəhlizə çıxıb, kafeyə baş çəkdi. Biriki tikə çörək yemək fikrində idi. Yamanca acmışdı. Ancaq bilsəydi ki, ora gedəndə beləcə narahatlıq keçirəcək heç şam yeməyi üçün getməzdi.

—Gecə kəpənəyidi...

—Əntiqə qızdı.

—Hər adama yaxınlaşmır...

—Puluna minnət... Burada hər şey satılır-alınır...

Bu azğın gənclərin ürək bulandırıcı söhbətlərindən uzaqlaşmaq üçün yerindən qalxsa da, bayaq o, içəri girəndə, ona tərəf belə baxmadan bir qızın çıxdığını görmüşdü. Dərhal fikirləşdi: «Bu Anya... Ayna ola bilər...»

Fikirli halda gəlib yerində uzansa da, gözlərinə yuxu getmirdi. Arada telefon zəng çaldı. Dəstəyi götürüb:

—Bəli, — dedi.

—...

—Eşidirəm...

—...

—Axı sən kimsən?!

Əlaqə kəsildi. Əsəbi halda pəncərə önünə gəlib uzaqlara baxmağa başladı. Dumanlı havada iri bir gəmi fit verə-verə limana yaxınlaşmaqda idi. Onun yanı ilə hərəkət edən qayıqlar necə də balaca, kiçik görünürdülər. Bu an qapı döyüldü. Səsləndi:

—Qapı açıqdır...

—...

—Gəlin...

—...

—Ey... Bu kimdi belə?..

Qapını açanda yarımçılpaq geyimli bir əcnəbi qızının ona baxdığını gördü:

—İzvinite... O...k...y...

Deyəsən nömrəni səhv salmışdı. Gülümsər halda ondan ayrılıb, qonşu qapını döydü:

—Otkroyte...

—Da...

—Ya zdes...

Qapı açıldı. İçəridəki qadının xoşagəlimli səsi eşidildi:

—Oy... Ziliçka... Zaxodite...

Az sonra dəhlizdə deyingən bir səs eşidildi.

Xidmətçi qadın idi. İş görə-görə hələ də gileylənirdi:

—Belə də iş olar... Hər şeyi batırıb bulayırlar da...

Sən Allah bu dəsmallara bir baxın... Bunlara əsgə qəhətdi bəyəm... Hamısını murdarlayıblar...

Növbətçi qadının səsi eşidildi:

—Az danış... Ağzına gələnə demə... Sonra elə bilərlər ki...

—Guya hər şeydən xəbərsizsiniz.

—Vaxtında özün heç məşğul olmamısan?

—Mənim... Ərimdən başqa bir kimsənin əli dəyməyib mənə...

—Gənclik ötəridi... İstifadə edirlər də...

—Biz gənc olmamışıq?..

—Yaxşı, ay Fatmanisə... Sənin indin belədisə, gəncliyin necə olub? Kişilərin hamısını özündən qaçırtmışsan da.

Qadın onun bu sözlərinə qeyzləndi:

—Bəs siz... Əlinizlə çalır, ayağınızla oynayırsınız da...

—Dəsgahın olsun... Sözlərinə bax da...

—Sizi belə dingildədən şuxluq deyil ey, o içki zəhrimardı... O birindən də istifadə edirsiniz...

—Daha bəsdir, nə necə...

—Ağrım ürəyinə, sənənlə mənim neçə yaş fərqi var?.. Mənə belə deyirsən...

—Babuliya...

Qadın deyinə-deyinə ondan uzaqlaşdı, öz-özünə mızıldandı:

—Mən ağlısızam ki, səninlə çənə döyürəm. Faişə... Ermənidən dönmə... Gecə kəpənəyi...

Saat on bir olsa da, haradansa həzin musiqi səsi gəlirdi. Sərdar televizoru yandıranda yerində donub qaldı. Orada olduqca xoşagəlməz bir mənzərə göstərirdilər. Əsl seks lentası idi. Bir qız iki cavan oğlanla intim əlaqədə idi. Şəhvət hissi onları o qədər bürümüşdü ki, iniltiləri otağı bürümüşdü. Dərhal qapını açıb növbətçi qadını səsledi:

—Bu lenti buradan götürün.

Qadın qımışdı:

—Hə... Baxırdılar...

—...

—Çox böyük iş olub..

—...

—Sağlamlığın rəhnidi də...

Sonradan yuxuya necə getdiyini heç özü də bilmədi. Bir ara gecənin nə vaxtisa ayaq səslərinə ayıldı. Dəhlizdə pıçıldı, sonra da bir müddət qadınlara məxsus ayaq səsi eşidildi. Kimsə pıçıldadı:

—Ujas...

—Qadından qaçan əclaf...

—Kişi deyil də...

Yenə sakitlik, yenə də sükut. Bu ağır sükut içində yenəcə yuxuya getmişdi ki, yaxınlıqdan ötən qatarın taqqıltı səsi eşidildi, sonra da dənizdə sahilə yan alan gəminin fit səsi... Saatın aramsız çıqqıltıları eşidilsə də, içəri alaqqaranlıq olduğu üçün vaxtı bilmirdi. Birdən qulağına, aramsız

inilti səsi gəldi. Sanki qonşu otaqda kimi isə boğurdular. Gecənin bu vaxtı bu səs nə qədər laqeyd olmaq istəsə də, vicdanı ona sakitlik vermədi. Dərhal paltarını geyinib, dəhlizə çıxanda həmin qadın səsi daha aydın eşidildi. Növbətçi qadın gözə görünmürdü. Qapını döyərək səsləndi:

—Bir deyin... Orada nolub?

—...

—Sizinlə deyiləmmi?..

—Ax... Umirayu...

—Açın qapını!..

—Von otsuda!..

Qəzəblə deyilən bu kişi səsindən diksinmiş halda hiddətlə çiyini ilə qapıya çırpıldı. Güclü zərbədən qapı o an açıldı və gördüyü rüsvayçı mənzərədən yerində donub qaldı. Qadının əl-ayağını bağlayıb onunla əxlaqsız bir şəkildə əlaqədə idilər...

—Von otsuda!..

—...

—Podles...

Bu sözü deyən kürən oğlana heç özü də bilmədən necə qapaz çəkmişdisə, hələ də özünə gəlməmişdi. Hirsle adyalı qadının üstə atanda, o yaralı dişli canavar kimi ona qabardı:

—Geroy... Sənə nə var... Mal mənimdi, özüm bilərəm...

İlahi, bu o deyildimi? Bir vaxtlar ailəsini də unudub, arxasınca süründüyü Anya... İndi Ayna olmuşdu... Nəinki onun əzizlədiyini qırmızı, qara xallar... Kor bağırısağını kəsəndə yeri qalmış həmin kəsik cərrahiyyə yeri...

Bu rüsvayçı mənzərədən o, yerində donub qalsa,

hələ də bir söz deyə bilməsə də, qadın sərxoş olduğu üçün hey deyib-danışmaqda, çərənləməkdə idi:

—Nə istəyirsən?.. Vaxtında bəyənmədin... İndi mən beləyəm... Sənin üçün əxlaqsız qadınam... Gecə kəpənəyi-yəm...

—Qal...xın...

—Axı sən kimsən?..

—Rədd olun buradan! Buranı mudarlamayın...

Həmin gecə onu şəhər polisi tutub aparanda, qaranlıq dar kameraya salanda da gözlərindən yaş gəlmirdi. Dolub durmuşdu. Ağlamaq, bir yüngüllük tapmaq istəyirdisə də, bacarmırdı.

Bir cəbhəçi dostunun ona etdiyi olduqca ağır, dəhşətli söhbəti xatırladı: «Bir dəfə gecə okopda – səngərdə idik... Birdən qarşı tərəfdə — qaranlıqda qadın səsi eşitdik. O ağlayır, inildəyir, fəryad qoparırdı. Nə qədər çalışsam, o tərəfi göstərsəm də, komandir imkan vermədi. «Bu tələ ola bilər» dedi. Onu da qınamağın adı yox idi. Ermənilər azərbaycanca bizdən təmiz danışdırlar. Bir dəfə beləcə səsleyib, çoxunu avtomat gülləsinə hədəf edib qırmışdılar... İndi odur ki, həmin gecə bu fəryad səsinə, iniltiyə laqeyd olduq. Getmədik... Səhər isə... Dan yeri ağaranda gördüyümüz mənzərədən yerimizdə donub qaldıq... Demə, qadının bir ayağını iri sal qayaya, o biri ayağını da iri bir daşa bağlayıb, sonra həmin iri daşı insafsızcasına aşağı yuvarlayıb, qadını tən ortadan iki bölüblərmiş...

Bu, əsl mənada əzazillik, qəddarlıq, vəhşilik, insanlığa yad olan bir hərəkət idi. Bəlkə də o indi imkanı olsaydı bu erməni qızını beləcə cəzalandırırdı... Eləcə bu hərəkətləri, yaramazlığı üstə...

Xəstəxanalarda əzab çəkən, ailələrini də bu kimi zöhrəvi xəstəliklərə yoluxduran bəzi naxələflər elə Anya kimilərin toruna düşənlər idi. Onlardan hələ də bu böyük şəhərdə vardı. Sayları da heç də az deyildi. Adlarını da dəyişmişdilər. Onu dindirən polis rəisinə qəzəblə dedi:

—O Ayna deyil, Anyadı. Erməni qızı Anya.

—Ayna... Artıq biz sivil bir dövlətik. Milli heysiyyətə toxunma.

—Bax elə sizin xidmətiniz sayəsində onlar adlarını dəyişib Ayna olublar. Müharibə aparan bir ölkənin olaylarına bax.

—Kəs səsini. Səni damlatdıraram. Bu siyasi məsələdir.

—Yox... Daha bacarmazsınız... Həyat, zəmanə dəyişib... Hər şeyi öz adı ilə çağırmaq vaxtı çatıb.

—Vəkil lazımdırımı?

—Mənə vəkil lazım deyil. Ali təhsilli hüquqşünasam. Hər halda, öz hüquqlarımı müdafiə edə bilərəm.

Müstəntiq qımışdı:

—Ona görə bu ərköynlüyü etmişən? Cinayətdi...

—Qəbahəti...

Rəis kükrədi:

—Bizə ağıl öyrətmə. Rusiyadan nə vaxt gəlmisən?

Bir il olarmı?

Acı-acı gülümsədi:

—Siz gecikmişiniz. Maraqlananlar olub.

—Bu nə sözdür?

—Belə də... O kamerada yatanların çoxunun nə səbəbdən ora salındığını lap yaxşı bilərəm.

—Orqanda işləmişiz də...

—Belə vicdansızlığı heç vaxt etməmişəm.

—Bəs elə isə nə üstə həbs olunmuşdun?

Daha dözməyib dilləndi:

—Ağılsızlıq... Sənin kimilərin üstə... Sumqayıt hadisələri vaxtı...

Rəis bir andaca duruxan kimi oldu:

—Deyirəm axı... Mənə tanış gəlibsiz...

—Mən də səni tanıdın. Ancaq əclafılığından yenə də əl çəkmirsən...

Müstəntiq gedəndən sonra rəis ona çay gətirdi:

—Bağışla da... İşimiz belədi... Çayını iç... Bunun mətləbə heç bir dəxli yoxdu.

İstər-istəməz o illəri xatırladılar. Həyatın, taleyin işinə bax da.

—Yaxşı yadımdadı... Onda siz təcridxanada işləyirdiniz.. Adi, sırayı polis nəfəri idiniz.

—Yox... Səhvən var... Artıq onda serjant idim.

—Bəlkə də... Unutmuşam...

—Sizdən sonra mən cəbhəyə getdim. Komandir oldum. İndi də görürsünüz də... Polkovnik-leytenantam... Bu gün-sabah polkovnik rütbəsi ilə təltif olunmalıyam.

—Generalların da sayı artıb

—Bəli...

—Qarabağ isə bizim deyil.

—Bu ağır dərdi.

—De ki, biz liberalıq, özünə vurğunuq, şöhrətpərəstlik... Cəbhədə necə döyüşməsən, komandir olmusan, deyə bilmirəm. Burada isə... Bəlkə də oradan gətirdiyin, çapıbtaladıqlarının hesabına rəis olmusan...

—Daha bu qədər yox da... Ağ eləmə...

—Ağ edən mən yox, sənsən... Rusiyadan nə vaxt

gəlməyimlə bəyəm səbəbsiz maraqlanırdın? Bir şey gətirməmişəm.

Rəis yenə də qımışdı:

—Dəsgahın olsun... Elə deyirsən ha. Bu mən ölüm, yox... Əvvəl səni tanımadım... Arıqlamısan, saqqal basıb...

—Həyat yoldaşımı itirmişəm.

—Belə de... Allah rəhmət eləsin...

—Baldızımı da...

—Bunlara nolub belə?

Sonra Sərdar onunla fikir bölüşdürmək istəyirmiş kimi hər şeyi ona danışdı:

—Heç özüm də bilmirəm... Tamam başımı itirmişəm. İndi də bu qara-qorxu kiçik baldızımı izləyir... Deyirlər ki, onu da qorxudub... Axşam yenə də qapıları döyülüb...

—Axşam?!

—Gecəyarısı da...

—Bu nə ola bilər ki?

—Mənə də qaranlıqdı.

—Bəlkə elə sənə o ayılarındı?

—Nə deyim...

—Ax dedin... Qaynın incikdi... Evi satıb... Borc sahibləri də ola bilər...

—Hə...

—Elə sənə öz başına gələnələr... Oğru qanunlarını nə bilirsen... Sənə zərər vurmaq üçün bu hərəkətləri edə bilərlər.

—Burada Zəminəlik nə vardı ki?

—Həyat yoldaşın deyildi?

—Bəs Əminə?

—Baldızın olub.

—Nərinə... Onun üçün elə narahatam ki... Qız bu amansız qara-qorxudan elə sarsılıb ki, özündə deyil... Yuxusu da ərşə çəkilib... Narahatlıq içində vurnuxur. O gün İcra hakimiyyətinə, qəbula gedib... Polisdə, məhkəmədə, prokurorluqda olub...

—İşə bax da...

—Bir tədbir də görənlə yox.

—Özün orqan işçisi deyilsən... Olmamısan...

—Səbiq...

—Ol... Axtar... Tədqiq elə, araşdır da...

—Prezident rayona gələndə məktub verib. Dərhal münasibət göstərib, tapşırıqlar verib. Görək də...

XIV FƏSİL

İNİLTİ SƏSİ

Gecənin sakitliyindən ürək çəkilsə də, Nərmine dinib-danışa bilmirdi, gözləri dolmuş halda mərhum bacılarını xatırlaya-xatırlaya ağır fikir xəyala dalmışdı. Əməliyyat müvəkkili pıçıldadı:

—Gecəni... Mən burada qala bilərəmmi?.. Nə gözəl şuban var... Əsl xəz dəridi... Xallı maral...

—...

—Sizinləyəm... Deyirəm ki, bu gecə burada qala bilərəmmi? Bu bacınızın geyindiyidi?..

—Hə... Baxın da... Hə, deyirəm ki... Heç ona qismət olmadı...

—Bağışlayın... Vəziyyət belə tələb edir. Mən də istəməzdim ki, sizi narahat edim. Qaldı ki, şubaya... Paltar adam öldürməyib ki...

Qızın qəhərli səsi eşidildi:

—Heç istəməzdim... Sağlığında verib... Bəs dedilər ki, rayona təzə müstəntiq gəlib... Bu hadisələrlə əlaqədar cinayət işləri təzələnilib?

—Hə... Sizi də dindirəcək.

—Mən daha yorulmuşam... Heç kimə heç nə deyəsi deyiləm.

—Bu prezidentin tələbidir. İş ciddi nəzarətdədir...

Qız bir andaca kövrəldi:

—Qurban olum ona... Yoxsa məni eşidən yox idi. Ora-bura getməkdən yorulmuşdum. İnanan da yox idi.

—Görürsən də... İndi vəziyyət başqadı. Məni də burada qalmağa vadə edən məsuliyyət hissidi.

—Başa düşürəm.

—Siz əvvəllər də bu evdə tək qalırdınız?

—Daha çox elə qonşu qızla.

—Bəs o bu gün hanı? Niyə gəlməyib.

—Xəstələnib... Bəlkə də elə qorxudan...

Araya yenə də ağır sükut çökdü. Telefon zəng çaldı. Danışan Sərdar idi. Qız dəstəyi götürsə də cavab vermədi. Zəng çalanın aramsız səsi eşidildi.

—Allo...

—...

—Mənəm...

—...

—Sərdaram...

Qız gözləri dolmuş halda dəstəyi aparatın üstə qoydu və gileyləndi:

—Siz də iş tapmırsınız da. Yaxşı olmadı axı. İndi fikirləşəcək ki, niyə cavab vermədim.

—Sizin ona münasibətiniz?..

—Belə də... Pis olmayıb...

—...

—Ancaq son vaxtlar bacımın belə olması məni həddən ziyadə təsirləndirib. Ona açıqlanmışam da.

—Zəminəni... O...

—Nə demək istədiyinizi başa düşürəm... Yox, inanmıram.

—Bəs Əminəni necə?.. Axı bu barədə deyib-danışan çoxdur.

—Nə deyim vallah.

—Sizə sahib olmaq üçün bu yolu seçə bilərmisiz?

Qız pərt halda, qəhərli bir səsle pıçıldadı:

—Sən Allah bəsdirin. Onu deyən də qələt edir. Bu alçaqlıq olardı... O, heç vaxt belə hərəkət eləməz...

—Bəs onun haqqında Zəminə barədə deyilən sözsöhbət... Erməni qızı... Anya... Siz bütün bunlardan xəbərsizsiniz?..

—Yox... Az-çox xəbərdaram... Ancaq dediyim kimi, o bu əclafılığı etməz.

—Bəs onunla bacınız Əminə barədəki sərgüzəşt... Bu da yalandı?..

—Bəli, yalandı... Bizi istəməyənlər, gözü götürməyənlər çoxdur.

Bu an yenə telefon zəng çaldı. Bu dəfə danışan Fəti idi. Sərxoş, titrək bir səsle soruşdu:

—Əmi...nə...

—...

—Bağışla... Nəminə...

—...

—Səninlə deyiləm...

Onun işarəsi ilə qız dəstəyi aparatın üstə qoydu. Bir andaca Nəminənin gözləri yaşla dolmuşdu. Gecə işığının zəif şöləsində əməliyyat müvəkkilinin üzünə baxa bilmir, hey kövrəlirdi. Oğlanın səsi eşidildi:

—İcazə verirsinizmi... Bir siqaret çəkərdim...

—Çəkin də...

—Axı evdə yaxşı deyil...

—Hər iki sözü özünüz deyirsiniz.

—Bayıra çıxmaq istəmədim.

Qız gülümsədi:

—Yəni bizə göz qoyan var?

—Ola bilər.

—Qorxutma məni...

Oğlan söhbəti dəyişməyə çalışdı:

—Orta məktəbdə necə oxumusunuz?

—Sizə demişəm axı... Əla qiymətlərlə...

—Albomunuz varmı?

—Bu qaranlıqda alboma baxmaq olar.

—Gətirin...

Qız yerində qalxanda ehtiyatsızlıq elədi, stola, qab-qacağa toxundu. Çınqıltı səsi eşidildi:

—Yavaş...

—Həyəcanlıyam... Hamısı ondandı...

—Ötüb keçər... Hər şey arxada qalar...

—Görəsən o günü görəcəyəmmi.

—Görərsiniz inşallah.

Qız iri bir albomu kitab şkaflının üstündən götürüb onun qarşısına qoydu:

—Buyurun... Öz əl işlərimdir.

—Hə... Çox gözəl...

—Bu da mənim attestatımdı.

Oğlan onu açıb baxdı:

—Hamısı əladı ki.

—Bu da diplomum...

—Çox yaxşı... Belə qiymətlərlə... Əsl elm adamı ola bilərsiniz.

—Qoydu ki...

—Deməli... Məhəbbəti güclü olub.

Qız təəssüf içində başın buladı:

—Eh... Bir vaxt elə Fəti də bacım Əminəni çox istəyərdi...

—Doğrusu bu mənə çox qərribə gəldi... Hətta bir az düşündürdü də... Bu adamlar sizə həmişə zəng çalırlar?..

—Hərdən...

—Gecənin bu vaxtı?..

—Son vaxtlar... Tək qalmağımı istəmirlər.

—Sərdarı başa düşdüm... Bəs bu Fəti ilə qurtarmamısınız? Məncə onlar boşanıblarmış axı.

—Hə... İnsandı da... Durub nə deyim... Onun uşaqları...

—İndi də sizdədi...

—Hə... Yatıblar...

Bir azdan qapı döyüldü. Əməliyyat müvəkkili sakit halda pıçıldadı:

—Bəlkə odu?

—Kim?..

—Fəti...

—Yox... İnanmıram.

—Sərdar ola bilər?

—...

—Nə susmusan, bir cavab ver də...

—Nə deyim vallah... İnsandı da...

Həmin ağır anlar beləcə sükut içində ötüb keçsə də, bir daha heyət qapısı döyülmədi. Az sonra isə bu bir daha təkrar olundu. Hətta əməliyyat müvəkkili hər dəfə qapı döyüləndə sanayırmış kimi pıçıldayırdı:

—Bir...

—...

—İki...

—...

—Üç...

Sonra isə cəld silahını çıxarıb, hazır vəziyyətdə tutaraq arxa pəncərəyə yan aldı. Oradan bir quş çevikliyi ilə həyəətə necə tullandığını bilmədi. Bir də gördü ki, həyəət qapısı önündədi. Daha səs gəlmir... Gözə də heç nə görünmürdü. Qərribə olsa da, həyəət qapısı açıq idi. Arxasınca gələn qızdan pıçıltı ilə soruşdu:

—Bunu... Qapını sən açmısan?

—Yox...

—Bəs bunu kim açə bilər?...

—Nə deyim vallah...

Bir andaca əməliyyat müvəkkilinin də canını hədsiz qara-qorxu aldı. Geri qayıdanda evin də qapısını açıq gördülər. Pıçıldadı:

—İşə bax da...

—...

—Pəncərəni ört...

Qıza deməsə də, vahimədən əlində silah olsa da, əməliyyat müvəkkili bir yerdə qərar tuta, duruş gətirə bilmirdi. Alaqaranlıq evdə bu dəqiqə kiminsə onun üstə atılacağından ehtiyatlanırdı. Qızın pıçıltısı eşidildi:

—Nolub... Yoxsa siz də qorxursunuz?..

—Yox...

—Mənə belə gəldi...

Oğlan pıçıldadı:

—Sizcə bu vaxt sizə kim gələ bilər?

—...

—Sərdar?

—Yox...

—Fəti?

—İnanmıram...

—Elşad?..

Bir azdan telefon yenə zəng çaldı. Yenə də dəstəyi qız götürdü. Danışan elə o idi:

—Allo...

—...

—Nərinə...

—...

—Mənim əzizim... Gözəl... Bəlkə görüşək?.. Gör necə gözəl... Aylı-ulduzlu bir gecədi... Şair belə bir gecə haqqında bilirsən nə deyib... Sənin zülfün tək qarədir... ey gözəl... Göy üzündəki ay dairə deyil, parədir...

Elşadın səfəhlədiyini görən qız dərhal telefon əlaqəsini kəsdi. Əməliyyat müvəkkili pıçıltı ilə soruşdu:

—Əl telefonu ilə zəng çalmışdı?

—Hə...

—Bəlkə elə burada... Yaxındadı...

—...

—Qapını da o açar bilər?

—Nə deyim... Ancaq heç inanmıram... Bu sirri o bil-mir...

—Bəlkə elə qardaşınız... Atanın qızılları... Hər şey ola bilər...

—Qız bir söz demir, sakit halda susmuş, dərin fikrə getmişdi. Bir azdan onun aramsız hıçqırıqlarını eşitdi.

—Sakit olun...

—...

—Axı nolub?..

—...

—Niyə ağlayırsınız?

—Hələ bir soruşursunuz da... Qardaşım... O bəd-bəxt olmasa yaxşıdı...

—Belə deyın...

—Hamısının günahı da elə vaxtında atamda oldu. Bəlkə də elə onun laqeydliyi üzündən. Kamili çox sərbəst buraxdı. Sonra da hər şey başqa cür davam etdi. Gəlin bildiyini etməyə başladı. Nəticəsi də bu.

—Onun hərbi xidmətdən yayınması doğrudumu?

—İndi də axtarışdadı.

—Bu yaşda gəl əsgər get...

Sonra əməliyyat müvəkkili ona olmuş bir əhvalat danışdı:

—Qonşu rayonda işləyirdim. Bir gün axtarış tədbiri ilə bir evə getdik. Siqnal əsasında. Ancaq nə qədər axtar-saq da oğlanı tapmadıq. Geri qayıdanda, maşına minmək istəyəndə qəfil çığırıtı, ağlaşma səsinə dərhal geri qayıdası olduq. Demə, onlar qəfləti gəlişimizi görüb, oğlanı darojkanın arasında dürməkləyib səhvən başı üstə qoyublarımış. Oğlanın ürəyi xəstə imiş, nəfəsi kəsilib... Biz çıxandan sonra darojkanı dərhal yerə uzadıb, açsalar da, oğlan yerindən qalxmır. Əvvəl elə biliblər ki, zarafat edir... Sonra görürlər ki, yox, o, həqiqətən özündə deyil... Nəfəsi yoxdu, ölüb...

—İşə bax da...

—Deyən lazımdı ki, ay zalım balası, adam ölümü-dü... Camaat necə, sən də elə. Get hərbi xidmətini çək də.

—Orada erməni var axı.

- Beləsini heç cəbhəyə də göndərmirlər.
—Eşitmisən... İnsanın başına nə gəlirsə, elə öz ağılsızlığından gəlir. Qardaşımı görmürsən...
—Evi qumara qoyması düzdü?
—Nə deyim vallah... Axırı, borcu var...
—Bəlkə bu pulları gözəllər üçün xərcləyib?..
—Kaş elə belə olaydı... O ifritədən də əl çəkəydi.
—Gəlininizə qarşı çox kinlisiz.
—Olaram da... O gəlin olsaydı, qardaşım belə hərəkətləri etməz, ata ocağını bərbad hala salmazdı. Bilirsiniz bizim necə bağ-bağcamız vardı?
—Eşitmişəm... Görünür...
—Atam çox səliqə-səhmanlı, işgüzar, zəhmətkeş adam idi... Elə anam da...
—Hər ikisinə Allah rəhmət eləsin...
—Sizinkilərə də...
—Mənimkilər hələ yaşayırlar. Maşallah, gümrahdılar.
—Lap yaxşı... Ölüyə də rəhmət var, diriyə də... Min yaşasınlar...
Səhərə yaxın yenə telefon zəng çaldı. Bu dəfə aparata yaxın olduğu üçün dəstəyi əməliyyat müvəkkili özü götürdü. Sonra onu sakitcə qıza verdi. Kimsə səsləndi:
—Allo...
—...
—Allo... Allo...
—...
—Allo... Allo... Allo...
Qız sanki səsi indi tanıdı. O an da həyəcanla səsləndi:
—Qardaş...

—...

—Sənsən?

—...

—Elşadsan?!

Əməliyyat müvəkkili həyəcanlanmış halda özünü ona tərəf atanda artıq gec idi. Qız onunla danışdı, hər şeyi korlamışdı. Hirsle dəstəyi çəkib onun əlindən alaraq səsləndi:

—Bəsdirin... Sizə nə demişdim...

Qız hələ də özünə gələne oxşamırdı. Gör nə vaxtdan bəri qardaşının səsinə həsrət idi. İndi də belə. Qanqara-çılığı.

—Adama söz deyərlər də... Hər şeyi alt-üst elədiniz. O cür əməliyyat pozuldu...

Qız daha bu ittihamlara dözmədi. Özünə gəlmiş kimi səsləndi:

—Sən Allah boşlayın... Sizin əməliyyatınız var deyə qardaşım ilə danışmamalı idim?

Bu an həyəət qapsı döyüldü, o tərəfə cuman itin aramsız zingiltisi eşidildi. Sanki iti götürüb hirsle yere çırpdılar.

—Aman allah...

—...

—Bir baxın...

—Onu yaralayınlar...

İstər-istəməz əlaqaranlıqda görünən kölgəyə tərəf atəş açması oldu. Sonra da özünü itirmiş halda bir qədər həmin istiqamətə – meşəyə tərəf qaçsa da, narahat olub geri qayıtdı. Qız üçün qorxurdu. Onun həyatını təhlükədə qoya bilməzdi.

—Axı bu nə ola bilər?
—Bəlkə elə...
—Ayıya oxşadı...
—Hə...
—İtə yazığım gəlir... Gör necə yaralayıb... Hələ də qanı axır...
—Hiss olunur ki, nəse güclüdü... Zərblə yerə çırpıb. Qız kövrəlmiş halda aşağı əyilib itin başını sığalladı:
—Toplan, əzizim, sənsiz mən tək qalacağam...
—Gəl gedək...
—...
—Ağlaşma qurma...
—Qızın tamam əsəbləri pozulan kimi olmuşdu. Hirsli halda dedi:
—Gedin... Hamınız...
—...
—Rədd olun...

...Sərdar Anyadan ayrıldıqdan sonra hələ də halı üstünə gəlmirdi. Hey öz-özünə danışmaqda, kövrəlib ağlaşmaqda idi: «Buna bax... İndi də adını dəyişib Ayna olub... Alçaq hərəkətlərlə məşğuldu... Fahişəlik edir... İlahi, gör mən necə də ağılsız olmuşam... Həyatımı gör kimin yolunda korlamışam... Yazıq Zəminə... Bağışla məni... Ola bilsin ki, yersiz hərəkətlərimlə sənə əzab vermişəm... Bir ifritənin şirin sözlərinə, vədlərinə aldanmışam, arxasınca sürünmüşəm... Ay Allah... Bu nə müsibətdi mən çəkirim... Öldürümmü özümü... Belə əzabımı olar? Nə günahın sahibiyəm ki, taleyimi belə qara gətirdin?! Qurban olum sənə...

Axı mən də sənin bir bəndənəm...»

O, həmin gün beləcə göz yaşları içində gecə qatarına minib evlərinə gəldi. Ağır qəm-qüssədən yuxusu tamam pozulmuşdu, yata bilmədi. Evlərində hər şey ona mərhum heyat yoldaşını xatırladırdı. Hey kövrəlir, qəhərli, ağlar bir səslə pıçıldaırdı:

—Zəminə...

—...

—Qurban olum sənə...

—...

—Bir dillənsənə... Hardasan?..

Divardan asılmış şəkillər isə sanki susur, ona bir söz demirdi. Kədərli, gözləri dolmuş halda onun iy-qoxusu, ətri gələn paltarlarını hey öpüb-oxşayır, üzünə, burnuna sıxırdı:

—Qurban olum sənə... Hardasan?..

—...

—Mən daha belə yaşaya bilmərəm...

—...

—Mən ölürəm... Mən əclafam... Mən vəhşiyəm...

O, saqqallı sifətindən devikmiş halda güzgü qabağından çəkildi. Nə etdiyini, hara getdiyi heç özü də bilmirdi. Nə vaxt su içdiyini, çörək yediğini də unutmuşdu. O indi artıq sanki danışmır, inləyirdi:

—Zəminə...

—...

—Bu sənənsən?..

—...

—Hara gedirsən?

Yox, səhərin alatoranlılığında onun gözünə görünən canlı varlıq deyil, həqiqətən ağ bir xəyal, kabus idi. Qəflə-

tən göründüyü kimi, dumanlıqda da yox oldu. Sərdar isə həyətdən yığıdığı bir dəstə gül-çiçəklə hələ də o istiqamətə getməkdə idi. Hərdən də pıçiltı ilə səslənirdi:

—Zəminə...

—...

—Belə insafsız olma...

—...

—Qurban olum... Məni belə tək qoyma...

Beləcə, səhər tezdən kənd qəbiristanlığına necə gəlib çıxdığını bilmədi. Arada da öz-özünə pıçıldayır, deyirdi:

—Yox, mən xəstəyəm... Dəli olmuşam... Mən artıq əvvəlki adam deyiləm... Hər şeyi itirmişəm... Kimsəsizəm... Vəhşiyəm... Vəhşi bir əclafam...

Bəli, o bir vaxt imkansız bir ailənin övladı kimi quş-çuluq fabrikinin tikintisində işləməyə gələndə Zəminə ilə tanış olmuşdu. Sonra taleyi üzünə gülmüş, universitete qəbul olub ali hüquq təhsili almışdı. Ötən illərin acılı-şirinli günlərini bir yerdə yaşayıb, ömür sürsələr də, taleyin ağır sınağına çəkilmişdilər. Xüsusilə övlad məsələsində. Sanki ilk övladı itirmək ilahiyyə acıq getmiş, onları cəzalandırmış, gəlin bir daha uşağa qalmamışdı. Sonra da tez-tez xəstələnəsi, ağır dərd-sər, narahat günlər, qorxu-hürkü, son günlərin, ayların qəm-qüssəsi, kədəri...

—Borya...

Sərdar ona tərəf atılan daşdan diksinmiş halda bu sözləri dedi. Bir daha səsləndi:

—Borya, çəkil...

—...

—Borya, rədd ol!..

O göz yaşları içində, səfil bir görkəmdə bayaqdan qucaqladığı torpaq məzarı, başdaşını bir daha öpüb-oxşadı, gətirdiyi gül-çiçəyi nəm torpaq üzərinə düzdü. Qəlbən pıçıldadı:

—«Allah rəhmət eləsin sənə Zəminə...»

—«Mən ölməmişəm...»

—«Məni tək qoydun...»

—«Mən burdayam...»

—«Axı buna necə qıydan?...»

—«Mən həmişə səninləyəm...»

Qəbiristanlıqdan ayrılıb, meşənin dərinliyinə çatan-
da yenə diksinən kimi oldu. Kimsə, hansı bir canlıya yenə
də onu izləməkdə idi. Səsləndi:

—Kimsən?!

—...

—Nəsən?!

—...

—Əclaf, alçaq!.. Dillənsənə?!

Vahimə hissi o qədər güclü idi ki, istər-istəməz çiy-
nindən qoşalülə tufəngi əlinə alıb atəş açdı. Əvvəl ağaclar
şıqqıldadı, ayaq səsi eşidildi, sonra da hənirti, inilti... Bu an
yanına düşən palıd qozasının səsindən bir daha diksindi:

—Borya...

—...

—Hardasan?!

—...

—Bunu yenə sən tulladın. Mənim əsəblərimlə nə
 oynayırısan? Bir çıxsana, görünsənə? Nədən qorxursan?..
Qorxma... Səni vurmaram... Artıq mən də sənənin tayınam...
Vəhşiləşmişəm... Vəhşiyəm...

Sonra o özünü unutmuş halda, hönküdü, inilti içinde xeyli müddət çəmənlikdə uzanmış halda hərəkətsiz qaldı... Hərdən də hədsiz qızdırma içində sayıqlayırdı:

—Zəminə... Mənim əzizim... Ağ duvaqlı gözəlim... Məni niyə belə tək, kimsəsiz qoydun... Borya... Əl çək məndən... Toxunma mənə...

Beləcə, şirin yuxuda ikən hiss elədi ki, nəşə əllərini yalayır... Taqətsiz halda gözlərini açanda sıx dumanlıq içində olduğunu gördü... Sonra da o gözəl, xallı varlığı... İlahi, bu maral deyildimi?! Yoxsa o, yuxu görürdü?..

—Xallı...

—....

—Bu sənən?..

—...

—Mənim gözəlim?..

İstər-istəməz gənclik illərini, sovxoya ilk gəlişini xatırladı. Bu maral balasını həvəslə yemləyərdi. İllər keçmiş... İndi necə də böyümüş, tanınmaz olmuşdu...

Bir daha kövrəldi, sonra uşaq kimi için-için ağlamağa başladı. Xallı maralın yaşarmış gözlərini görmək onun üçün ağır idi...

Bu an qulağına səs dəydi. Kimsə lap yaxında idi. Pıçıltısı eşidildi:

—Burada kimsə var...

—...

—Odur...

—...

—Ağlayır...

Əməliyyat müvəkkili ona yaxınlaşan kimi salamsız-kəlamsız qandalı qoluna taxdı:

—Siz həbs olunursunuz. Bizmlə gedəcəksiniz.

Acı-acı gülümsədi:

—Nə deyirəm ki... Ancaq bir əvvəl salam verəydiniz...

—Biz səni salamladıq. Ola bilsən ki, fikirli olmusan, eşitməmişən.

Tutqun halda dilləndi:

—Bilmək olarmı nə üçün?..

—Şübhə doğrurusan.

—Ölüm işində?

—Bəli.

—Nə ilə? Bir dəlil-sübut varmı?

—Var... Elə bu ağlamağınla, kövrəlməyinlə...

Susdu, dinmədi... Bir azdan öz sözünü dedi:

—Sizi qınamıram... Vəzifənizi icra edirsiniz... Bir də ki, vaxtında o qədər başqalarının qoluna qandal vurmuşam... Vurdurmuşam ki...

—Həyat belədi də...

—Həyat yaxşı həyatdı... Ancaq hər şey insanın özündən asılıdı. Özün üçün cənnət də yarada bilərsən, cəhənnəm də...

—Nə vaxtdan belə fikirləşirsiniz?

Bu sözlər ona ağır gəldi:

—Mən özümü ağıllı hesab etmirəm... Bir də naxış məsələsi var... Taleyim belə gətirdi...

—Anya...

—Ayna...

—Siz belə bir qız tanıyırsınız?

—Erməni agentı... Cəsusı...

—Bəs onunla şəhərdəki dava-dalaş nə səbəbdən olub?

—...

—Onu vurmusunuz?

—...

—Şikayətçidi...

—...

—Cəzanız ağır ola bilər...

Birdən arxaya boylanan polis nəfəri səsləndi:

—Bu nədir... Ayı gəlir...

—Borya!..

—Sakit ol...

—Borya!!

—Səninlə deyiləm?!

—Borya!!!

Onlara tərəf qaçıb gələn yosmalaq ayıya zabit əlacsız qalıb atəş açdı. Ayının böyürtüsü eşidildi. Bəlkə də yaralanmışdı. Axsaya-axsaya sıx kollarla tərəf qaçıb görünməz oldu.

—Ax... İnsafsızlar...

—İnsafli bir sənən...

—Vəhşilər!..

—Elə görürük vəhşi kimdi... Heyvana rəhm edən insan qatili...

Bu sözlər yenə də ona toxundu:

—Mən qatil deyiləm...

—Bunu istintaq sübut edəcək...

—Ola bilsin ki, mən cinayətkaram...

—Hə, bu başqa...

—Ancaq inanın... Qatil deyiləm.

—Müstəntiqə hər şeyi deyərsən. Biz kimik ki...

—Bəyəm o, məni eşidəcək? O da sizin kimi.

—Eşitməz... Prokuror var...

—Çətin...

—Məhkəmə var...

—Bəs elə isə... Nə əsasla bu sözü mənə dediniz?

Bir araşdırma, istintaq getmədən mənə qatil adlandırdınız.

Zabit serjanta qabardı:

—Düz deyir də... Danışığını bil.

—Hələ ki, ittihamnamə, məhkəmə qərarı yoxdu...

—Bəli... Konstitusiyaya, qanunlarımıza da ziddi.

Təqsirsizlik prezumiyası var axı. Təqsiri sübuta yetmədən heç kimi cinayətkar hesab etmək olmaz.

—Şükür ki, başa düşdünüz... Qolumu da açsaydınız pis olmazdı.

—Yox, bunu bacarmayacağıq...

XV FƏSİL

QİSAS ANI

—Mən atama gedirəm...

—Mən də...

Nərminə bu an uşaqlara açıqlandı:

—Kəsin səsinizi... Sizə bu dəqiqə bir divan tutaram ki... — Bu sözləri desə də öz-özünə sonradan kövrələn kimi olub, hər iki bacısı uşaqlarını bağına basdı, onların başını sığalladı, əzizlədi. — Yaxşı, yaxşı, ağlamayın...

Fəti isə bu vaxt hələ də küçədə gəzinməkdə, Kamili gözləməkdə idi. Sərdarın həbs olunması onların qanını qaraldan kimi idi. Birlikdə rayon mərkəzinə getmək fikrində idilər. Yol boyu dərdləşir, bir-birlərinə deyirdilər:

—Belə də iş olar... Elə bil ki, qarğışa keçmişik.

—Zəminə... Əminə...

—İndi də Nərminəni qorxudurlar. Qız neçə gündü ki, yuxu yata bilmir.

—Səncə bu Sərdarın işi ola bilər?

—İnanmıram.

Sonra da ümumi vəziyyətdən danışdılar, gileyləndilər. Xüsusilə Kamil. Ürəyi dolu idi:

—A qardaş, belə də iş olar. Bir nəzarət edən də yoxdu ey. Bu «Quşçuluqda»...

—Broylərdə...
—Hə... Kim nə bilir, onu edir.
—Xüsusi mülkiyyətdi... Kişilərin öz malıdı da...
—Olsun da... Əvvəl türklər, sonra ərəblər... Yənə türklər... Arada lap bir Holland da gəlmişdi... Ə, sən mənim canım belə iş olar... Bizimkilərə də allah kömək olsun əsl seyrçidirlər də...
—Hə, nə deyirsən?..
—Onsuz da mənim adım tərribatçı, vayqanlıdı...
—Sözün düzünü deyirsən də, ona görə...
—Deyirəm ki, a kişi, bu yazığı niyə işdən çıxarırsınız? Bulaşmış paltarını yumağa aparırmış da... Deyirlər ki, yox, oğurluq edirmiş. Halbuki həmin paltarın orada yuyulması təşkil olunsaydı, yazıq bu vəziyyətə düşməzdi. Onlar da anamız, bacımız... Adamın qeyrəti götürmür axı... Daha erməni ilə bunların nə fərqi oldu...
—Bax belə insafsızlıq edirlər...
—İrani... Farsı görmürsən erməniyə himayədarlıq edir, ticarət əlaqəsi saxlayır.
—Əşi, onlarla çətin. Tarix boyu belə olub da. Üzmüzə qardaş desələr də, arxada bildiklərini ediblər.
—Farslar?
—Hə də...
Avtobusda bir gəlin hələ də Fəti tərəfə baxmaqda idi. Yənə də gülümsəyirdi. Onu görcək Fətinin bir andaca bədəni hərərətləndi.
—Salam...
—Salam...
Yol boyu onun şirin baxışlarının təsiri altında qaldı. Öz-özünə fikirləşdi: «Ə, canım üçün bu gəlinin məndən

umacağı var. Daha belə olmaz da. Tanımadığın-bilmədiyini bir adama bu qədər mehribanlıq göstərəsən... Ancaq keçməli deyil ha... Gözəldi... İlahi buna gör nə gözəl boy-buxun, yaraşlıq, gözəllik qismət edib...»

—Necəsiniz?.. — Avtobusdan düşəndə Fəti özünü saxlaya bilməyib, bu gözəl gəlinlə münasibət yaratmaq istədi.

—Sağ olun...

—Dayanın... Bir dəqiqə... Bəlkə... — Kamildən bir dəqiqəliyə onu bağışlamasını xahiş edib, gəlinin arxasınca getdi. — Harada... Necə deyirsinizsə... Mən hazır...

Gəlin pərt olmuş halda pıçıldadı:

—Siz... Axı niyə belə fikirləşirsiniz?.. Mənim oğlum sizin oğlunuzla bir məktəbə gedir... Hər dəfə bizə də gəlir... Çox yaxşı uşaqdır... Xoşuma gəlir...

Bu an Fətinin başına sanki bir vedrə soyuq su tökdülər. Pərt halda xudahafizləşərək qadından uzaqlaşdı.

Polis şöbəsinin həyətinin qapısı önündə xeyli adam cəmləşmişdi. Deyib-danışanlar, narazılıq edənlər vardı:

—Ə, sən mənim canım, belə iş olar. Kişinin düz yüz baş qoynunu aparıblar.

—Aparacaqlar da. Nolardı ondan bircə kilo, lap bir quyruq sahə müvəkkilinə verəndə.

—Canım üçün düz deyirsən. Arvadı da belə deyir, indi ayılıblar.

—Ə, bəs nə... Eşitməmişən ki, oğru ilə evin içindən əl tutan olmasa, heç nə edə bilməzlər.

—Heyif deyildi sovet hökuməti vaxtı...

Kimə onun bu sözlərinə acıqlandı:

—Ə, sən mənim canım az tərifi o hökuməti. Vaxtın-

da onu da gördük də. İndi bura belə cəmləşmək olardımı? Dərimizə saman tərərdilər. Kişilikdən də düşmüşdük. Dəstə-dəstə o qapılarda, bu qapılarda kələm, pamidor, xiyar becərməklə məşğul idik.

Biri ucadan səsləndi:

—Atamın goru haqqı düz deyir. Bir dəfə toya gedirdik. Yolda bizi saxladılar. Hərəmizin əlinə bir yaba verdilər ki, ot xotmanlayacaqsınız...

—İşə bax da...

—Hə... Yazıq toy sahibi də orada nə çəkib bir Allah bilir. Bəy hirsindən ağlayıb. Toy əməlli-başlı yasa dönüb-müşdü də...

Sonra o yenə də qərribə bir əhvalat danışdı:

—Yenə bir dəfə toyda idik. Pulla əlaqədar bizi tutub apardılar. Dedilər ki, sovet pulunu gözdən salmaq olmaz... Bir dəfə isə lap klarnet qarışıq apardılar. Dedilər ki, gecə vaxtı səs-küy salıb camaatın istirahətini pozursunuz... Onda həmin gecə nələr çəkdik bir Allah bilir. Yenə də ev sahibi zirəng oldu. Toydan bir az yemək-içmək aparıb, işləri yoluna qoydu... Klarneti rəisin seyfindən çıxarıb bizə verməsi lap bir tamaşa idi.

—Bir işə bax da.

—Hə... İndi də bu elektroset işçiləri ərköynlük edirlər. Bir də görürsən ki, toyun gur, şirin yerində işıqlar söndü. Nə var, nə var, xələt, yemək-içmək istəyirlər. Onda belə bir iş görmək olardı?

—Ona görə onları əvvəldən görmək lazımdı da.

—Bu da ağıllımız.

—Görmürsən, o gün necə sağlıq deyir... Özü də çörək kəsib, bismillah deyəndən sonra... Mərdimazarın

sağlığına içir... Deyir ki, Allah ona çoxlu pul qismət eləsin... Başı onu saymağa qarışsın, bizimlə işi olmasın...

—Əla... Çox orijinal sağlıqdı...

... Bu an kameranın qapısı döyüldü. Nəzarətçi əvvəl bir o qədər əhəmiyyət verməsə də, bu hərəkət sonradan yenə də təkrar olundu... Üçüncüdə təcridxana işçisi ona yaxınlaşdı. Gözlükdən içəri baxaraq soruşdu:

—Hə, nolub?

—Mən prokuroru görmək istəyirəm...

—Bəlkə rəisə məlumat verim?

—Yox...

—Müstətiqə?..

—Yox dedim də...

Prokuror şöbəyə gələndə hamı ona yol verdi. Kişinin qanı çox qara idi. Belə şeyləri çox da xoşlamırdı. Demək olar ki, bütün rayon bir-birinə dəymişdi. Prezidentə nə qədər məktub verilibmiş... Hətta biri ev, mənzil istəmiş, dərhal da xahişinə əməl olunmuşdu.

O, yorğun addımlarla dindirmə otağına keçdi. Göstəriş verdi:

—Elə bura gətirin.

Sərdar onun yanına gələndə çox pərişan idi. Hiss olunurdu ki, gecəni yatmayıb. Prokuror ona tərəf baxmadan, sakit halda pıçıldadı:

—Eşidirəm...

—Çox xahiş edirəm... Deyin ki, bizi ikilikdə buraxsınlar... İçimizdə sözgəzdirenlər çoxdur...

Prokuror onun bu sözlərindən narazı qalsa da dinmədi. Polis nəfərinə işarə elədi ki, onları tək qoyub bayıra çıxsınlar:

—Hə... Eşidirəm sizi...

Nə qədər ağır olsa da, Sərdar etiraf edəsi oldu:

—Məni başa düşün... Mən istəmirəm ki, üçüncü ölüm hadisəsi də olsun...

Onun bu sözlərinə prokuror diksinmiş halda mızıldandı:

—Hə... Eşidirəm, davam edin...

—...

—Danışın da... Məni bura nə üçün çağırırdınız?..

Oğlan əlləri ilə başını tutmuş halda hönkürdü:

—Mənim üçün nə qədər ağır olsa da, deyəcəyəm...

Daha bəsdir... Dözə bilmirəm... Bir də ki... Əvvəl heç belə olmasını gözləməzdim... Nə gizlədim, mən həmin axşam dağ kəli yox, xallı maral vurmuşdum...

—Belə deyin...

—Onu açıb-ağartmağa qorxdum... Dərisini Bakıya aparıb, tanış bir ustaya verdim... Xəz palto tikdirdim...

Prokuror bu söhbətdən təsirlənmiş halda deyindi:

—Bəs siz... Necə rəva bildiniz ki, bu qətilər baş versin?.. Bir halda bilirdiniz...

—Yox... İnanın... Heç də belə deyil... Dünənə kimi, yuxusuz-yorğun halda yatana kimi... Xallı maral gəlib əllərimi yalayana kimi mən hər şeydən xəbərsiz idim...

—Bəs o, sənə nə üçün toxunmayıb?..

—Nə deyim... Bəlkə də... Uşaqılıqda onu çox əzizləmişəm... Yem vermişəm. Ata-anam sovxozda işləyirdi...

—Ona görə kövrəlmişdiniz... Ağlayırdınız?

—Hə... Hə...

Prokuror fikirli halda dilləndi:

—İndi nə deyirsiniz?.. Təklifiniz nədi?

—Bir tədbir görün... Nərinənin də həyatı təhlükə qarşısındadı. O maral tək qalıb... Mən onun göz yaşlarını gördüm... İndi başa düşürəm ki, bu nə deməkdir... O intiqam hissi ilə yaşayır...

Prokurorun zərrəcə şübhəsi qalmadı ki, deyilənlər düzdü. Əməli tədbir görülməli idi. Dərhal rəisin otağına keçib, onu yanına çağırırdı, lazımı göstərişlər verdi:

—Elə bu dəqiqə əməliyyat qrupu toplansın. Təcili meşəyə getməliyik...

...Artıq gün əyilmişdi, alatoranlıq idi. Nərinə ilə gənc əməliyyat müvəkkili meşə idarəsinə yaxın bir yerdə, yaşıl vadidə gəzinirdilər... Hava soyuq olduğu üçün qız xallı maral dərisindən olan xəz paltonu çiyinə atmışdı... Əməliyyat müvəkkili sözündən qalmadı:

—Gözəl qız... Gözəl xəz palto...

—Hə... Belə sözləri çox eşitmişəm...

—Mən düzünü deyirəm... Lap bir vaxt hərbi xidmət vaxtı gördüyüm tatar qızını xatırladırsınız. O da belə gözəlcə geyinmişdi. Hər dəfə ona baxanda ürəyim dağa dönürdü... Sanki dünyanı mənə verirdilər...

—Görünür sevirsinizmiş...

—Bəlkə də...

—O qədər gözəl, yaraşqlı, zərif, incə bir qız idi ki...

—Elə təsvir etdiniz ki... Rəssam olsaydım lap şəklini çəkərdim...

Araya sükut çökdü. Əməliyyat müvəkkili çox fikirli idi. Qızın deyib-gülməsinə sanki fikir vermədən pıçıldadı:

—Sizin qardaşınız...

—Hə... qardaşım?...

—Necə deyim... Hüquqi dillə desək... Siz Allah, başlayın...

—Allah başlasın...

—Ləyaqətsiz vərəsədi...

—Hə... Əlbəttə ki... Az-çox mənim də belə şeylərdən başım çıxır...

—Ona görə ki, mərhum atanızın iradəsinə zidd hərəkət edib... Onun evini satıb... Ata ocağını dağıdıb...

—Əvvəl etibarnamə vermişdi.

—Başa düşürəm. Nə fərqi var... Satmaq səlahiyyəti ilə verib də.

—Girova qoyubmuş...

—Bir işə bax da...

—Bu da yersiz hərəkətlərin axırı... İnanın, o, belə uşaq deyildi, öz gözümüzün qabağında böyüyüb də. Onun başını arvad xarab elədi.

—Siz məhkəməyə müraciət eləsəniz, qanun sizin tərəfinizdədi. Heç kim evi əlinizdən ala bilməz.

—Pulları alıb xərcləyib də...

—Olsun da... Bu məsələdə vicdanlı, vicdansız sahiblik məsələsi var. Onu alan adam bilmirdi ki, bu məsələdə yekdil fikir yoxdu, narazılıq var... Siz hələ də o evdə yaşayırsınız.

—Niyə bilmirdi... Elə neçə dəfə özüm demişəm.

—Görürsünüz də... İndi çoxu belədi... Əvvəldən bir az sanki tələyə salır, sonra da təhkid edir ki, onun dediyi kimi hərəkət eləsin.

—Bu vicdansızlıqdı da.

—Əlbəttə ki... Bazar iqtisadiyyatının da bu işi olma-ya da.

—Dollar, valyuta... Biz belə şeyləri bilməzdik.

Əməliyyat müvəkkili gülümsədi:

—Hə... Yaxşı yadıma saldın...

Birdən qız diksinən kimi oldu:

—Vallah deyəsən... Nəsə...

—Qorxma... Heç nə yoxdu... Sənə belə gəlir...

—Bəlkə də...

Oğlan sözüne davam etməyə başladı:

—Dollar dedin... Onun sözlərin xatırladım... Deyir ki, qatarla Moskvadan gəlirdim. Bir qadın pul sanayırdı... Mənə verdi ki, baxım, saxta olub-olmadığını bilmək istəyirdi... Deyir pula baxıb dedim ki, yox, həqiqi pullardı. Ancaq bu vaxt qadın pulları sanayıb, dedi ki, biri çatmır. Hətta yanındakı adama da sanatdı. Alıb mən də sanadım. Pulun biri çatmırdı. Bir andaca qanımız qaraldı... Deməsinə görə, əsəbi halda pulu bir də sanayası olur. Demə, pulun ikisi birbirinə elə yapışmış ki, bunu lap sonradan biliblər...

—İşə bir bax da. Təzə pullar da belə olur.

Əməliyyat müvəkkili kənara çəkilib, əl telefonu ilə bir xeyli danışandan sonra ona qəribə bir əhvalat danışdı:

—Bizdən birisini vəzifəyə göndərmək istəyirdilər...

Elə yaxşı ki, baş tutmadı. Başçı olmağa layiq adam deyildi... Hələ içəri keçməmiş curlarından biri kəsdirir yanını, deyir ki, səni əvvəldən təbrik edirəm, al bu əl telefonunu. Məni bazarkom qoyarsan...

—Ay maşallah...

—Belələri var da... Nə isə... Bəlkə də elə torbası hazır deyilmiş, içəridə telefon zəng çalıb. Deyiblər ki, bala, səndən başçı olmaz. Sən bir telefona nəzarət edə bilmirsən. O boyda rayona necə başçılıq edəcəksən?

—Gərək Prezident aparatına girəndə telefonu söndürəydi də.

—Hə də... Bizdə biri var, dələduzun biri olub... Deyir görürdüm ki, bu QAI işçiləri pulu alır, mənə vermirlər də... Bir gün gecə smenində çaylarına yuxu dərmanı qatdım da... Formanı geyinib o ki var işimi gördüm... Pula pul demirdim... Bir gün gecə reydi zamanı rəis onu formada görəndə hər işin üstü açılıb.

—Oyunun olsun. İşə bax da...

—Onun qəribəlikləri çoxdu. Bir dəfə də təzə QAI rəisinin otağını təmir edir. Pulun hamısını vermədiyi üçün otağın açarını vermir. Kişini xeyli intizarda qoyur.

—Qoçudu ki...

—Bir dəfə lap hakimin başına oyun açıb. Ona gələn qoyunu aparıb satıb. Deyəndə də deyib ki, əlim aşağı idi.

—Nə edib. Kişi adamdı...

Bu an yenə də qız diksinən kimi olub ona tərəf qaçdı:

—Kamil...

—Hə... Nolub ki?

—Vallahı ki, yenə nəşə bizi izləyir... O kolluğa tərəf bir bax... Orada kölgə var.

—Heç nə yoxdu... Sənə belə gəlir.

—Deyirsən də...

Əməliyyat müvəkkili yenə də ağır bir söhbət elədi:

—Orqanda işləmək çətindi. Ədabazlıq sevmir. Gərək insanlarla işləməyi bacarasan. Odur ey... Bizdə biri... təzə gəlmişdi. Gör kimə, çəkməçiyə sataşır... Gündə gəlib, ayağana ayağını uzadıb deyirmiş ki, çəkməmi təmizlə... O da bir gün eləməyib tənbellik əlindəki bıçağı onun ayağına necə çırpırsa, bağırtısına oradan keçənlər

hamısı yığışır... Ox tək bıçaq ayağını taxtaya bənd eləyib-miş...

—Uf...

—Hə... Əclaflığın, ərköynlüyün axırı da bu...

—Nə edib?..

—Çəkməçi ilə sonradan növbətçi olanda şəxsən özüm söhbət etmişəm. Yazıq deyirdi ki, ona gün vermirdi də... Lap cana doymuşdum... Pulumu da alırdı... Hələ bir gəlib lotuluq, ədabazlıq da edirdi... Daha ona ayaqqabı təmizləməkdən yorulmuşdum... Əlimdə iş gördüyüm halda birdən haradansa çıxır, təhkid edirdi... Silməyəndə də deyib-danışır, acılayıb, təhqir edirdi də?..

—Onda nə edib...

—Ancaq sonradan ifadə verəndə korlayıb da. Deyib ki, bu barədə anama da demişdim... Demişdim ki, öldürəcəyəm onu.

Qız ona tərəf baxaraq dilləndi:

—Desin də...

—Yox... – deyə əməliyyat müvəkkili gülümsədi: – Bax qanunun incəliyi budu... Qanun bunu nəzərə alır... Onda deməli o, bu əmələ əvvəldən hazırlanmış... Bu işə ağırlaşdırıcı haldı...

—Eh... Sizin də bu qanun...

—Bizim yox... Elə hamımızın... Onun qəbul olunmasına hamımız səs vermişik.

—Mən yox...

—Necə mən yox... Deputat seçməmişiniz?.. Prezidentin seçilməsinə səs verməmişiniz?.. Onlar da qanunu hazırlayıb, təsdiq ediblər də...

—Doğurdan ey...

—Bəs nə...

—Prezidentə qurban olum. O gəlməsəydi... Məktub verməyəseydin. Bəlkə indi mən də yox idim... Kim idi məni itirib-axtaran...

Elə bu an ucadan biri çığırdı:

—Nəminə!

Bu, Sərdarın səsi idi. O haradan gəlmişdi bura? Hələ də ona tərəf yürüməkdə idi:

—Ehtiyatlı olun!.. O buradadı!.. Özünü gözlə!..

Elə bu an meşə tərəfdən qaça-qaça gələn nəhəng heyvanı görəndə qız dəhşətli bir qorxu içində çığırdı:

—A!..

—Paltonu tulla!..

—Aa!..

—Şubanı!..

—Aaa!..

—Səninlə deyiləmmi?!

Əməliyyat müvəkkili neçə dəfə atəş açsa da, güllələr onu tutmadı. Hələ də qızdan əl çəkməyən nəhəng erkək maralı ram etmək mümkün deyildi. Maral əsl mənada meydan sulayırdı. Sərdar əlacsız qalıb özü ona tərəf cumdu... Qarşı-qarşıya gəldilər... Tullanıb haça buynuzlarından yapışdı... Maral onu xeyli müddət sürüsə, yerə vırmaq istəsə də, bacarmadı...

Rəis çığırdı:

—Burax!..

Prokuror bağırdı:

—Öldürəcək!..

Oğlan isə əl çəkənə oxşamırdı. Beləcə bu çarpışma xeyli çəksə də, hər şey oğlanın qələbəsi ilə yekunlaşdı.

Qəzəblənmiş yaralı maral onu kənara tullasa da, qaça bilmədi, yağandan üzü aşağı yuvarlandı.

Səslər eşidildi:

—Öldü...

—Çətin...

—Yenə qayıtmasa yaxşıdı...

Əsas o idi ki, bu sirli düyün açılmış, bütün bu xoşagəlməzlərin səbəbkarı aydın olmuşdu.

...Qaldı ki, bu işin tam sonluğuna... Əziz oxucu, o ağır günlərdən bir neçə il keçib. Daha təsirli səhnə Ulu Öndərimiz dünyasını dəyişəndə oldu. Bəlkə də o anların sən şahidisən... Çoxları o ağır anlarda şəhərə buraxılmırdı axı. Dövlət əhəmiyyətli dəfn tədbiri idi. Dünyanın çox yerindən prezidentlər, baş nazirlər, hörmətli qonaqlar gəlmişdi... Bu saysız-hesabsız insan axını içində kövrək, göz yaşları içində boğulan bir qızın səsi daha ucadan eşidilirdi:

—Buraxın məni... O bir başqası deyil... Mənim atamdı, babamdı...

Onun bu sözlərinə bəzi polis nəfərləri laqeyd olub gileylənirdilər:

—Bu da sözdü... O hamımızın atası, babası idi də.

Qız bu sözlərdən inciyib, kükrəyirdi:

—Yox... Mən onun sayəsində sağ qalmışam... O olmasaydı, bəlkə elə mən də bacılarım kimi indi o dünyada idim...

Əziz oxucu, bəlkə də səni bir o qədər yormağa ehtiyac yoxdu. Sözsüz ki, o tarixi lentə baxsan, Prezidentlə

vida mərasimi anında dəstə-dəstə keçən ziyarətçilər arasında əllərində bir dəstə qızılgül tutmuş həyəcanlı bir qızı görə bilərsiniz... O inadla, göz yaşları içində Prezidentin tabutuna tərəf can atır... Nəzarətçilər isə onu sakitcə oradan uzaqlaşdırmağa çalışırlar... Üzünü görməsən də, səsinə eşitməsən də bil ki, o bizim başı xeyli bəlalar çəkmiş Nərimədi...

Çoxları onu həmin hadisədən bir müddət sonra, Ulu Öndərin məzarını ziyarət edəndə də görüb. O yenə də kövrəlmiş halda pıçıldaırdı:

—O mənim atamdı, babamdı... Mən onun sayəsində sağ qaldım...

Bəli, həyatda hər bir vəzifəni tutmaq olar. Ancaq insanı duymaq, ona dayaq olmaq hər adama nəsib olmur. Ulu Öndərimiz belə bir şəxsiyyət idi. Onun işıqlı siması həmişə bizim gözlərimiz önündə olacaq. Bir də... Bütöv, bölünməz Azərbaycan... «Mən həyatımın qalan hissəsilə də xalqıma xidmət edəcəyəm...» sözləri də...

—O güldən bir az saxla... Bəyin də qəbrini ziyarət edək, — deyən gənc həyat yoldaşı da bütün üsyankarlıqlarına baxmayaraq bizə doğma adamdı! Nolsun ki, ona təxribatçı deyirlər. Özü demişkən, su, hava da bir yerdə dayananda, lal-dinməz hərəkətsiz olanda ağırlaşır. Cəmiyyətin, həyatımızın inkişafı üçün biz belələrinə minnətdar olmalıyıq.

Yadımdamı, Ulu Öndərin qələm sahibləri ilə münasibəti. Bu, böyüklük əlaməti idi. O dahi lider, əsl mənada fəvqəlbəşər bir insan idi. Onu heç kimlə müqayisə etmək mümkün deyil.

Taleyimizə düşmüş bu qismətin sənli-mənli qədrini

bilməliyik. Hər sözün, işin bir mənə çaları var. Ola bilsin ki, indi həmin xallı marala qoyulan abidə də sənə qəribə gəlsin və soruşasan: «Qatil marala da heykəl qoyarlarmı?» Yox, hər şeydən əvvəl bu heykəl böyük məhəbbətə, sədaqətə qoyulan bir heykəldi...

Dərindən düşünüb başa düşsək, bu gün həyatımızda qızıl xətlə keçən bir amalımız var... O da azərbaycançılıq, Ulu Öndər siyasətinə vurğunluğumuz olmalıdı. Xilasımız bundadı... Bu prinsipi gözlə... Xoşbəxt olarsan...

Əlisəfa Soltan oğlu Azayev
Vahimə (povest)
Bakı, Gənclik, 2010, 243 səh.

Redaktor: **M.Mustafayev**
Bilgisayar tərtibi: **Sevinc Hüseynzadə**

Yığılmağa verilib 15.02.2010
Çapa imzalanıb 26.04.2010
Formatı 60x84 1/16. Tiraj 100.
Ofset çap üsulu.
Qiyəti müqavilə yolu ilə